

istatistik delillerden mahrumdur. Acaba **General Theory**'ye gösterilen rağbet sosyalistlere mücadelelerinde kullanabilecekleri bir silâh teşkil etmesinden mi ileri geliyor ? Bu izah tarzı belki kanaat vericidir. Fakat plânlı iktisadiyata şiddetle muarız ve kapitalist rejimi islâh yolile kurtarmaya çalışan bir eserin, **Keynes**'den sonraki sosyalizme mesned olamayacağı da aşikârdır.

Meslekdaşlarımızın bu kitap hakkında ifrat bir teveccüh besledikleri, bir nev'i müşterek delâlete düştükleri neticesine varmadan, ve **J. M. Keynes**'e talihin yar olduğunu ileri sürmeden evvel, meseleyi daha yakından tetkik etmek lüzumsuz olmayacaktır. Şüphesiz, **General Theory**'de münakaşasız kabul edilebilecek umumî veya hususî mahiyette hiçbir nazariye yoktur. Fakat müellif, belki de tamamilen farkına varmadan, esas iktisadî vakıa ve gayeye temas etmiştir. Esas vakıa : **İktisadî büyümedir (croissance)**. Esas gaye ise : **Şuurlu bir siyaset sayesinde büyümenin ahenkli olarak teminidir**. Bugün ve her zaman, iktisadın en mühim mevzuunu teşkil eden bu mesele, **General Theory**'den evvel yazılan hiç bir kitabda esas dâva olarak ele alınmamış ve bu kadar ehemmiyetle vazedilmemiştir.

Bu bakımdan **J. M. Keynes** yeni bir yol açmıştır ve gayret ettiğimiz takdirde bu yol bir çıkmaza varmayabilir. Kitabın ve müellifinin ehemmiyeti bir şahıs ve bir kitaba verilecek ehemmiyeti aşmıştır. Bizzat kapitalist iktisat sisteminin ve iktisadî tefekkür tarzının mukadderatına bağlanmıştır.

Bunu, umumî olarak göstermeye çalışacağım. Hususî mahiyette bazı meselelere methal teşkil edecek olan bu izah 4 kısımdan ibarettir :

- 1 — İktisadî büyümenin tamamiyle durmasını gösteren şema.
- 2 — Bu şemanın üç kullanım tarzı : çok kısa devrede, kısa devrede, uzun devrede.
- 3 — Teklif edilen siyasetin indî oluşu.
- 4 — **General Theory**'den çıkarılacak mâna.

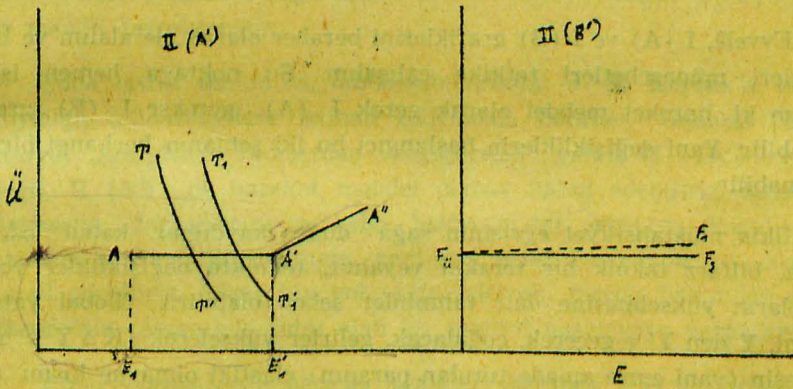
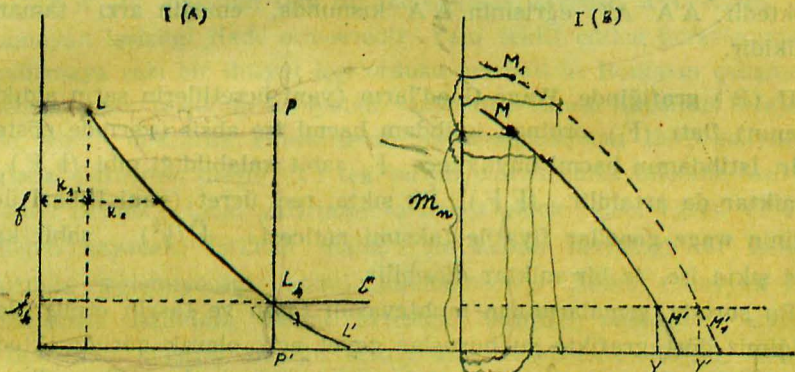

I — İktisadî büyümenin tamamilen durmasını gösteren şema.

Her ne kadar başka usuller mevcut ise de, şemayı çizmek için basit hendesî şekiller kullanacağım. Yapılan sadeleştirme ameliyesi kimsede yanlış fikirler uyandıracak değildir. Ve bu sayede, natamam istihdamın şartları ve unsurları :

a — Global miktarlar nazarı itibara alınmak suretile,

b — Zaman unsuru bertaraf edilerek (enstantane olarak) gösterilecektir.

I (A) grafiğinde, faiz haddi (f) ordinat, arz ve talep olunan para miktarları da absis üzerinde gösterilmiştir. PP' para arzı, LL' ise para talebidir. L_k noktasından itibaren, talebi L_kL' veya L_kL'' ile göstermek kabildir. L_kL' talebin kabili tatmin olduğunu ifade etmektedir, L_kL'' ise talebin tatminine imkân bulunmadığını göstermektedir. Yani faiz haddi f_k kritik noktasına düşünce, iktisadî bünye, kendisine arz olunan herhangi bir para miktarını massedebilmektedir. Diğer bir tâbirle talep eğrisi tamamen elâstikidir.

I (B) grafiğinde, global yatırımın nihai müstahsiliyeti (M_n) ordinat, global yatırımların miktarı (Y) de, absis üzerinde gösterilmiştir.

II (A') grafiğinde, itibarî ücret haddi ($\ddot{U}$) ordinat, emek miktarları da absis üzerinde gösterilmiştir. TT' , T_1 , T_1' muhtelif itibarî ücret haddelerine tekabül eden emek talebini, $AA' A''$ ise emek arzını ifade etmektedir. $AA' A''$ eğrisinin AA' kısmında, emeğin arzı tamamiye elâstikîdir.

II (B') grafiğinde, **Wage Good**'ların (yani ücretlilerin satın aldıkları emtianın) fiatı (F_u) ordinat, istihdam hacmi ise absis üzerinde gösterilmiştir. İstihdamın hacmi büyüyünce, F_u sabit kalabildiği gibi ($F_u F_2$), az bir miktar da artabilir. ($F_u F_1$). İlk şıkta, reel ücret (yani itibarî ücret haddinin **wage good**'lar fiyatı ile taksimi neticesi, $\ddot{U}/F_u$) sabit kalır. İkinci şıkta ise, az bir miktar düşebilir.

Bu suretle, şemalarımızın muhtevasını tayin ve tasrih etmiş olduk. Çizdiğimiz dört grafikte şu hususlar gayet açık olarak görünmektedir : 1 — **General Theory**'nin aydınlattığı esas münasebetler; 2 — İktisadî büyümenin durması; 3 — Birçok meselenin, vazedilmekle beraber, halledilmemiş olması.

Evvelâ, I (A) ve I (B) grafiklerini beraber olarak ele alalım ve ifade ettikleri münasebetleri tetkike çalışalım. Şu noktaya hemen işaret edelim ki, hareket mebdei olarak gerek I (A), gerekse I (B) grafiği alınabilir. Yani değişikliklerin başlangıcı bu iki şemanın herhangi birinde bulunabilir.

İlkin müstahsiliyet eğrisinin sağa doğru kaydığını kabul edelim. Buna, bilfarz teknik bir terakki veyahut, teknikte değişiklikler yoksa, fiyatların yükselmesine dair tahminler sebep olabilir. Global yatırım hacmi, Y den Y' e geçerek, çoğalacak, gelirler yükselecek ($K \Delta Y = \Delta G$). Ankesin (yani emre amade tutulan paranın) elâstikî olmayan kısmı (K_n) gelirlerle beraber artacak ve likidete talebi eğrisinin elâstikî kısmı (K_e) değişmezse, faiz haddi yükselecektir. Ancak para arzı münasip bir miktar artarsa, müvazene yeniden temin olunabilir. Bu keyfiyet, global yatırım hacminin ve gelirlerin yükselmesiyle müterafiktir. Nitekim gelirler çoğalınca, tasarruf edilen miktarların aynı seyri takip etmesi kabildir. Binnetice, ikrazlarını arttıran bankaların vaziyeti takviye edilmiş olacak. *börç verme* *inme azalma*

Şimdi, faiz haddinde, para arzının çoğalmasından veya iddihara son verilmesinden mütevellit bir tenezzül husule geldiğini kabul edelim. Nihai müstahsiliyet eğrisi değişmediği takdirde, yatırımlar fazlalaşacak,

müterafik = karışmış, karışık, bir arada

binnetice global itibarı gelirler çoğalacak. Tam istihdam mevcut değilse, reel global gelirler de artacak, aksi takdirde, enflasyon baş gösterecektir.

II (A') ve II (B') şemalarına gelince bunları da beraber tetkik ettiğimiz zaman, şu münasebetleri meydana çıkarmak kabildir.

A A' A'' hattının tam bir elâstikiyet arzeden A A' kısmı, ihtiyarı olmayan işsizliği ifade etmektedir. Yani teklif edilen ücret mukabilinde, çalışmaya razı bir ihtiyat işçi ordusu mevcuttur. Bunların çalışmamasına sebep, emek talebinin kifayetsiz olmasıdır. Emek talebinin kifayetsizliği de, yeter miktarda investisman yapılmamasından ileri geliyor. Zira, global yatırımın hacmi (Y) tek taraflı olarak emek talebine tesir etmektedir. Demek, global yatırımlar arttıkça emek talebi eğrisi (T T') sağa doğru kayacak. İstihlâk malları fiyatlarının herhangi bir âmil tesiri altında değişimiyeceği kabul olunmaktadır. Çünkü, muayyen hudutlar dahilinde, istihdam hacmi arttıkça, istihlâk maddeleri arzının da, (tamamile elâstiki olduğu için), fiyat tereffüüne lüzum kalmaksızın çoğalacağı farzedilmektedir. İstihsalde tıkanıklıkların (goulots d'étranglements) mevcut olmadığı veya pek ehemmiyetsiz buldukları, tesirlerinin de o derecede hafif olduğu kabul edilmektedir. Nihayet $F_u F_1$ hattı da az meyilli farz olunuyor.

Şuna işaret edelim ki, muhakemelerimizi J. M. Keynes'in meydana koyduğu münasebetlere istinad ettirmekle beraber, General Theory'de mevcut tarafgirane fikirlerden vazgeçersek, yalnız II (A') grafiğini değil, II (B') i de hareket mebdei olarak kabul edebiliriz. Keza J. M. Keynes'in faraziyesini reddedip, herhangi bir sebepten dolayı $F_u F_1$ hattının çok meyilli olduğunu, yani reel ücret hadlerinin çok düştüğünü kabul edebiliriz. Böyle bir yol takip edersek, birçok bakımdan General Theory'nin tamamıyla zıddı olan bir umumî nazariyeye varabiliriz.

Bunu yapmamakla beraber şemalar üzerinde açıkça göründüklerini zannettiğim dört garabet üzerinde duracağım :

1) Faiz haddi F_k kritik noktasına düşünce, para talebi eğrisinin tamamıyla elâstiki olması :

Muhakkak ki, fevkalâde şerait tahtında ve kısa bir müddet için, iktisadî bünye fazladan arz olunan para miktarlarını massedebilir. Ancak bir memleketin iktisadiyatı da dıbsız bir kile değildir. Bu keyfiyetin herhangi bir şart altında ve ilânihaiye varit olacağını ileri sürmek abestir.

+ 2) **Global yatırım hacminin, karşılıksız olarak emek talebine tesir etmesi :**

Böyle bir münasebetin mevcudiyetini kabul edebilmemiz için, iktisadiyatta mevcut bütün teknik emsallerin sabit kalması lâzımdır. Halbuki hakikî bir iktisadiyatı nazarı itibara aldığımız zaman tam aksini müşahede etmekteyiz.

+ 3) **Global yatırımların miktarı arttıkça nihai müstahsiliyetin azalmasını gösteren muayyen bir eğri :**

Bütün iktisadiyata şamil olabilecek bu kabil bir eğrinin bir mâna ifade edebileceği pek şüphelidir. Nitekim şöyle bir kaziyye ileri sürülmektedir : Bir memlekette icra olunan yatırımların mecmuunun nihai müstahsiliyeti, yatırımlar çoğaldıkça azalmaktadır. Halbuki, global yatırımlar, her istihsal grubunda yapılan investismanlardan müteşekkildir. İmdi, her grup kendine mahsus bir müstahsiliyet kanununa tâbidir. Diğer taraftan, müstahsiliyetteki değişiklikler her grupta aynı zamanda husule gelmez. Binnetice, dinamik bakımdan, global yatırım eğrisinden bahsetmek de, sabit kalan muayyen bir münhaniyi nazarı itibara almak da yanlıştır.

+ 4) **İstihsaldeki mevcut tıkanıklıkların ehemmiyetsiz olması :**

Bir kerre, miktarı muayyen olan reel bir sermayeyle birlikte, istenildiği kadar işçi çalıştırılmaz. İktisadiyatın bugünkü bünyesi icabı, böyle bir kolaylığa imkân yoktur. Çünkü istihsal unsurlarının birbirini tamamlayabilmesi, bazı maddî ve teknik şartların mevcudiyetine bağlıdır.

Diğer taraftan, istemiyerek işsiz kalanlar, arzu edilince birbirinin yerine ikame olunabilecek kimselerden müteşekkil değildir. Halbuki, inkişaf halinde bulunan bir iktisadiyat, laalettayin yeni işçiye değil, muayyen bir istihsal şubesinde çalışabilecek, muayyen evsafı haiz işçiye muhtaçtır.

Bu garabetler lâyiki veçhile tetkik edilirse, Keynes'in, iktisadi büyümenin durmasını tasvir için, bilhassa bu neticeyi istihsal etmek maksadiyle inşa edilmiş bir model kullandığı görülür. Şüphesiz, nihai müstahsiliyet değişmeyip global yatırımlar hacmi faiz haddine tâbi olsa, para arzı çoğaltılarak faiz haddi düşürülebilse; mecmu emek talebi yalnız yatırımların hacmine tâbi olsa; natamam istihdam vaziyeti ilelebet hüküm sürer. Ancak bu kayıtlar, birer mücerret şarttan başka bir şey değildir. J. M. Keynes iktisatçı ve istatistikçilere bazı sualler tevcih

etmiştir. Fakat hiç bir delil göstermemiş ve hiç bir şey ispat etmemiştir. Her ne kadar ilmi kazıyyeler şarta bağlı ise de, bu şartlar şeniyetten istihraç edilmelidir. Kaldı ki bu modelin kullanış tarzı ve tatbik edileceği devre hakkında **J. M. Keynes** bize vazih hiç bir malûmat vermemiştir. Bu suretle ileri sürdüğü şartların hakikate uygun olup olmadığını bulmak için kendisinin meşgul olmadığı bir meseleyi ele almak lâzımdır.

II — Statistik şemanın üç kullanış tarzı.

J. M. Keynes, mecmu miktarlar arasındaki muvazeneyi, *zamanı nazarı itibara almaksızın* ifade etmeyi tercih etmiştir. Binnetice, uzun bir müddet süren hâdiseler ve devreden devreye ortaya çıkan münasebetler hakkında ancak *imalarda* bulunabilmiştir. **Formel bakımdan**, bu şema gayet kısa, kısa (bir sikl müddeti) veya uzun (asırlık) devrelere ait hâdiseleri izah için kullanılabilir. Nitekim, **J. M. Keynes**'i tefsir ve tenkit edenlerin bir kısmı **General Theory**'yi çok kısa bir devreyi izah edecek mahiyette bir nazariye telâkki etmekte, diğer bir kısmı da, bunun, asırlık bir temayülün ifadesi olduğunu söylemektedir. Muhakkak ki, **J. M. Keynes**, mizacı ve alâkasını uyandıran meseleler dolayısıyla, daha ziyade çok kısa devre üzerinde ısrar etmeye meyyaldi. «Uzun bir zaman sonra (*in the long run*) hepimiz öleceğiz» demesi, görüş ve tahlil tarzında sezilen bu ruhi haletin bir ifadesidir. Fakat evvelce de işaret edildiği gibi, formel bakımdan şemanın üç kullanılış şeklinden birini tercih ettirecek hiç bir sebep yoktur. Zaten, kanaatımızca, ele alınan devrenin müddetini ve tipik muhtevasını tayin etmeksizin, bir çok şeyin aynı zamanda ifade edilmesi, bu izah tarzının başlıca kusurunu teşkil etmektedir.

Şimdi statik şemaya istinat ederek, **J. M. Keynes**'in ne dereceye kadar hakikate yaklaştığını araştıralım.

Evvelâ, şemanın *uzun vadeli (asırlık) bir durgunluk temayülünü* gösterdiğini kabul edelim. Bu şıkta, mecmu yatırımların nihai müstahsiliyet eğrisi ele alınmalıdır. Fakat nasıl olur da, dinamik bakımdan, piyasa ve teşebbüs serbestisinin bir dereceye kadar hüküm sürdüğü bir muhitte, teknik terakki, meselâ 25 senede bu eğriyi sağa doğru kaydıramaz? Ancak muhtelif istihsal gruplarının nihai müstahsiliyetini ölçebildiğimize göre, hiç olmazsa bazı grupların müstahsiliyet eğrisi sağa doğru kaymıyacak mıdır? O halde, hareketin hangi gruplarda vuku bulunduğu araştırılmalı, bu grupların stratejik bir ehemmiyet arz edip etmediği tasrih edilmeli; diğer gruplar üzerine tesir icra ederlerken, muhitin bu tesiri şiddetlendirdiği veyahut tahfif ettiği söylenmelidir. Bu suretle, mecmu miktarlarınkine **tamamile yabancı** olan bir tetkik ve müşahede sahasına girmiş oluyoruz.

Şimdi, uzun vadeli durgunluk fikrini, halihazırda tatbiki bakımından ele alalım. Asırlık hareketlerin, iktisadî veya iktisat dışı bazı tarihî hâdiselerin birleşmesinden doğduğunu kabul edersek, bu hareketleri — **J. M. Keynes**'inki de dahil olmak üzere — andojen (endogène) mahiyette hiç bir iktisat nazariyesi izah edemez. Bu husus ancak tarihî bir etüd sayesinde tenvir edilebilir. Halbuki müellif bu çareye baş vurmamıştır. Başlıca mesele, gerekli tarih tetkikleri sayesinde, bulunduğumuz asırlık inhitat devresinin, ehemmiyeti bakımından, daha evvel müşahede edilenlerden farklı olduğunu ispat etmektir. Şunu da ilâve edelim ki, ancak iki buçuk uzun (asırlık) devreye ait kat'î ve geniş malûmata sahibiz. Binaenaleyh, yapılacak mukayeseler pek de kanaat verici olamaz. Kapitalizmin krizini bir mezhep telâkki eden, herhalde bu kabil tetkiklerden kat'î bir netice istihraç edemez. **General Theory**'deki iktisadî büyümenin durmasını gösteren statik şemayla asırlık hareketlerin tahlili arasında bir rabita temin edilmemiştir.

Bu rabitanın mevcudiyeti hususunda fazla müşkülpesent davranmayı muasır şeniyetin müşahadesiyle iktifa edersek, aşağıdaki noktaları belirtebiliriz.

Yaşadığımız devri vasıflandıran başlıca 4 grup yenilik mevcuttur : 1 — Atom ve diğer yeni enerji kaynaklarının istimali; 2 — Sanayi teşkilâtındaki değişiklikler; 3 — Yeni hesap usullerinin ve makinelerinin kullanılması, 4 — Efkârı umumiyenin tetkiki ve kendisine verilecek istikametini tayini hakkındaki yenilikler. Şunu da ilâve edelim ki, küçük çaptaki yenilikler her zamankinden fazladır. Nüfus gelişmesindeki yavaşlama ve **Valéry**'nin tâbirince «tamamına ermiş bir dünya» da yaşamamız pek mühimsenmemelidir. Çünkü müstehtliklerin adedi çoğalmasa bile, şahsî taleplerin artması, iktisadî inkişafı istikbalde de mümkün kılmaktadır. Ancak bu gelişmeye mâni teşkil edecek iki mühim âmil mevcuttur : Bunlardan birisi, ahalinin ehemmiyetli bir kısmının serbest teşebbüse aleyhtarlığı ve müteşebbisin gayretlerini baltalayan kısırlaştırıcı mevzuattır. Diğer de, sulha varmak için bir anlaşma yolu bulamayan ortaklar arasındaki gizli tutulan düşmanlığın yarattığı ve devam edegelen siyasi emniyetsizliktir. Makul bir siyasetin bertaraf edebileceği veya hiç olmazsa tesirlerini hafifletebileceği bu âmiller, tarihimizin muayyen bir safhasını vasıflandırmakla beraber sırf iktisadî tahlil sahasına ithal olunamaz.

Şimdi şemayı, kısa vadeli temevvüçlere tatbiki bakımından ele alalım. **J. M. Keynes**'de sikl nazariyesinin eksikleri pek çok ve zaten herkesçe de malûmdur. Burada yegâne işaret edeceğim nokta, mecmu

miktarların nazarı itibara alınmasının ve bunların, zaman mefhumu bertaraf edildikten sonra tetkik edilmesinin, sikli nazariyesi vaz'ında tevhit ettiği güçlüklerdir. Nitekim, sikli veyahut, bu tâbiri kullanmak istemezsek, kısa devre temevvüçlerini tasvir edebilmek için, tahavvül nisbetlerinin ve mütevaliyelerin tahliline başvurmalıyız. Diğer taraftan, gerek yükselişte (expansion) gerek depresyonda, miktar ve fiatların **bir tek çoğalma veya azalma hareketiyle karşılaşmayıp, muhtelif miktar ve fiatların muhtelif temevvüçlerine şahit oluyoruz.** Ekspansyonu vasıflandıran, yükselme hareketlerinin **hâkim** oluşudur, depresyonu ise, alçalma hareketlerinin **ekseriyeti** teşkil etmesidir.

Bu hususa işaret ettikten sonra, **J. M. Keynes**'in şemasını tetkik edecek olursak, kalkınması olmayan, sonu gelmeyen, bir depresyonla (**Contraction ou dépression sans réviviscence**) karşılaştığımızı söyleyebiliriz. İmdi, bu şemanın muayyen depresyonların bazı hususlarını ifade ettiğini ileri sürecek olursak, iddiamızı her sefer ispat etmeliyiz. Şemanın, bugünkü depresyonların vasıflarını göstermesine ve bu depresyonları **iktisadî ve andojen** bir mahiyet taşıyan âmillerle izah etmesine gelince, böyle bir iddiayı kabul etmeye imkân yoktur. Nitekim, şemada nihâi müstahsiliyet eğrisi bir muta gibi ele alınıyor ve global yatırımların yalnız veya bilhassa faiz haddinden müteessir olduğu zımnen kabul ediliyor. Halbuki nazari araştırmalar ve müşahhas tetkikler bu hususu pek şüpheli kılmaktadır. Bazı iktisadî şubeler hariç, fiat ve ücretlerin istikbaldeki temevvüçlerine dair tahminler, yatırım hacmine, faiz haddindeki küçük bir değişiklikten çok daha fazla tesir eder. Nihayet, şunu da ilâve edelim ki, yatırımlarda bugün müşahade olunan yavaşlama, **J. M. Keynes**'in nazariyesiyle asla izah edilemez. Bu hâdise, piyasa iktisadiyatının zarurî tedennisinden mütevellit değildir, hatalı bir iktisat siyasetile alâkalıdır. Meselâ, inhisarcı grup ve faaliyetlerin birbirine zıt olarak icra ettikleri tesirler, bazı hallerde stratejik sahalardaki yatırımların, ve hattâ mecmu yatırımların hacmini azaltabilir. Keza, içtimâî koruma programları tatbik edilerek tasarrufların bir kısmı kısırlaştırılmaktadır. Nitekim, bu meblâğların idaresile meşgul resmî veya gayri resmî teşekküller, statüleri mucibince, sanayi bakımından verimli, fakat muhataralı plasmanlardan kaçınmaktadır.

Nihayet, devamlı bir depresyona misal teşkil eden **Büyük Depresyon**, sonu gelmeyen depresyon fikri lehinde bir delil olarak gösterilmek istenebilir. Buna karşılık, **Büyük Depresyon**'un hangi şartlar altında hüküm sürdüğünü ve bu şartların, beynelmilel bakımdan ne gibi siyasi ve ruhî hususiyetler arzettiğini hatırlatmak kâfidir. Bu sahada da, na-

tamam istihdamın statik şemasındaki mevcut nazariye ,tarihî hâdiselere intibak etmemektedir.

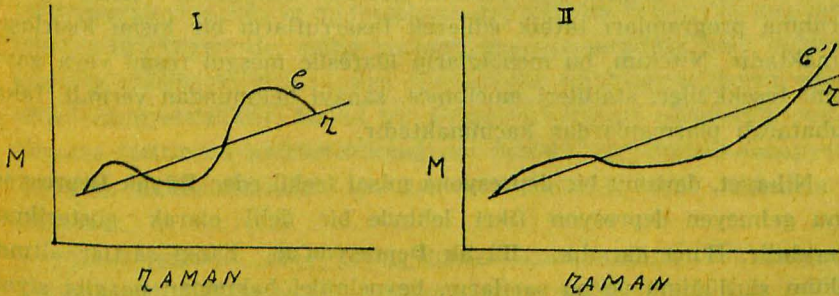
Son olarak, **çok kısa devreyi** ele alalım. **General Theory**'nin şemasındaki hususî şartlar pek az bir zaman için vukubulabilirler. Bunu da zaten kimse inkâr etmiyordur. Ancak uzun bir müddet devam edeceklerini kabul etmemiz için de hiç bir sebep olmadığından, bu şartların piyasa iktisadiyatı için ne bakımdan mühim bir tehlike teşkil ettikleri de belli değildir. Şunu da ilâve edelim ki, **J. M. Keynes**'in keyfi olarak iddia ettiği gibi, işçiler, münhasıran nominal gelirleri nazarı itibara almamaktadırlar. Geçirdikleri acı tecrübeler sayesinde, ameleler, sırf parayı gözönünde tutarak hesap yapmanın ve isteklerde bulunmanın arzettiği mahzurları zaman geçtikçe dahi iyi görmüşlerdir. **J. M. Keynes**'in tervîç ettiği ve işçi sınıfının aynı gelirini hafif bir surette düşürmeden ibaret olan tedbir, bugün bize pek eskimiş geliyor.

Görülüyor ki **J. M. Keynes**'in şemasının üç kullanış tarzından hiç biri memnuniyet verici neticeler temin etmemektedir.

Müellifin iktisatçılara irad ettiği **suallerin** mahiyetini daha iyi kavramış olduk, fakat bize ne bir **delil gösterildi** ne de bir kaziyenin doğruluğu ispat edildi.

III — Teklif edilen siyasetin indî oluşu.

J. M. Keynes'in kullandığı usul, vasıfları tamamile belli olan devrelerin nazarı itibara alınmasını imkânsız kılıyor. Binnetice, teklif ettiği siyaset gayet müphemdir. Zaten sıklık işsizliğe karşı açılacak mücadeleyle kronik işsizliğe karşı açılacak mücadele arasındaki farkı, sarîh bir tarzda belirten muakkipleri olmuştur. **J. M. Keynes** âhenkli büyüme siyasetinden ne kasdettiğini bildirmemiş ve bu siyasetin müş'iri olmaktan ileri gidememiştir. Onun için bu mefhumu birkaç kelimeyle izah etmek yerinde olacaktır.

1 numaralı grafikte, karakteristik olan mecmu bir miktar, bilfarz mecmu hasılannın piyasa fiyatlarla tutarı (produit global au prix du

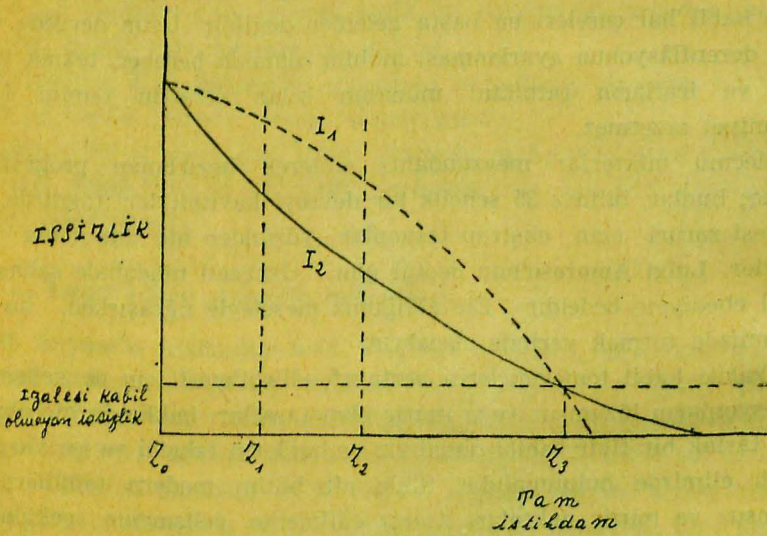
marché) ordinat üzerinde; zaman da absis üzerinde gösterilmiştir. **J. M. Keynes** haklı ise, yani natamam istihdama temayül kronik ise, ahenkli büyüme (Grafik 2) birbirinden tamamen farklı iki gruba irca olunabilecek müdahaleler sayesinde temin edilmektedir. Bu müdahalelerden birinci gruba ait olanlar trend hattını boylu boyunca yükseltenlerdir; ikinci gruba ait olanlar da, C eğrisinden izalesi kabil temevvüçleri bertaraf edip, C nin yerine C' i ikame edenlerdir. Acaba trend hattının yükselmesi, nakdi vasıtalarla başvurularak veyahut evvelden tayin edilmiş olan mecmu miktarları gözönünde tutan programlar sayesinde temin edilebilir mi? Kanaatımca bu pek şüphelidir. Nitekim, uzun (asırlık) bir devrede (bir **Kondratieff** eğrisinin yükselen veya alçalan kısmında), iktisadiyatın azamî derecede inkişafı aranırca, bu gayenin tahakkuku için yalnız para kanalıle müdahale edilemeyeceği gibi, belki de bu kabil hal çareleri en başta gelenler değildir. Uzun devrede vuku bulan dezenflasyonun ayarlanması mühim olmakla beraber, teknik ilerlemeyi ve icatların tatbikini mümkün kılan şeraitin temini kadar ehemmiyet arzetmez.

Mecmu miktarlar mevzu bahis edilerek hazırlanan programlara gelince; bunlar, bilfarz 25 senelik bir devreyi kavradıkları takdirde, icra edilmesi zarurî olan ekstrapolasyonlar yüzünden hiç bir mâna ifade etmezler. **Luigi Amoroso**'nun dediği gibi: «İktisadî müdahale sahasında, 25 yıl ebediyete bedeldir». Ele aldığımız meseleyle uğraşırken, bu sözü hatırımızda tutmak yerinde olacaktır.

İzalesi kabil temevvüçlerin bertaraf edilebilmesi için de gelişme ve depresyonların lüzumsuz veya muzir olan tarafları hakkında hiç olmazsa kaba taslak bir fikir sahibi olmalıyız ve bunların takribî ve işe yarar bir ölçüsü elimizde bulunmalıdır. Sikle ait bütün modern tahlillerde bu lüzumsuz ve muzir noktalara işaret edilmekte, gelişmenin spekülasyonlara ve semeresiz yatırımlara meydan verdiği; tâli mahiyette deflasyonların ve sebepsiz bedbinlik hareketlerinin de depresyonun şiddetini arttırdığı kabul olunmaktadır. Ancak, keyfi bir mahiyet arzeden bu kaziyyeleri, takribî kıymetler veren rakkamlarla bile, muayyen bir halde, ifadeden âciziz. Eğer **J. M. Keynes**, âhenkli büyüme mefhumunu tahlil edip, elde ettiği neticeleri gözönünde bulunduraydı, pek daha müteyakkız davranırdı. Halbuki, gerek nazariyat, ve gerek tatbikatta tarifi son derece müşkül olan **full employment** (tam istihdam) mefkûresini ortaya atan odur. İmdi, tam istihdam vaziyetinde istikrar mevcut mudur? İşçiler tamamen istihdam edilince, aynı sermayenin tamamı da kullanılabilir mi? İş ve emtia piyasalarının tekâmülünü istihdaf eden ve icabında yardım tedbirlerine ve muayyen bir doktrine bağlanmaksızın

muvakkat müdahalelere de başvuran liberal bir siyaseti Keynes'vari bir tam istihdam siyasetile karşılaştırsak acaba iktisadî ve içtimâî bakımdan hangisi daha muhtaralı ve masraflıdır ? Bu suallerden hiç biri el'an cevaplandırılmamıştır.

Keynes'in düşünce tarzında müşahede edilen müteaddit paradokslardan biri de şudur : bir taraftan, tahlillerinde ve iktisat siyaseti hakkında tekliflerde bulunurken, ekonometriye mevzu teşkil edebilecek yani ölçülmesi kabil mefhumlar kullanmaktadır. Diğer taraftan, sisteminin can alıcı noktasını da isteksiz işsizlik teşkil etmektedir ki, bu mefhumu mevcut bilgi ve imkânlarımıza istinaden rakkamlarla ifade edemeyiz.

Yukarıdaki grafikte, Z_0 zamanında mühim bir miktar global işsizlik müşahede edilmektedir. Bu işsizlik, I_1 eğrisinde görüldüğü gibi, bir devreden bir devreye, gittikçe azalmaktadır. I_1 eğrisinin izale edilemeyen işsizliği gösteren hattı kestiği nokta tam istihdama tekabül etmektedir. (Misalimizde izalesi kabil olmayan işsizlik faal nüfusun % 4 üne müsavidir). İmdi bu suretle tarif edilen tam istihdam vaziyetine varabilmek için, iktisadî bünye, Z_0 ile Z_3 arasında değişmelidir. Diğer bir ifadeyle, işçiler arasında bünyevî bir mahiyet arzeden nakiller icra edilmelidir ki, bunlar Z_0 anında, yani hareket mebbeinde tahmin ve tayin edilemez. Demek oluyor ki, tam istihdamı neticede mümkün kulan

bünyevi (structural) işsizlik, devreden devreye izah edilirse, şu neticeyi kat'î olarak istihsal edeceğiz : tam istihdamın temini için arzuya şayan iktisadî bünyeye varamıyacağız. Mevzuubahis memlekette, I_1 eğrisinin yerine, I_2 eğrisinin ifade ettiği vaziyet temine çalışılmalıdır. Ancak evvelden, yani Z_0 da, bu eğrinin hakkında da hiç bir fikir sahibi olamayız.

Keynes'in tekliflerinde görülen belirsizliklerden bir tanesi işte budur. **J. M. Keynes** ve muakkiplerinin terviç ettikleri siyaset şu düşünceye müstenittir: Büyük iktisadî grupların aldıkları kararların (**macrodecisions**) [1] rasyonelliği hakkında kullanışlı ve kat'î kıstaslara sahip bulunmamız.

Bu düşünce yanlıştır, çünkü, halihazırda, macrodecision'lar bu kabil ilmî bir kıstasa istinat ettirilemez. Bu bakımdan, **J. M. Keynes** menfî bir hizmette bulunmuş ve yeni bir yol açmıştır. Menfî hizmet : piyasadaki **otomatizm** ve **fevriliklerin** tenkididir. Açılan yol : rasyonel ve kemmî müdahaleci siyasettir. Maamafih, bu yol açılmış olmakla beraber, trasesi belli değildir. Kemmî olduğunu iddia eden ampirizmden halâ kurtulamamışızdır.

IV — General Theory'den çıkarılacak mâna. + + +

J. M. Keynes'in eseri muasır tefekkür tarihinin parlak ve unutulmaz bir merhalesini teşkil etmektedir. Vücutte getirdiği yenilikler coşkunlukla ve inceden inceye tetkike tâbi tutulmaksızın kabul edildiği gibi, pek tabîî olarak mukavemetler de uyandıracaktı. Şunu da ilâve edelim ki, kat'îlik ve doğruluk daha ziyade, mukavemet gösterenler tarafında aranmalıdır. Meseleleri vazetmek bir şey, bunları teferrüatle yeniden vazetmek başka bir şey, vazettikten sonra da halletmek gene başka bir şeydir.

J. M. Keynes bu hususların ilkinde muvaffak olmuştur, fakat diğerleri için aynı şey söylenemez. Düşüncesini tayin etme bakımından, muarızlarının kendisine çok büyük hizmeti dokunmuştur. Maamafih şunu da söylemek lâzım ki, **Keynes** de hasımlarına aynı hizmette bulunmuştur.

Zaten her ilim de bu tarz inkişaf etmez mi ? Kimi cür'etkâr hamlelerde bulunur, kimi de ortaya atılan fikirleri en ufak teferrüatına

[1] François Perroux, Les macrodecisions, Archives de l'I. S. E. A. Nisan - Haziran 1949.

kadar ve azamî ihtimamla tenkid ve hakikatin mehenk taşında tecrübe eder. İki taraf da, mahiyet itibarile farklı olmakla beraber, aynı derecede emek sarfeder ve hüner gösterir. Bir adamın muvaffakiyetini, ilme kat'î olarak kaydettirdiği terakkilerle ölçmekte mâna yoktur. İlerleme zamana mütevakkıftır ve bir âlimin meydana getirdiği eser, tahrik ettiği gelişmenin ancak ilk kademesini teşkil eder. **Keynes**'in zamanımız iktisadî tefekküründe icra ettiği inkilâp, taraftar ve aleyhtar tefsircilerin çalışmaları sayesinde yavaş yavaş inkişaf edecektir.

Muasır iktisadiyatta vukubulabilecek inkilâba gelince, bunu, belki de, siyasî mahiyette vasıta ve tedbirlerin istimali, hakikatten çok **kendi** hakikatleriyle alâkalanın kuvvetlerin tazyiki ve, arzularile sınıflarına düşman görünen hiç birşey ve kimseyle meşgul olmak istemediklerinden, **J. M. Keynes**'in tamamen zıddı olan şahısların icraatı mümkün kılacaktır. Medeniyet, başkalarını oldukları gibi kabul etmektir. Fakat medeniyetin tehlikeli bir tarafı da vardır : gerek düşünce, gerekse diğer sahalarda, barbarlara kuvvetli silâhlar temin etmesidir. **J. M. Keynes**, fevkalâde muvaffakiyetini izah eden unsurların bir kısmını herhalde kabul etmezdi.

Marx'ın dersini iyi kötü tekrarlamakla iktifa ettiğini, yaratma ve bulma kabiliyetinden mahrum olduğunu söyleyerek sosyalizmi tahkir etmiş olmayız. Mühim ve yeni bir şeyi ifade ve tatbik etmek hususundaki aczi, ne kadar gizli tutulmuş olursa olsun, ilelebet herkesi aldatamazdı. Plânlı bir rejimde yapılacak iktisadî hesaplara dair münakaşalar eskimeye başlamıştı. Alt ve üstyapı hakkındaki tefsirlerle kapitalizmin mukadder çökmesine dair izahlar pek yavanlaşmıştı. Emek kıymet mefhumu, kıymet fazlası ve kâr teşekkülünün mekanizmaları, doktrinler tarihine karışmıştı.

İşte **J. M. Keynes** böyle bir zamanda geldi ve çok defa görüldüğü gibi, kendi gruplarına yabancı bir adam, sosyalist mütefekkiirlere yeni bir kuvvet aşıladi. «Çalışma hakkı» doktrini teçdid edildi. Birçok yeni sloganı meydana atmak kabil oldu. Piyasa ve teşebbüs iktisadiyatının bütününe şâmil kritik bir tefsir teklif ediliyordu. Halâ azametini muhafaza eden klâsik ve neo-klâsik nazariyenin karşısında mukabil bir nazariye bina ediliyordu. **J. M. Keynes** yalnız kalmıyacağına emin olabilirdi. Getirdiği yenilik intihallere meydan vermeye kâfiydi. Fakat kendisinininkine tamamen zıd bir sistemin bazı mensupları tarafından geri bırakılmasını ve bunların nankörlüklerini önleyecek derecede değildi.

Hayatının sonuna kadar **J. M. Keynes** muasır âlemin birbirine düşman ilâhlarını istihzayla seyretmiştir. Ve belki de birine verdiği kurbanlar sayesinde ötekinin hırsını dindirebileceğini zannetmiştir.

Amerika Birleşik Devletlerinin tediye bilânçosu hakkında yazdığı ve ölümünden sonra neşredilen makale buna bir misal teşkil eder. Müellif bu makalede **Bretton - Woods** neo-liberal siyasetinin muvaffakiyet imkânlarını nikbin bir tahlile tâbi tutmaktadır. Teklif ettiği plânın kabul edilmemesine rıza gösteren **Keynes**, yazısında, tatbikini mümkün gördüğü yegâne pratik hal çaresini müdafaa etmektedir. Keza elde edilen netice- nin müsbet olduğu ve bu sayede büyük karışıklık ve tahavvüllere meydan vermeksizin islâh edilmiş ve sulha kavuşmuş bir dünyaya erişilebileceği hususunda vatandaşlarını iknaa çalışmaktadır. İşte hayran kalınacak bir nokta : liberallerin beynelmilel para muvazenesi sahasında meydana koydukları mekanizmaları birçok kerre şiddetle tenkid eden adam şu satırları yazmıştır :

«Bir defa daha, bugünün iktisatçılarına şunu hatırlatmak mecburiyetini hissediyorum : **klâsik nazariye pek şumullü olan bazı hakikatleri ihtiva etmektedir.** Halihazırda bu hakikatleri ihmal etmek tehlikesine maruzuz, çünkü bunları mühim tadillere tâbi tutmaksızın kabul edemeyeceğimiz doktrinlerle birlikte ele almaktayız. Bu hususta harekete geçmiş olan derin cereyanlar, hattâ **tabîî kuvvetler** ve tâbir caizse muvazene- yi temine çalışılan, **gizli bir el** (or even the invisible hand) mevcuttur. Bu sözlere bir inkâr mahiyeti atfedebiliriz, ancak **J. M. Keynes**'in izah ve muhakeme tarzını kavrayamamış olanlardır. Fakat nüanslar ifade edilemeyen devirlerde ince ve nazik farkları gözönünde tutan düşünce tarzları da, anlaşılmamak tehlikesine her zaman maruzdur. Bir inkilâbçı, bilhassa fikir sahasında, neler yıkıp neler meydana getirdiğini evvelden kestiremez.

Lord Keynes usta bir sihirbazken, cinleri başına toplayıp dağıtamayan acemi cinci hocadan fazla muvaffakiyet ihraz edemezse, muhib ve hayranları tarihin bu cilvesini büyük bir haksızlık telâkki edeceklerdir.

II

KEYNES'İN ÜCRETE DAİR NAZARİYESİNİN UMUMİLEŞTİRİLMESİ

General Theory'ye nazaran, birbirine tesir eden hâdiselerin neticesinde, iktisadî büyüme durdurulmuş ve kesilmiş oluyor. İleri sürülen iddiaların bizatihi doğru olup olmadıklarından sarfınazar, faiz ve ücret nazariyeleri arasındaki rabıta meydandadır.

«Trappe monétaire» dolayısıyla (bundan maksat, faiz haddi muayyen bir seviyeye indikten sonra, halkın para talebi tamamiyle elâstiki oluşudur) faiz haddi fazla yüksek bir seviyede kalacağı için, mecmu yatırım hacminin daima gayrı kâfi kalacağı kabul ediliyor. En aşırı hallerde, para arzının genişlemesi, yatırımları fazlaştırmaya muvaffak olamayacaktır: böylece kapitalin nakdî marjinal müstahsiliyeti, para talebi elâstikiyetinin namütenahî olduğu sabit ve indirilmez seviyeye düşünce, artık «cheap money policy» yani ucuz para siyaseti yoluyla munzam bir yatırımı teşvik etmekten vazgeçmenin ve âmme tarafından yapılacak bir envestismana tevessül etmenin icab edeceği ileri sürülüyor.

Muayyen ve sabit bir ücret halinde, emek talebi, mecmu investisman seviyesine bağlı olursa, yatırımların kifayetsizliğinin iki neticesi olacaktır.

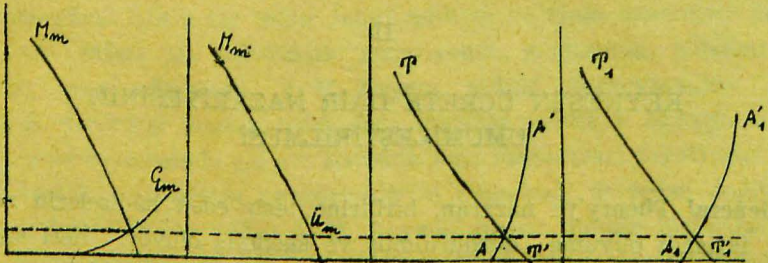
1) Emek talebi, carî ücret haddinde, bu ücret seviyesi mukabilinde hizmetlerini arzeden emek gücünün tamamen kullanılmasına kifayet etmiyebilir.

2) Carî ücret seviyesinde veya buna yakın bir seviyede tam istihdamı temin etmek için, investismanları ve dolayısıyla emek talebini arttırmak icab edecektir.

Birinci husus, natamam istihdam vaziyetinin istikrariyle alâkadardır, ikincisi ise, tam istihdamın tahakkuk ettirilmesinin kolaylığı ve bu vaziyetin istikrariyle alâkadardır. Gerek birinci, gerek ikinci husus, tam istihdamda muvazeneyi temin eden ücret haddine dair klâsik nazariyenin yeniden ele alınmasını ve tenkidini istilzam ettirmektedir.

I — Ücret ve kendiliğinden hasıl olan «tam istihdam» muvazenesi.

Emek piyasasında klâsik muvazeneler, aşağıdaki şema ile ifade edilebilir :

— Muayyen bir ekonomide çalışan işçiler için, muvazene halinde :

A) Marjinal müstahsiliyet M_m , çalışmanın marjinal mahzuru G_m ye müsavidir.

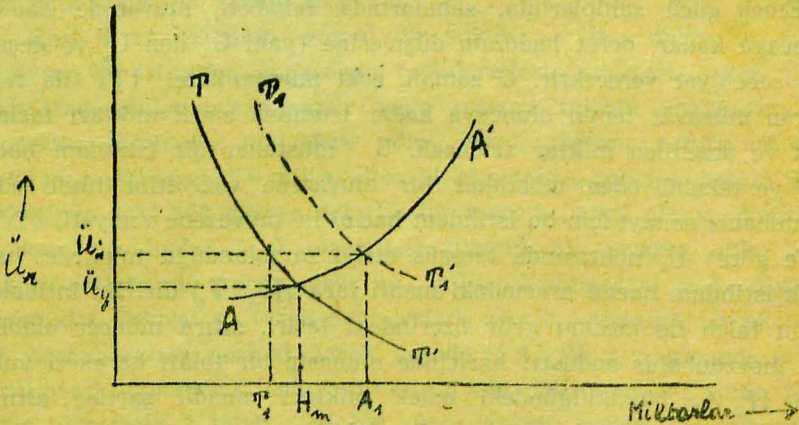
B) Marjinal müstahsiliyet M_m , itibarî marjinal ücret haddi $\ddot{U}_m$ ye müsavidir.

C) Bu ücret haddi, emek arzı münhanisi AA' ile emek talebi münhanisi TT' in birbirlerini kat'ettikleri noktada taayyün etmektedir.

D) Bu seviyede, **wage-goods**, yani işçilerin ücretleriyle satın aldıkları malların arz ve talebi muvazene halindedir ($T_1 T_1', A_1 A_1'$).

Bu esas muvazeneler, bir «iktisadî mecmua» ya aittir. Muvazenelerin **hangi** bütüne tatbik edildiklerini tasrih etmek çok mühimdir: böylece, bir millî ekonomi içinde bir tek sanayi mi, yoksa bütün millî ekonominin hey'eti mecmuası mı mevzuubahistir? Gayrı mantıkî bir şekilde kısmî muvazeneden mecmu muvazeneye geçiş, klâsik nazariyenin, **General Theory'nin** çok güzel olarak aydınlatmaya muvaffak olduğu hatalarından biridir.

Kısmî muvazene şemasına göre, yani ekonominin heyeti umumiyesi içinde bir tek endüstriyi alarak, muvazenedeki ücret haddini tahlil edelim [1]. ($\ddot{U}_r$ = reel veya aynı ücret = itibarî veya nakdî ücret/wage goods fiatı).

Farzedelim ki, herhangi bir sebep dolayısıyla, muvazene ücret haddi ($\ddot{U}_y$) den daha yüksek bir reel ücret seviyesi ($\ddot{U}_1$) carî olsun.

[1] Basitleştirmek için, münhanilerimiz, alelde ve tipik arz ve talep münhanileridir..

O halde, emek talebi (T_1), emek arzı A_1 den alçaktır. Emek talebine nazaran, emek arzının fazlalığı, bu sun'î ve istikrarsız ücret seviyesinde işsizliğin bir ölçüsüdür. Nazarî olarak, yeniden intibak vetiresi iki şekil alabilir :

a) Miktarların birinde bir değişiklik yoluyla : Emek talebi.

Emek talebi münhanisi, $T_1 T_1'$ vaziyetine geçer. Bu geçiş, ancak TT' münhanisini meydana getiren şartlarda ehemmiyetli değişiklik vuku bulduğu takdirde mümkündür. Filhakika, yeni talep münhanisi $T_1 T_1'$ in ifade ettiği mâna şudur : bütün reel ücret seviyelerinde, emek talebi kuvvetli bir artış gösterir. Bu durum, ancak, mevzuubahis endüstrinin istihsal edip sattığı mamule karşı birdenbire ve şiddetli bir tarzda artan bir taleple izah edilebilir. O halde, teknik şartlar müsait olduğu takdirde, sanayi aynı teçhizat üzerinde daha fazla emek kullanacaktır, veya muayyen bir müddet sonra, teknik şartlar ve piyasa şartları müsait olduğu takdirde, yeni reel ücret seviyesinde daha çok emek kullanmak için teçhizatını gittikçe genişletecektir. Binaenaleyh, ya başta TT' münhanisinin yanlış çizilmiş olduğunu veya, muayyen bir müddet zarfında, bir takım müsait durumların vuku bulduğunu kabul etmek icab edecektir.

b) Fiatla, yani misalimizde reel ücrette değişiklik yoluyla.

Emek gücü sahiplerinin, sahalalarında rekabeti, muvazene haddini buluncaya kadar, ücret haddinin düşmesine (yani $\dot{U}_1$ den $\dot{U}_y$ ye geçmesine) sebebiyet verecektir. O zaman, eski münhanilere (TT' ile AA') nazaran müsavat temin oluncaya kadar istenilen emek miktarı fazlalaşacak ve arzedilen miktar azalacak. $\dot{U}_y$ müstakar bir istihdam hacmi (H_m) ye tekabül eden müstakar bir muvazene vaziyetini ifade eder. Mevzuubahis sanayi için bu istihdam hacmi ile muvazene vaziyeti, ($T_1 T_1'$, AA' e göre) $\dot{U}_1$ noktasında teessüs ettiği farzolunduğu takdirde, hasıl olacak istihdam hacmi arasındaki menfi fark ($H_m T_1$) dir. Bu intibakın, mecmu talep ile mecmu gelir üzerindeki tesiri, sıfıra münceer olabilir, şayet mevzuubahis endüstri haricinde münasip bir telâfi hareketi vukubulup $H_m A_1$ büyüklüğündeki emek miktarı muadil şartlar altında ekonominin mütebaki kısmında kullanılabilirse.

Bu telâfi vukubulmadığı halde, diğer şartlar aynı kalırsa, mecmu reel gelirde bir azalma hâsıl olacak yani — iştirak eden tarafların aded ve zevkleri sabit ve muayyen farzedilince — vasatî reel gelirlerle ölçülen ekonominin refahında bir azalma olacaktır.

Böylece, otomatik bir intibak vetiresini, mekanizmanın mevcudiyeti ve bütün hesap ve tahminlerin reel olarak yapıldığı farzedilirse, mesele, heyeti umumiyenin muvazenesinin hangi mecmu seviyede, taayyün edeceğini tesbit etmekten ibarettir.

Klâsik veya neo-klâsikler, muayyen ve sabit bir reel mecmu gelir faraziyesine dayanarak muhakeme yürütmeğe karar vermekle, bu seviye meselesini halletmiş oluyorlar. Mecmu gelir sadece reel emek gelirleriyle reel kapital gelirlerinden tereküp ederse, o zaman, mecmu reel ücrette herhangi bir azalmanın, mecmu reel kârın yükselmesiyle tamamiyle telâfi edileceğini kabul etmek icab edecektir. Tesirli bir envestismana tamamiyle hasredileceği farzedilen munzam reel tasarruf, emek birimine isabet eden tesirli kapital miktarını arttıracak, emeğin marjinal müstahsiliyetini ve dolayısıyla reel ücret haddini yükseltecektir. Zincirleme şeklinde vuku bulan bu hâdiselerin seyri bozulmadığı takdirde, devreden devreye, reel mecmu gelir mümkün olduğu kadar artacak ve bu meyanda, intibak vetirelerinden hasıl olan zarurî ve muvakkat bir işsizlikten sarfınazar, istihsal unsurlarının tam istihdamı temin edilmiş olacaktır.

Bu tamamiyle farazî ve iyimser zincirlemeler, ka'tî bir tarzda, J. M. Keynes ve muakkipleri tarafından reddedilmiştir.

Keynes'in görüşü reel miktarla ifade edilen bir muhakeme tarzı suretiyle belirtilebilir, bunu müteakip nakdî hesapları ve istilzam ettikleri hayalî (fictif) vaziyetler nazarı itibara alınarak, reel miktarlar üzerindeki muhakememiz tashih edilebilir.

Reel ücret haddinin umumî bir sukutu —veya diğer bir deyişle, muayyen bir istihdam için mecmu reel ücretlerin azalması — reel miktarlarla ifade edilen mecmu gelir veya mecmu talebin azalmasını intaç edecektir. Ekonomik bünyelere göre, ücret, mecmu gelirin % 40 ilâ % 60 ını teşkil eder. 200 milyar dolarlık bir mecmu geliri ve bunun % 50 si nisbetinde yani 100 milyar dolarlık bir mecmu ücreti alalım. Farzedelim ki, ücret haddinde % 10 nisbetinde umumî bir azalma vuku bulsun. Bunun neticesinde mecmu gelir 10 milyar kadar, yani % 5 nisbetinde düşecektir. İnkişaf ve refah devrelerinde büyük kapitalist bir ekonomiye ait mecmu gelirin, normal olarak, senede % 2,5 ilâ % 3 arasında arttığını hatırlarsak, yukarıdaki sukut nisbetinin vahameti meydana çıkar. Normal artış nisbetinin 2 misli olan bir sukut nisbeti karşısında bulunuyoruz. Ücretin büyük bir kısmı istihlâk mallarının satın alınmasına tahsis edildiğine göre, umumî ücret indirmesinden evvel girilen istihlâk malları istihsalî kâmilan satılmayacaktır. Müteşebbisler zararla satmaya veya stok yapmaya mecbur olacaklar ve her iki halde, reel kârları artmamış

olacaktır. Reel kârlar üzerinden vuku bulacak bir umumî intibak mevzuu-bahis değildir, binaenaleyh mecmu reel talep seviyesi fiilen indirilmiş olacaktır.

Mecmu envestismanın tahmin edilen mecmu talebe bağlı olduğu nisbette, müteşebbisler, müteakip devre için, mecmu yatırımlarını arttırmaya değil, bilâkis daraltmaya mütemayil olacaklardır. Binaenaleyh, mecmu reel gelirin alçalması istikametinde yeni bir temayül meydana gelecektir. Ekonomi, reel mecmu gelirden birbirini takip eden alçalmalar şeklinde bir vetireye tâbi olacaktır. Yegâne kurtuluş yolları, ekonomi içinde tatbik edilen siyasetin değişmesi veya yeni haricî âmillerin müdahalesidir.

Nakdî kıymetler üzerindeki tahlil, alçalmaların birbirini takip eden tesirlerini daha doğru olarak meydana çıkaracaktır. İtibarî veya nakdî ücret haddinde umumî bir alçalmanın vuku bulduğunu farzedelim. Bunun neticesinde, işçilerin istihlâk ettikleri malların fiyatının aynı tempo ve aynı ölçüde azalıp azalmadığına göre, reel ücret haddinde bir azalma vukua gelecek veya gelmeyecektir. Reel bir ekonomide istihlâk mallarının fiyatında bir lüzuciyet unsuru vardır. Binaenaleyh, çok muhtemel olarak, itibarî ücretin umumî azalması reel ücretlerin umumî azalması ile müte-rafık olacaktır. İşçilerin kullandıkları malların müstahsilleri, muayyen bir müddet kârlarını muhafaza edebileceklerdir, fakat sonradan arzlarını daraltmak mecburiyetinde kalacaklar. İşçiler tarafından istihlâk edilme-yen nihai mallar müstahsilleri muvakkaten, artmış bir talepten faydalanacaklardır, fakat bu uzun sürmeyecektir. Müteşebbisler yatırımlarını daralttıkça mecmu talep her tarafta azalacaktır. Bütün tahminler sukut istikametinde olacak ve konjonktürel para iddiharı hâdiseleri, muhtemelen bu temayülü daha da arttıracaktır.

Ücret haddinde umumî bir azalma neticesindeki alçalmanın birbirini takip eden tesirlerinin veya deflasyonist vetirenin tehlikesi, **Keynes** ve **Keynes'e** dayanan tahlil tarzı tarafından vazih olarak meydana çıkarılmıştır. Bu tahlilin başlıca neticesi iki noktada hülâsa edilebilir :

1) Muayyen şartlar altında kısmî muvazene için kullanılacak muhakeme tarzını, mecmu muvazeneye teşmil etmek doğru değildir. Küçük bir ekonomi biriminde (micro-unité) yapılan bir ücret yani maliyet değeri azaltılması zarurî olarak milletin mecmu gelirinde bir alçalma tevhit etmiyebilir. Fakat ekonominin hey'eti umumiyesinde vuku bulan umumî bir ücret yani maliyet değeri azalması mecmu talebin bir alçalmasını intaç edecektir.

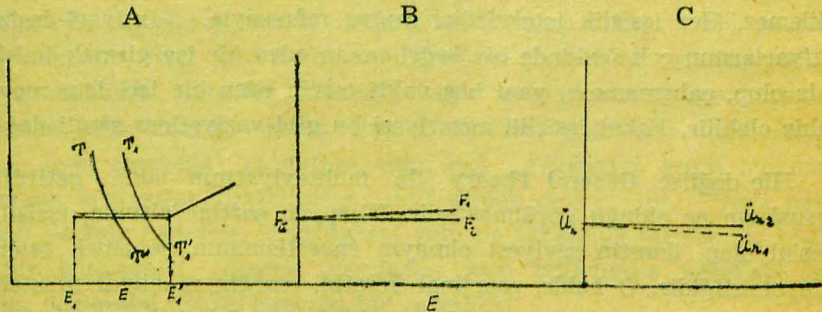
2) Tekmil tasarrufu bakayasız tesirli bir investismana tahvil eden otomatik mekanizmaların **daima** mevcut olduğunu ileri sürmek yanlıştır. Ücretin umumî azaltılması mecmu talebin azalmasını intaç ettiğine göre, —diğer hususlardan sarfı nazar edildiği halde— mecmu investisman mecmu talebe bağlı olduğu nisbette, bu mecmu investisman, ücretler haddinin umumî azalmasından müteessir olacaktır.

Şayet, yanlış bir tâbirle «emek gelirleri deflasyonu» ismi verilen hâdisenin mütalâası **General Theory**'nin intişarına kadar tereddüt ve tutukluklar arzetmişse, bunlar artık bertaraf edilmiştir. Patronların ve finans mensuplarının, bizzat kendilerine zarar veren sui tefehhümleriyle mücadele etmek için noksan olan şey, mecmu miktarlarla tahlil tarzı ve mütehavvil bir mecmu gelirle gelir değışikliklerinin top yekûn tesirlerinin nazarı itibara alınmasıydı.

Maamafih, bunun neticesinde ne klâsik nazariyenin ancak eskimiş ve gayri kabili istimal unsurlardan mürekkep olduğuna, ne de **General Theory**'nin bizzat bir umumileştirilmeye ihtiyaç göstermediğine hükmedebiliriz. Bu nazariyenin natamam istihdam muvazenesini —bu anda bizi alâkadar eden noktai nazardan— tesbit ederken, tasavvur ettiği çok spesifik ve hususî şartların tetkikinden bu husus anlaşılacaktır.

II. — Ücret ve natamam istihdam vaziyetinde istikrar.

J. M. Keynes'in tasavvur ettiği hususî şartlar aşağıdaki şemada görülebilir.

(A) da, Y mihverinde, itibarî ücret haddi ($\ddot{U}$), X mihverinde, miktarlar, yani bir taraftan muhtelif itibarî ücret hadlerinde emek talebi (TT' , $T_1T'_1$) diğer taraftan emek arzı gösterilmiştir. $E_1E'_1$ gibi bir kısım üzerinde, carî olan itibarî ücret haddi için, emek arzı münhanisi tamamiyle elâstikidir.

(B) de, Y mihverinde, **wage good**'ların (yani ücretlilerin istihlâk ettikleri malların fiatı (F_{ii}), X mihverinde istihdam miktarları gösterilmiştir. İstihdam arttıkça F_{ii} sabit kalıyor (F_2) veya hafifçe yükseliyor (F_1).

(C) de, Y mihverinde, reel ücret haddi $\dot{U}_r = \dot{U}/F_{ii}$, X mihverinde istihdam miktarları gösterilmiştir. İstihdam arttıkça, F_{ii} sabit ise, reel ücret haddi (F_{ii2}) sabit kalacaktır, F_{ii} hafifçe artıyorsa, reel ücret haddi hafifçe azalacaktır (F_{ii1}).

Bu şartlar tahakkuk ederse, itibarî ücret haddinin azaltılması neticesinde, mecmu emek talebinin sağa doğru arzu edilen istikamette (TT' den $T_1 T'_1 e$) seyretmesi mevzu bahis olmayacaktır. Carî olan itibarî ücret seviyesinde ($\dot{U}$), $E_1 E'_1$ büyüklüğünde bir emek miktarı hizmetlerini arzetye hazırdır. Bu miktar isteksiz denilen işsizliği ifade ediyor (yani carî ücret mukabilinde çalışmaya hazır olup, emek gücü mecmu talebinin kifayetsizliği dolayısıyla, arzularını tahakkuk ettiremeyen işçi sayısı).

Şüphesiz, **J. M. Keynes** tarafından kullanılan birçok terimler gibi, bu isteksiz işsizlik terimi pek münasip değildir. İsteksiz işsizlik, zıddı olan ihtiyarî işsizliği akla getiriyor. Ve hangi işsizliğin ihtiyarî olacağı sorulabilir. Emek unsurunun natamam seyyalyeti neticesinde, ekonominin bir noktasından diğery bir noktasına geçen bir işçi, muayyen bir branşta, emek tasarruf eden makinelerin kullanılması neticesinde, muvakkaten işini kaybeden bir işçi, elbette ihtiyarî işsizler sınıfına ithal edilemez. Her işsizlik isteksizdir. Doğru mânasiyle, «ihtiyarî işsizlik», ihtiyaçlarının çok fevkinde bir bedel temin eden bir işe girmek imkânını haiz olup, çalışmamayı, yani boş vakti tercih eden bir işçi için mevzu bahis olabilir. Fakat işsizlik nazariyesi bu gibi vaziyetlere şâmil değildir.

Hiç değilse, **General Theory** ile muhteviyatının akla getirdikleri hususların ne olduğu görölmektedir. Muayyen şartlar altında, işsizlikten mes'ul olan, ücretin seviyesi olmayıp envestismanın ve emek talebinin kifayetsizliğidir. O halde, marjinal ücretin, emeğin marjinal müstahsiliyetiyle marjinal mahzuruna müsavi olduğunu söylemek **yanlıştır**. Carî ücret haddinde, bir çok işçiler iş istemektedir ve ekonominin umumî şartları müsaade ettiği takdirde, çalışmaya hazırdır, bu da carî ücretin, marjinal mahzurun fevkinde veya buna müsavi olduğunu göstermektedir. Diğery tarftan, tam istihdam şartları altında, marjinal müstahsiliyetin ne olacağı bilinemez, çünkü halihazırdaki marjinal müstahsiliyet, E'_1 den küçük bir istihdam hacmine göre taayyün etmektedir.

$E_1 E'_1$ kısmında, istihdam artışının, ücret malları fiyatının artışıyla müterafık olmaması için, bu mallar arzının bir dereceye kadar elâstiki olması lâzımdır. İşsiz de yaşaması lâzımdır ve kendisi faal işçinin istihlâk ettiği malların aynini istihlâk etmektedir. Çalışanın istihlâki çalışmayanın istihlâkından belki fazladır. Fakat, diğer şartlar aynı kaldığı takdirde, bundan, ücret malları talebinin şiddetli olarak artacağını istihraç etmek için sebep yoktur.

Binaenaleyh, daha geniş bir istihdamın tahakkuku esnasında, reel ücretlerin aynı seviyede kalacağını veya hafif bir şekilde azalacağını tahmin edebiliriz.

General Theory'nin bilhassa istihdaf ettiği bu reel ücret azalması, işçiler tarafından kabul edilecek mi? **J. M. Keynes** muhtemelen evet demektedir. İşçi, reel ücretlerden ziyade, itibarî ücretleri hesap etmektedir. Evvelâ aldığı para meblağını düşünür, ancak sonradan bu meblağ ile satın alınabilecek istihlâk malları miktarını düşünür. Klâsiklerin hatasının, iktisadî süjelere ve bilhassa işçilere, haiz olmadıkları bir reel miktarlarla hesap kabiliyetini atfetmek olduğu ileri sürülüyor. Reel ücreti tespit eden kesirde ($\dot{U}/F_{ii}$) vuku bulacak muayyen bir değişiklik, mahrecin veya suretin değişmesi suretiyle meydana gelirken, aynı derecede hissedilmemektedir ve müessir olmamaktadır. F_{ii} , yani fiat, sabit kalınca, $\dot{U}$ nün azalması doğrudan doğruya hissedilmektedir. ($\dot{U}$), yani itibarî ücret, sabit kalınca, F_{ii} nün yükselmesi daha az hissedilmekte ve ancak muayyen bir müddetten sonra, çalışma âleminin protestolarını ve ayarlama taleplerini mucip olmaktadır. Paranın aldatıcı rolü tesirini göstermektedir. Reel ücretlerin indirilmesine matuf bir siyaset takip etmeye mahkûm olan bir hükûmet veya müteşebbislere tavsiyelerde bulunmak icab etseydi, onlara, itibarî ücretleri indirmeyi değil, fakat bunları aynı seviyede muhafaza edip, işçi istihlâkine giren malların fiyatlarının seviyesini yükseltmeyi teklif etmek doğru olur. Ucuz para siyaseti ve faiz haddinin düşürülmesi yolu ile tahakkuk ettirilecek «akıllıca bir enflâsyon», çalışma âleminin, **tam istihdamın bedelinin bir kısmını ödemesini** temin etmenin bir çaresidir.

Bu şartlar altında EE_1 «aksülâmelsiz bir devreyi» (**A. Hahn**) ifade ediyor. Diğer bir deyişle, öyle bir devre ki, bu müddet zarfında çalışma âlemi itibarî ücret haddinin yükseltilmesini talep etmeyip, reel ücrette hiç değilse hafif bir azalmayı kabul etmeye mütemayildir.

İşte kaba olduğu kolayca anlaşılan bir şemaya göre, **General Theory'nin** modeli böyle görünmektedir.

Bu model, **Büyük Depresyon** esnasında, birkaç memlekette (meselâ İngilterede, Almanyada) görülen devamlı ve şiddetli işsizliği izah etmek üzere kurulmuştur. Muvazene ücretine, delkitemas ve teknolojik sebeplerden hasil olan işsizliğe dair klâsik veya neo-klâsik nazariyeler bu şiddette ve uzunluktaki işsizliği izah etmeye gayrı kâfi addedilmiştir.

Keynes modeli, mecmu miktarların muayyen bir andaki muvazenesine ait statik bir şemayı teşkil etmektedir: dolayısıyla muhtelif vadelere ait tatbik kabiliyeti hakkında hiç bir muayyen ve açık bir izah verilmemektedir.

Bundan maada, bizim bakımlımızdan, bütün **General Theory**'yi tavsif eden, oldukça şayanı dikkat bir birleşmeyi arz etmektedir. Filhakika, bir taraftan emek arzı münhanisinin hususî bir şekli, yani muhtelif emek arzları için ücret sabit kalıyor. Diğer taraftan, hey'eti umumiyesiyle serbest rekabetin cari olduğu bir ekonomi tasavvur ediliyor. İstihsal âmilleri seyyaldır, zikredilen ve fakat derin bir tetkike tâbi tutulmayan «tıkanıklıklar» icabeden intibaklara mâni olmamaktadır. Karşı karşıya bulunan sendikaların pazarlık kudretinin tesiri mevzuubahis olabilir fakat ücretlerin yükseltirme yolundaki tazyikte hususî bir rolü haiz değildir. Serbest rekabet modeli, bilhassa, ileri sürülen tezi **en az müteessir edecek** noktalarda tashih edilmiştir.

General Theory'nin modelinin iki fonksiyonu vardır :

Natamam istihdamın müstakar muvazene vaziyetini tarif etmektedir. Vazedilen bütün şartlar kabul edildiği takdirde, durumun değişmesi için, sistemde mündemiç hiç bir sebep yoktur. İşsizlik, piyasa mekanizmalarının bertaraf edemeyeceği bir illet olarak ekonomiye yerleşmektedir.

Kendine mahsus olan, yani modelin hususî bir tefsirine az çok sıkıca bağlı olan bir iktisadî siyasetin ileri sürülmesine meydan vermektedir. Çok basitleştirilmiş ve münasip şekilde seçilmiş şartlar altında, itibarî ücretler seviyesinde umumî bir indirmenin mecmu talebin daraltılmasını intaç edeceğini göstermek mümkündür. Bu ifade, eksik istihlâk nazariyelerine ve yüksek ücret doktrinlerine uygun gelmekte, işçi kütlelerinde ve sendikalarda, kendiliğinden müsait reaksiyonlar tevhit etmektedir. Binaenaleyh, hissedilmeden bir kayma vuku bulmaktadır. İtibarî ücretlerin umumî bir indiriminin, **muayyen şartlar altında**, tevhit edeceği mahzurlardan, itibarî ücretlerin umumî seviyesinin indirilmesini ve hattâ

her hangi bir itibarî ücret indirimini prensip itibariyle şüphe ile karşılama doğru geçiş kolay olacaktır.

Sıra ile şu hususları tetkik edelim :

A) Modelin teorik ve pratik mânası.

B) Gerek doğru ifade edilerek, gerekse yanlış bir şekil verilerek ileri sürülen iktisadî siyaset tavsiyesinin şümülü.

A. Umumî şekliyle, model, birbiriyle münasebettar olmayan birçok hakikî durumları tarif edebilecek mahiyettedir. Modelde kullanılan kıymetler mecmu millî miktarlardır : emeğin mecmu arz ile mecmu talebi, dolayısıyla ücretlerin umumî seviyesi gibi bir mefhuma da ihtiyaç görülmektedir. Faydalı olmakla beraber, bu son mefhum, tıpkı mütenazarı olan fiyatlar umumî seviyesi mefhumu gibi, bir «**index number concept**» (endeks mefhumu) ndan ibarettir. Fiyatlar umumî seviyesi mefhumu iktisadî tahlili hatalara sevkedecek bir tarzda kolaylaştırmakta ve hakikate uygun bir ekonomideki intibak hareketlerinde merkezî ehemmiyette olan ücretlerin nisbî kıymetlerini ve bünyevî hareketleri gizlemektedir. Hususî ücretlerin çok farklı bünyelerinden mürekkep muhtelif vaziyetler neticesinde, bütün hallerde müsavi olan bir vasatî ücret haddine varmak mümkündür. Binaenaleyh, bu vasatî seviyenin yüksekliği, istikrar veya istikrarsızlığı, iki veya daha fazla mecmu miktarların intibakı göz önünde bulundurulmak suretiyle, hiç bir zaman iktisaden tam olarak anlaşılabilir.

Sonra, modelde tarif edilen muvazene bir enstantane vaziyetindedir. İngilizlerin dedikleri gibi **timeless**'dir, yani zaman haricindedir. Bu muvazene, muayyen bir andaki vaziyeti ifade eder. Haddizatında bu modelden, ne umumî olarak tarif edilmek istenen hâdiselerin devamlılığı hakkında ne de tekabül ettiği iddia edilen **müşahhas** fiilî ekonomik devre hakkında malûmat elde edebiliriz.

Bu mülâhazalara binaen, ana hatlarına, iskeletine irca edilince, şu manzarayı arzeden **General Theory modeli** : — bazı hudutlar dahilinde, muayyen bir itibarî ücret seviyesi için emek arzı elâstikîyetinin tam oluşu, envestismanın yetersizliği yüzünden mecmu emek talebi münhanisinin kifayet etmemesi —, **J. M. Keynes**'in tasavvur ettiği ve tilmizlerinin çoğunun sarahaten veya dolayısıyla dayandıkları realiteden çok farklı realiteleri ifade etmek üzere kullanılabilir.

Evvelâ mecmu emek arzını alalım :

a) bir piyasaya ekonomisinde, konjonktürel inkişaf esnasında,

tesirli kapitalleri meydana getirmemiş olan investismanlara tevessül edildiği kabul edilsin. Grup olarak müteşebbisler veya gruptaki müteşebbislerin çoğu, mâmuller talebinin istikameti hakkında yanılmışlar ve dolayısıyla, iktisadî bakımdan devamı imkânsız olan bir istihsal teşhizatı meydana getirmişlerdir. Bundan maada, umumî iyimserlik cereyanına kapılarak, kararlarında, rasyonel bir hareket tarzına pek uymamışlar, az faydalı olan bir emek gücünü kullanmışlar, kapital yüklerini ve borç servisine müteallik zaruretleri pek hesaplamadan, teşhizatlarını genişletmişler ve makinelerini tekemmül ettirmişlerdir.

Yanlış olan bu mecmu investismanın tashihi lâzım gelince, vaziyeti, mecmu miktarlara istinaden tahlil etmek istersek, güç bir durumda kalacağız. Bariz olarak, inkişaf devresinin azamî noktasındaki investisman bir tam istihdam ve **yanlış istihdam** investismanı idi. Likidasyon safhasında, mecmu emek talebi, tam istihdama tekabül eden seviyeden daha aşağıdadır. Azalmış itibarî ücret haddi mukabilinde çalışmaya hazır olan bir emek gücü kütlesi vardır. Bu işsizliğin iktisaden yeniden bertaraf edilmesi için, mecmu emek talebinin ve mecmu investismanın artması **kâfi değildir**. Bu artışın, **iktisaden yanlış investismanların doğru investismanlarla ikame edilmesi suretiyle**, yani fiyatlar, mâmuller ve maliyet değerleri bünyesinin tashihi yoluyla vuku bulması icab ediyor. Emek arzının fazla oluşu, ekonominin bünyesinin yeniden intibakinin bir işaretidir, ve likidasyon safhasında, emek talebi kifayetsizdir çünkü, **boom** esnasındaki investisman ve emek talebi kemmi ve **keyfi** bakımlardan kabili müdafaa değildi.

b) Evvelce bir investisman **boom**'u mevcut olmadığı takdirde dahi, emek arzının mecmu fazlalığı, **J. M. Keynes** ile keynesciler tarafından tasavvur edilen faraziyelere tamamiyle yabancı olan maliyet değerlerinin bünyesinde umumî bir değişiklik ile izah edilebilir. Farzedelim ki, muvazene halinde olan bir ekonomide, aynı zamanda sendikaların pazarlık kudretini arttıran ve emeğin tâbi olduğu hukukî ve idarî rejimi değiştiren bir siyasî ekseriyet değişikliği vuku bulsun. Çalışmanın kanunî ve fiilî müddetinin azaltılması ve emeğin vasatî müstahsiliyetinin düşmesiyle müterafik olarak itibarî ücretlerde umumî bir artma husule gelmiştir. Bunun neticesi, maliyet değerlerinin yükselmesi ve maliyet değerleri bünyesinde tagyirlerin vuku bulmasıdır. İlk nikbinlik devresi geçtikten sonra, heyeti umumiyede yeni bir ayarlama yapılması zarurî olacaktır. Kullandıkları emek güçlerine yol vermek hususunda vasitasız veya vasıtalı yasaklarla karşılaşmadıkları takdirde, müteşebbisler yeni vaziyete intibak etmeye çalışacaklardır, yani, personellerinden en az lüzumlu

gördükleri insanların işine nihayet vereceklerdir. Ekonomik olmayan rizikolar ve fiyatlar ile maliyet değerleri arasındaki uygunsuzluklar dolayısıyla, hususî investismanı tahrik edecek âmillerin tesiri muhtemel ki zayıf olacaktır. Mevzuubahis tedbirlerin heyeti umumiyesi devamlı bir şekilde ekonomide yerleşecek olursa, ekonomi, bünyesini buna uydurmak zorunda kalacaktır. Emek gücü, yol verme yasaklarıyla, yerinde tespit edilmiş ise, bu intibak meçhul bir tarihe tehir edilmiş olacaktır. Vaziyet böyle değilse, ekonomide, muvakkat bir emek arzı fazlalığı tezahür edecektir ki, bu, yeni intibakın hem işareti, hem vasıtasıdır.

Böylece, muayyen bir mesafe için emek arzının elastik olduğu itibarı ücretin «carî seviyesi» mefhumu, bu seviyeyi iktisadî bakımdan tavsif etmek ve tarihçesini yapmak lüzumunu fazla kolaylıkla unutturmaktadır. **General Theory**'de ücretlerin umumî seviyesi, istihsal ve inkisam hâdiselerini, nakdî mecmu miktarlara veya nakdî mecmu akın (flux) lara raptetmektedir. Bu umumî seviye mefhumu, mevzuubahis miktarlarla akınların nakdî ve reel bünyesine ait hâdiselerin gizlenmesine sebebiyet vermektedir.

Şimdi, **mecmu emek talebini** ve kifayetsizliğini, yani grafikteki mihverler mebbeine nazaran, vaziyetini tetkik edelim.

Keynes tahlil tarzının 1) başka tahlil tarzlarına da imkân verdiğini, 2) hususî muhteviyatı bakımından ne **General Theory**'de ne de bunu müteakip literatürde tesadüf ettiğimiz munzam delillere ihtiyaç gösterdiğini ispat etmek güç olmayacaktır.

Mecmu investismanla mecmu emek talebi arasındaki rabita kabul edilince, bir eksik istihdam vaziyetine ait mecmu investisman, birçok hallerde **J. M. Keynes**'in nazarı itibara almadığı ve hattâ kurduğu sistemin umumî ahenginin ihlâl edilmemesi için mantıkan küçümsememesi icab eden hâdiselerle münasebettar görünmektedir. Dikkatimizi bu hâdiselerden **iki tanesi** üzerinde teksif edelim.

1) Yanlış bir vergi politikası ile hususî investismanlar mecmu temayülüne yapılan devamlı zarar; 2) millî tasarrufun mühim bir kısmının, **kollektif** bir rejime tâbi tutulması dolayısıyla semeresiz bırakılması.

Devlet müdahalesi lehinde kuvvetli delilleri toplayan **General Theory**, garip bir tezat olarak, hususî investismanın muhafaza edildiği ve sırf faiz hâdisesiyle tahmin edilen müstahsiliyet arasındaki marjın hesabına bağlı kaldığı faraziyesine dayanmaktadır. Müellifin siyasi noktai nazarı, hususî müteşebbis lehine ve rantiye ve aynı zamanda plâncı Devlet

aleyhine idi, dolayısıyla, yaşadığımız ekonomiye yabancı olan bir modele istinaden muhakeme ediyordu. Piyasa ekonomisini islâh etmek ve **kurtarmak** isteyen bir **J. M. Keynes** ile piyasa ekonomisini tahvil edip tam zıddı olan bir vaziyete getirmek isteyen bir doktrin taraftarı arasında hiç bir müşterek nokta yoktur. İmdi, modern parlamentolarda, bazı fırkaların hattı hareketi, âmme investismanının ve bilhassa vergi yolu ile yapılan cebri tasarrufun, rantabiliteye dayanan hususî investismanla serbest ve ferdi tasarrufun sanki derhal ve hiç bir intibak devresine lüzum olmadan yerini tutabilecekmiş düşüncesine istinat ediyor. «Mahkûm» edilen sınıflar ve sistem mukavemetler gösterdikleri için, ekonomi, hususî investismanı frenleyip, âmme investismanına bütün imkânlarını tanımayan bir muhtelit muameleye tâbi tutmaktadır. Hususî investisman korkak ve ihtiyatlı oluyor. Âmme investismanı iddialı fakat istikrarsızdır : tahakkuk ettiremediği plânlar kurmaktadır. Bu şartlar dahilinde, mecmu investismanın ve mecmu emek talebinin seviyesi, muvakkat olduğu itiraf edilen veya edilmeyen bir rejimin tesadüflerine tâbidir. Mezkûr mecmu kıymetler, bir kalkınma «boom» u veya bir silâhlanma «boom» u sayesinde desteklenebilir. Bunlar normal bir iktisadî inkişafın bariz olarak icab ettirdiği şartlardan uzaklaşmış bulunuyorlar. Bu gibi tesadüf ve «tarihî» desteklerin yokluğunda, kabul edilecek sistem takarrür etmezse, mecmu hususî investisman devamlı olarak daraltılmış olur ve, mecmu âmme investismanı icab eden telâfi edici tesirini zamanında göstermiyebilir.

Saniyen, modern bir ekonomide, mecmu tasarrufun mühim bir kısmı, kollektif idare uzuvlarına tevdi edilmiştir. Bunlar, mahiyetleri icabı, müstahsil ve yenileyici investismanlarda bulunamazlar. Bu mütalâa, randımandan ziyade emniyete kıymet veren ve bu sebepler dolayısıyla büyük bir iktisadî riziko istilzam eden plasmanlardan uzak kalan müesseselere tevdi edilen küçük ve orta tasarruflar bakımından muteber olduğu gibi bilhassa müstahsil ve fakat tehlikeli investismanlarda bulunmaktan kanunen men edilen müesseselere yatırılan sosyal aidatın tasarruf edilen kısmı için de caridir. Bu vaziyet, bazı bakımlardan şayanı arzu olmakla beraber, neticesi itibariyle, istikrar veya emniyeti istihdaf eden ekonomi ile, müstahsiliyet ve rizikoya dayanan ekonomi arasında bir tezat işareti olarak görülür. Binaenaleyh, **General Theory** ve müellifi tarafından bariz olarak nazarı itibara alınmayan iktisadî organizasyon tipine ait bizatihî değişiklikler dolayısıyla, bu tahlilde yer bulmayan «**investment gap**» (investisman noksanlarını) ve mecmu emek talebi kifayetsizliklerini mütalea etmek zarureti hasıl olur.

Keynes'in tahlilinin yerini tayin ettikten sonra, şimdi bunu olduğu gibi mülâhaza edebilir ve arz etmediği bazı munzam deliller sayesinde kuvvet kazanacağını müşahede edebiliriz

J. M. Keynes'i takip ederek, pratik bir şema üzerinde muhakeme edebilmek için çizmiş olduğumuz azalan marjinal müstahsiliyet münhanisi, iktisadî realiteyi mecmu miktarlar ve vasatî seviyeleri vasıflandıran basitlikle ifade eder. Bu münhani, müşahhas müteşebbislerin hesap ve bahis (pari) lerini nefsinde cem ettiği farzedilen kollektif müteşebbis tarafından muhtelif investisman seviyelerinde beklenen müstahsiliyeti ifade etmektedir. Realitede tahminler, teşebbüs grupları tarafından, hareket tarzları pek mütecanis olmıyan müteşebbis grupları tarafından ve yatırılan kapital nev'ilerine göre, farklı devrelere nazaran yapılır. «Mecmu» tâbiri bu farkları gizlemekte ve **kötümser** teze azamî şans vermektedir.

Reel ve dinamik dünyada, mecmu miktarlar üzerinde muhakeme etmek istenilirse, muayyen **tek** bir münhaniye bağlı kalmayıp, bir münhani **alesini**, grupunu nazarı itibara almak bilhassa mühimdir. Teknik yeniliklerden ve talebin dahilî ve haricî artışından sarfınazar edilmezse, marjinal müstahsiliyet münhanisinin sağa kayması daima mümkündür. Binaenaleyh, marjinal müstahsiliyete ait mecmu münhanininin sabit ve muayyen kaldığı farzedilen müddet ne kadar uzun olursa, canlanma fırsatının zuhur etmediği kaçılmaz bir depresyon düşüncesi **realiteden o nisbette uzaklaşacaktır.**

Keynes modelinin temelini teşkil eden hususî şartların birleşmesi umumî olarak, kötümserlik yolunda ne kadar istisnaî bir vaziyet teşkil ediyorsa, mümkün dünyaların en mükemmel ve en tabîisini kurmak için % 100 liberalin bir araya getirdiği şartlar, iyimserlik istikametinde o kadar istisnaîdir.

B) İtibarî ücretler seviyesine dair **J. M. Keynes**'in yaptığı iktisadî siyaset tavsiyesi de, dikkatsiz insanın veya siyaset adamının meskût geçtiği sıkı nazarı şartlara tâbidir.

Evvelâ, «mecmu miktarlar dahilinde», nisbî fiatlar, maliyet değerleri ve ücret hakkında bütün söylediklerimize istisnaden mühim bir müşahadede bulunabiliriz. Ücretlerin umumî seviyesi **hiç bir zaman münakaşasız kabul edilecek bir veri olarak telâkki edilmeyip, iktisadî bakımdan muhakeme edilmesi icab eden bir şeydir.** Muayyen teşebbüs gruplarında, müstahsiliyet mülâhazalarına dayanan ve mecmu ücret ile mecmu gelirden bir alçalma tevhit etmiyen itibarî ücret intibaklarının yapılması, **General**

Theory'nin intişarından evvel olduğu gibi, bundan sonra da, iktisadî zararlara meydan vermeyerek mümkündür. Ücretin sade maliyet değeri- nin bir unsuru olmayıp, aynı zamanda sarfedilen gelirin bir kısmını teşkil etmesi keyfiyetinden ücretin **sırf** gelirin sarfedilen bir kısmı olduğu ve nisbî ücret seviyelerinin maliyet değerleri üzerinde hiç bir tesir icra etmediği neticesi çıkarılamaz. İtibarî ücretler, yükseliş istikametinde kütle halinde yeni ayarlamalara tâbi tutulduktan sonra, bütün ekonomide, itibarî ücretin **herhangi** bir indirilmesine mukavemet temayülü uyanacaktır. **Keynes'e** dayanan muhakeme tarzı veya diğer bir deyişle «satın alma kudretini» ileri süren noktai nazar, zamansız olarak kullanılacaktır. Ücretlerin «umumî seviyesini» muhafaza bahanesiyle, çalışma âlemi, muhtelif iştigal sahalarında itibarî ücretlerin indirilmesini istilzam ettiren bir ücret ayarlamasına muhalefet edecektir. **Sendikalara ait plânlar, ferdî plânlara nazaran ne kadar hâkim** vaziyette olursa, bu hâdisenin şumulü o derecede geniş olacaktır. O halde, ücretlerin nisbî seviyeleri, **taklit** ve branştan branşa [1] veya teşebbüs grupundan teşebbüs grupuna **sirayet** yoluyla taayyün edecek ve hususî müstahsiliyetlerine veya piyasaların icablarına rıyayet etmek hiç mümkün olmayacaktır. Kalkınma yolundaki fransız ekonomisinin karşılaştığı güçlüklerden birinin bu zihniyetin neticesi olduğunu inkâr etmek kabil değildir. Bu durum ne **J. M. Keynes'e** ne de **General Theory'ye** atfedilebilir, lâkin mecmu ücret ile mecmu gelir arasında rabıta yanlış ve tarafgirane bir tefsirden ileri gelmektedir.

Binaenaleyh, inhiraflarından temizlenmiş bir şekilde **General Theory'nin** tezini ele alalım ve «tarihî» mahiyette herhangi bir buhranın tesirinden sarfınazar edelim. İtibarî ücretler haddinde umumî bir indirimin, hangi muayyen şartlar altında investismanın veya istihdamın inkişafı istikametinde bir temayül **tevlit etmediğini** tetkik edelim.

Bu şartlar 4 e irca edilebilir :

1) İtibarî ücretler haddindeki azaltmanın, bazı tediye vasıtalarının serbest kalmasını, yani carî muameleleri yürütmek saikiyle elde tutulan paralar hacminin azalmasını intac etmemelidir.

Böyle olmadığı takdirde, **J. M. Keynes'in** de işaret ettiği gibi, faiz haddinde bir sukuta, ve dolayısıyla, kendi tahlili mucibince, mecmu investismanın artmasına intizar etmek lâzımdır. Faiz haddinin investis-

[1] Bu hâdiselerin rolüne dair bakınız: **A. M. Ross**, Wage determination under collective bargaining, The American Economic Review, December 1947.

man üzerindeki tesirinin, **J. M. Keynes** ile klâsikler tarafından çok mübalâğa edildiğini düşünenler için bu birinci rabıta tâli ehemmiyettedir.

2) İkame tesirinin imkânsız olması lâzımdır. Diğer şartlar aynı kaldığı takdirde, ücretlerin itibarî haddi düşünce, müteşebbis, diğer istihsal unsurlarını daha az bir mikyasta ve emek unsurunu daha büyük mikyasta kullanmaya teşvik edilmiş olacaktır. Mecmu netice memnuniyet verici olmayabilir ve az çok uzun bir müddet için, daha az kapitalist bir bünye şeklinde tezahür edebilir. Fakat bu anda bizi alâkadar eden noktai nazardan, değişikliğin neticesi, istihdam edilen emeğin artmasıdır. İkame tesiri ne zaman mümkün olmayacaktır? Ya, iktisadî tahlilde takribî olarak, sabit addedilebilen teknik mahiyette manialar mevcut olduğu takdirde, veya diğer istihsal âmillerinin tamamen istihdam edilip, değiştirilmemesi, henüz girişilen ikame ameliyesini durduracak kadar elastikî fiatlar arzettikleri takdirde. Eksik istihdam faraziyesine istinat eden **J. M. Keynes**, bu şekilde, tam istihdamı ve fiat seyyaliyetini, **emek âmili müstesna**, diğer bütün âmiller bakımından kabul etmek gibi bir tezada varmaktadır.

3) Haricî tediye muvazenesi üzerindeki tesirlerin nazarı itibara alınmaması lâzımdır. Fiatların düşmesiyle müterafık olan itibarî ücretin umumî bir azalması, ekonominin ihracatını teşvik edecek ve dolayısıyla, diğer şartlar aynı kaldığı takdirde, **Keynes** nazariyesinde mecmu envestismanın bir kısmını teşkil eden ve herhangi bir teoride ekonomik faaliyet seviyesinin hızlandırılmasını ifade eden ihracat ile ithalât arasındaki müspet farkı çoğaltacaktır.

4) İtibarî ücretlerin indirilmesinin müteşebbislerin tahminleri üzerindeki psikolojik tesirlerinin nazarı itibara alınmaması lâzımdır.

Bu tesirler evvelden ve nazarı olarak tespit edilmemekle beraber, bunları gruplara ayırmak mümkündür. Ya doğru veya yanlış olarak, bu azalma, hükümet ile sendikalar arasındaki kuvvet muvazenesinin ehemmiyetli bir değişmesi şeklinde telâkki edilebilir. Bunun neticesi, envestismanın mecmu artışı olabilir. Veya fiatların sukutiyle müterafık olan ücret azalması tam mânasıyla bir deflasyon siyasetinin başlangıcı addedilecektir. Diğer şartlar aynı kaldığı takdirde, ve müteşebbisler bu deflasyonun kendileri için ne ifade ettiğini bildikleri farzedilirse, nihâi tesir gayri müsait olacaktır, çünkü müteşebbisin yegâne ümidi, bazı fiatların, itibarî ücrete nazaran daha geç düşmesidir.

Neticede, hakikî vaziyetine irca edilince, **Keynes**'in ücret nazariyesinin, klâsik teorisinin bazı ana hatlarıyla kabili telif olduğu görülmektedir.

Her iki nazariye tamamiyle farklı hususî modeller üzerinde ilmi olarak tatbik edilecektir.

Yalnız ilimle meşgul olan insan için, **General Theory**'nin talihsizliği fazla aktüel olmasındaydı.

Bu teori, istemiyerek, ücret hususunda, **diğer bakımlardan** pek çok muvaffakiyet sebepleri arzeden, kolay ve **kısa vadeli** bir siyaset teklif ediyordu. **Keynes**'e mahsus vaziyeti (special keynesian case) tayin eden şartların **seçimi**, müellifin, hastalık hakkındaki teşhisini kolaylaştırmaktır. Bu suretle, aynı zamanda, ilâcı da büyük bir kolaylıkla tespit edebilmektedir.

III

KEYNES'İN FAİZE DAİR NAZARİYESİNİN UMUMİLEŞTİRİLMESİ

XX nci asrın ilk nısfındaki iktisadî tefekkür tarihi tavsif edilmek istenirse, bilhassa faiz hakkındaki kısmî nazariyelerin çarpışması üzerinde durulmalıdır. Aşağıdaki tabloda bu husus şematik bir tarzda gösterilmiştir :

+ A — İzah edici âmiller :

- 1) «Zamana» karşı «Müstahsiliyet».
- 2) «Likiditenin fiatına» karşı «Kabili ikraz fonların fiatı».

+ B — Muhakemelerin yürütüldüğü zemin :

- 3) «Reel âmiller üzerinde durulmasına» karşı «nakdî âmillerin üzerinde ısrar edilmesi».
- 4) «Statik veya şibih statik görüş tarzına» karşı «dinamik görüş tarzı».
- 5) «Uzun devre üzerinde durulmasına» karşı «kısa veya çok kısa devrenin üzerinde durulması».
- 6) «Şuuri intibaklara itimad edilmesine» karşı «fevrî intibaklara itimad edilmesi».

(A) harfi altında gösterilen izah edici âmillerin dördü de lüzumludur. Bütün mesele bunları münasip bir surette telif edebilmektedir. Keza nakdî âmiller de bertaraf edilemezler ve 3, 4, 5, 6 numaralar altındaki

meseleyi ele alış tarzlarının tazammun ettikleri modeller, birbirini ref edecekleri yerde, tamamlyabilecek surette tasrih edilmelidirler.

Eğer bu hususu isbat edebilirsek, faizin umumî bir nazariyesini yapmak kabil olduğunu ve **Keynes** nazariyesinin, bu umumî nazariyenin hususî bir halini teşkil ettiğini göstermiş oluruz. Denebilir ki, muhtevasını tayin edip faydalanmak istediğimiz bu büyük münakaşada başlıca büyük bir mağlup vardır, o da, iktisadî hayatı bir fiat (faiz) mihverine ve bir miktar (faizden başka hiç bir âmile tâbi olmayan miktarların arz ve talebi) mihverine irca ederek, hakikatı tahrif eden iki buutlu irae tarzıdır.

Fakat bundan evvel ve ihzarî mahiyette olmak üzere, faiz haddi ve iktisadî hayatta oynadığı rol hakkında klâsiklerin (**Adam Smith** ve **Stuart Mill**'den **A. C. Pigou** ve **F. Hayek**'e kadar) ve keynesçilerin (**J. M. Keynes**'den **A. Lerner**'e kadar) nazariyelerini karşılaştıracam [1].

Klâsik şemada, faiz tasarrufun fiatıdır : faiz, tam ve saf bir rekabetin hüküm sürdüğü rejimde, fiatın vazifesini ifa etmektedir. Burada, fiattan kastedilen, reel mallarla bir kıymet ölçüsünün (nümerer) mübadele nisbetidir [2]. Bu şema, hareketsiz veya pek az değişen bir muhit nazarı itibara alınarak çizilir.

1 — Hakikatı tahrif eden basitleştirmeler neticesinde, tasarruf edilen paranın arz ve talep münhanilerini tayin etmek kabil oluyor. Bu sayede, kabili ikraz parayla tasarruf olunan para arzının aynı olduğu, keza, müşahedelerimiz hilâfına, ancak tasarruf erbabının ikrazatta bulunduğu ve nihayet, ödünç verebilecek para talebiyle yatırımlar için istenen para talebinin aynı olduğu ve bu talebi tatmin edecek yegâne kaynağın da tasarruf edilen fonlardan ibaret bulunduğu kabul edilmektedir. Bu arz ve bu talep bir tek mütehavvile (faiz haddi) tâbi addedilmektedir. Meknî bir arz ve meknî bir talebin her an mevcut buldukları ve bunların fiat (faiz) hareketleri neticesinde bilfiil meydana çıkabilecekleri farz olunmaktadır. Mecmu arz ve talep küçük birimlerin (**micro - sujets**) arz ve taleplerinden müteşekkil addedildiklerinden, fiatın (faiz) mecmu arz ve talebi müsavileştirdiği ve küçük birimlerin plânlarını birbiriyle intibak ettirebildiği kabul olunmaktadır.

[1] Bu sentetik tabloların yegâne gayesi meseleyi takribî olarak vazetmekten ibarettir.

[2] Bu suretle, nümerer paradan farklı ve daha dar bir mâna almış oluyor.

2 — Tasarruf edilen paraların arz ve talebi, veyahut tasarruf olunan paranın arzıyla yatırım için istenen paranın talebi, mantıkan aynı anda «vaz edilebilir». Ancak, muayyen bir müvazene vaziyetinden itibaren, «yatırım yapmak istiyenin evvelce tasarruf etmiş olması lâzımdır» diyerek izahatı kolaylaştırabiliriz. Tasarruf etmek ve yatırım yapmak için bir faide memul edilmelidir ve binaenaleyh safi yatırımla safi tasarruf başa baş gideceklerdir. Klâsik iktisatçı tasarrufu, yatırıma tekaddüm eden ve yatırım ameliyesini mümkün kılan bir karar addetmeye meyyaldır. Zevklerin pek az değiştiği ve müteşebbisin, hâkim olacağına tâbi bulunduğu, fiatlar hakkında kısa vâdeli tahminler yürüttüğü bir iktisadiyatta, tasarruf ve yatırımları idare eden müstehliktir. Müteşebbis, müstehlikin arzularını, tâdil etmeksizin yerine getirir. Dinamik müteşebbise ve kredi ibdama, böyle bir muhitte yer verilmemiştir.

3 — Fiâtın (faiz) tesiriyle vuku bulan ayarlama sonunda hiç bir bakiye kalmamaktadır. Tasarruf edilen bütün para ve yalnız bu para yatırım mevzuu olmaktadır. Tebeddüle uğramayan bir iktisadî muhitte, ne mal stokunun ne de para stoku net bakiyesinin —yani iddihârın— hususî bir rolü vardır. Mühim rizikolar, yeniliklere istinad eden uzun vâdeli tahminler, parayı esas tutan spekülâsyonlar mevzuubahis değildir. Nümerer (yani kıymet ölçüsü) «aynî» mal ve hizmet miktarlarının tahavvül ve intibaklarını olduğu gibi ifade etmekte ve iktisadî faileri aldatmaksızın hesaplarında yardım etmektedir. Demek ki, para tesirsizdir. Ve klâsik iktisatçı, faraziyelerini birer düstur haline koyarak, bu nazarı tesirsizliği, pratik sahaya aksettirmek çarelerini arayacaktır. Bazen, ileri sürdüğü kaziiyenin mukaddematındaki kat'iyetten fedakârlık yaparak, iddihârı, fazla vüs'atı olmayan, fazla sürmeyen ve fazla bir mâna ifade etmeyen bir hareket tarzı telâkki eder ve «nümerer» ile ifade olunan aynı vaziyetin «nakdî» tahavvüllerini ehemmiyetsiz ve geçici birer inhıraf addeder. Bu suretle tasvir olunan statik rejime, klâsik iktisatçının metodolojik tercihlerinin bir neticesi denebilir. Yahut da, bu rejim, reel âmillerin tesiri altında uzun bir devre sonunda varılacak tam bir intibak hali telâkki edilebilir.

Nüansları gözeten realist klâsikler daha elâstikî bir model inşâ ve binaenaleyh pek çok inhirafları kabul ederler. **J. M. Keynes** gibi, klâsik mekteb içinde yetişen ve fakat bulunduğu mezhebin esas itikatlarını cerh etmeye tab'an meyyal olan, «kısa devrenin» tetkiki cazibesine kapılan, nakdî âmillere has tesirleri görmüş olan ve münakaşayı seven bir iktisatçı, bilhassa, klâsikler tarafından gölgede bırakılmış noktaları

ve rabitaları aydınlatmaya çalışacak ve faizi, likiditenin fiatı olarak izah eden nazariyeyi meydana çıkaracaktı. **J. M. Keynes'e göre :**

a) Kabili ikraz fonlarla tasarruf olunan para arzı aynı şey değildir. Nitekim sabit ve mütedavil sermayenin amortismanı neticesinde atıl kalan para, kredi ibdai neticesinde bankalar tarafından tedavüle çıkarılan para ve nihayet iddiharına son verilen para da ikraz edilebilir. Keza, ödünç alınabilecek para yalnız nazarı itibara alınan devrede istihlal edilmiş malları temin maksadiyle veya reel istihlal âmilleri meydana getirmek üzere talep olunmaz. Büyük rizikoları karşılamak için para isteneceği gibi, mevzu bahis devreden sonraki bir devrede yapılacak yatırımlar göz önünde tutularak da para toplamak lüzumu hasıl olabilir.

Bu müşahedeler, klâsiklerin şemasını yıkmış oluyor. Bunlara istinad ederek, **J. M. Keynes** dinamik bir tahlile varabilirdi. Ancak, klâsiklerin tesirinden kurtulamıyarak, kaziyyelerini, mecmu miktarlar muvazenesini çerçeve ittihaz ederek, ileri sürmüştür. Ve bu düşünce tarzı kendine fena bir oyun oynamıştır.

b) Nitekim, **J. M. Keynes**, mecmu tasarruf ve mecmu yatırımın müsavata mütedair olan ve birbirini tamamiyle nakzeden iki tefsiri yan yana koymaktadır. A) Mecmu tasarruf mecmu yatırıma müsavi olarak tarif ediliyor. (Gelirden istihlâk tenzil edilerek, iki cephele bir kemmiyet olan tasarruf-yatırım elde ediliyor). B) Munzam yatırım, tezaüf yoluyla mecmu gelirin artmasını tevlit ediyor ve, muayyen bir tasarruf temayülü mevcut olduğu takdirde gelirin artması, bir müddet sonra, mukabil bir munzam tasarrufu emre âmade kılıyor. Görüldüğü gibi (B) kaziyyesini kabul ettiğimiz takdirde, bu **zihin amelîyesi** sayesinde derhal (A) da tarif edilen vaziyete varıyoruz. Halbuki, bir tarifile verilen müsavat, **emsal (multiplier)** sayesinde temin edilen bir müsavatla telif olunamaz.

(B) kaziyyesine göre, yatırım, mütekaddim, icabında müstakil ve herhalde tesir eden kemmiyettir. Tasarruf ise, muahhar, gelire tâbi ve müteessir olan kemmiyettir. Bu suretle, klâsik görüş zaviyesinden dahi tamamen muvaffak addedilebilecek ve tarihte kaydedilen mütekaddim yatırım hâdiselerini — yani munzam para yatırımiyle natamam istihdam vaziyetinde bulunan bir iktisadiyat nemalandırılarak reel mecmu gelir artmasını — **statik bakımdan** tahlile yarayacak bir âlet temin etmiş oluyoruz.

c) Para yalnız bir **nümerer**, yani bir kıymet ölçüsü değildir. Bütün kemmiyetlerin (istihlâk masrafları, yatırım masrafları) para vahidiyle

ifade olunması fazla bir ehemmiyet arz etmiyebilir, fakat para, gerek nakdî, gerekse aynı mecmu miktarların seviyesine tesir ediyor ki, bu husus fevkalâde mühimdir. Nitekim, iddihar yatırıma mâni olduğundan, erişilmesi kabil yatırım seviyesi altında kalan fiilî yatırım, tam istihdam mecmu geliri seviyesine varmayan bir mecmu gelir tevhit etmekde ve şerait değişmedikçe, iktisadiyat tam randımanla çalışmamaktadır. Buna mukabil, para münasip bir tarzda istimal edilirse (arz tevsi edilerek, munzam nakdî yatırım icra edilerek) iktisadiyatın tam randımanla işleyeceği kabul edilmektedir.

Bu iki kısımlı tablo sayesinde, **J. M. Keynes**'in getirdiği nisbî yenilik anlaşılıyor. Zaten bu nazariyenin yeniliği de izahın başında ve sonunda kaybolmaktadır. Nitekim, klâsikler burada söylenenden daha etraflı ve daha iyi izahat vermişlerdir. Binaenaleyh, hakikati tamamiyle meydana koyabilmek için, **J. M. Keynes** ve muakibleri klâsiklerin aydınlattıkları noktalardan başkalarına temas etmek mecburiyetinde kalmışlardır.

J. M. Keynes'in faize dair nazariyesi, ben de dahil olmak üzere pek çok kimse tarafından tenkit edildiğinden, burada başka bir yol takip edeceğim. **J. M. Keynes**'in, açılmasına âmil olduğu münakaşa sayesinde tasrih olunan umumî nazariyeyi hareket mebdei telâkki ederek, **Keynes**'in nazarı itibara aldığı hususî halin (**special keynesian case**) bu umumî nazariyedeki yerini tayin edeceğim. Bunun için de, evvelâ faizi ve sonra iddiharı tetkik edeceğim.

I — Faiz umumî nazariyesi ve **J. M. Keynes**'in nazarı itibara aldığı hususî hal.

Muayyen bir anda karakteristik bir surette kullanılan para miktarlarının tablosunu çizelim :

PARA	TIPIK MÜBADELE FONLARI (F_m)	TIPIK KREDİ FONLARI F_k	
Para arzı	Emtia satışı	Saflı tasarruf	kredi ibdâ
A_p	C	E_n	K
(Bütün iktisadiyat için emre âmade olan para)	İstihlâk için c amortisman için r $c + r$		
Para talebi	Emtia mübayaası	Saflı yatırım	Saflı iddihar
T_p	C'	Y_n	I
(Bütün iktisadiyatın muhtaç olduğu para)	İstihlâk için c' amortisman için r' $c' + r'$		

Bu unsurlar, bilâhare müşahede olunan miktar veya stoklar (M) ,yahut artışlar ($\Delta M/Z$) veyahut $M = f(p)$, $M = f(p, x... Z, n)$ gibi fonksiyonlar olarak tarif edilebilir [3].

Mübadelede, mecmu miktarların muvazenesi temin edilirse, C ye irca olunan A_p , C' e irca olunan T_p ye müsavidir ve $c = c'$, $r = r'$ olur; bütün para arzı bir mal talebi ve bütün para talebi bir mal arzıdır; safi yatırım ve safi tasarruf yoktur, çünkü bütün yatırım mallarının istihsalı amortismanlara hasredilmektedir.

F_m miktarları muvazenede olup, F_k miktarları da denk iseler, veya F_m miktarlarının denksizliği, F_k miktarlarının aksi istikamette ve aynı büyüklükte bir muvazenesizliğiyle telâfi edilmişse, bütün mecmu miktarların muvazenesi kabildir.

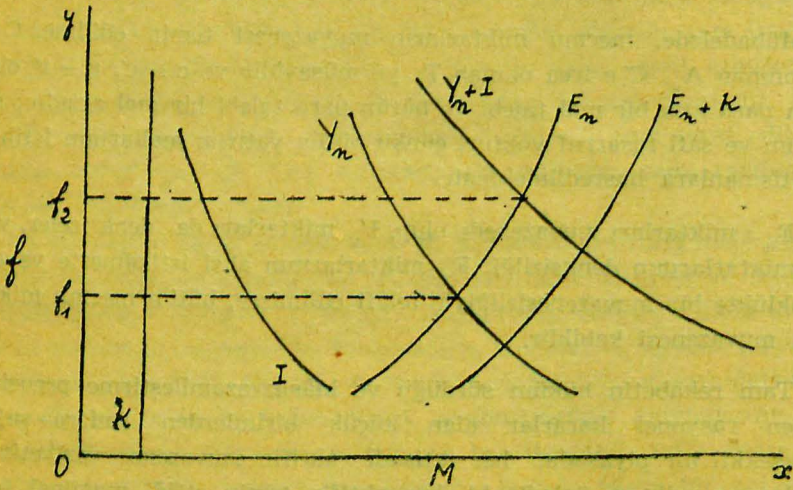
Tam rekabetin hüküm sürdüğü ve klâsik azamîleştirme prensipine binaen rasyonel kararlar alan küçük birimlerden (**micro - sujets**) müteşekkil bir piyasada, her iktisadî aktifin muvazene vaziyetindeki stoklarının miktarı öyledir ki, her aktifin temin ettiği marjinal faide, diğer stokların marjinal faidesine müsavidir. Bilfarz, 1) istihsal malları, 2) istihlâk malları, 3) para, 4) esham ve tahvilât gibi dört türlü aktifi nazarı itibara alırsak, her aktifin marjinal faidesinin, her aktif stokunun haddine müsavi olduğunu söylemek icab eder. Bu suretle en umumî formel mantık kaidelerini tatbik ederek, tahmin ve takdirlerde bulunmuş oluyoruz.

Tam rekabetin hüküm sürdüğü bir piyasada, her mecmu miktar sırf küçük miktarlardan (**micro - quantités**) müteşekkilidir ve her küçük miktarın fiyatı, bir muadele sistemine göre taayyün ettiğinden, bu küçük miktarların fiyatı diğer fiyat ve miktarlara tâbidir. Ve mademki her fiyat diğer fiatlara tâbidir, faiz de bir fiyat olduğuna göre, diğer fiatlara (yani mal ve kredi mübadelelerini tâyin eden muadelelerde zikredilen fiatlara) tâbidir. **A. Lerner**, amerikan fıstığı miktar ve fiyatları muadelesiyle alay ede dursun, **J. R. Hicks**'in likidite ve kredi fonu nazariyelerinin telifi, bu müellifin yaptığı gibi, tam rekabetin hüküm sürdüğü bir piyasa nazarı itibara alınır, pek aydınlatıcı olmamakla beraber, **prensip** bakımından tamamiyle doğrudur.

Keza, yukarıdaki tabloda gösterilen unsurları birer fonksiyon telâkki ve herbirini, yalnız faize tâbi addedersek, bu fonksiyonları göste-

[3] $\Delta M/Z$ kesirinde, Z, zamanı, $M = f(p)$ fonksiyonunda, p fiyatı göstermektedir.

ren münhanileri cem edebiliriz. A. Lerner, G. Haberler ve Halm'den beri, prensipi malûm bir usule göre, aşağıdaki grafiği çizebiliriz :

Ordinata faizi, absiste miktarları gösterelim. Mübadele edilen tipik mecmu miktarların muvazene halinde oldukları kabul ediliyor, $C = C'$; bu miktarlar grafikte gösterilmemiştir. Geriye, ikişer ikişer toplanan dört tane münhani kalıyor : E_n , K , Y_n ve I . $E_n + K =$ kredi fonları arzı, $Y_n + I =$ kredi fonları talebi. Muvazene, f_2 faiz haddi için temin edilir. Halbuki, yalnız Y_n ve E_n klâsik münhanileri nazarı itibara alınsaydı, muvazene noktası f_1 olacaktı.

Bu irae tarzı, bilhassa kolaylık ve tedris bakımından ehemmiyetlidir. Faiz umumî nazariyesinde göz önünde tutulması lâzım gelen bütün unsurlar gösterilmiş oluyor ve D. H. Robertson'un meşhur determinanları (müstahsiliyet, time preference, kredi ibdai, ankes fazlası) hatırlatılmış oluyor.

Ancak Y_n ve E_n , I ve K için tipik münhaniler çizilip çizilmemesi meselesi mevzu bahis olunca, güçlükler baş gösteriyorlar. Nitekim, bu münhaniler o kadar çok mühim iktisadî âmillere tâbidirler ki, muadeleleri ancak f , G (global gelir) ve Z , $N...$ gibi bazı bünyevî âmiller fonksyonu şeklinde yazılabilirler.

Y_n : Değişmiyen ve evvelden tahmin olunan bir marjinal müstahsiliyet için, safî yatırım yalnız faiz haddine değil, keza mecmu gelirin seviyesine ve bünyevî âmillere (inhisar derecesi) tâbidir.

E_n : Tasarruf yalnız faize değil, keza mecmu gelir ve bünyevî âmillere (ahalinin örf ve âdetleri, mübadeleye iştirak edenler arasında gelirin inkısamı) tâbidir.

K: Grafikteki gibi faizden müstakil farzedilebilir, fakat faize tâbi de addedilebilir (K, faiz arttıkça artar, azaldıkça azalır). K, mecmu gelirin seviyesine ve bünyevî âmillere (banka sisteminin şekli, banka idarecilerinin psikolojisi) bağlıdır.

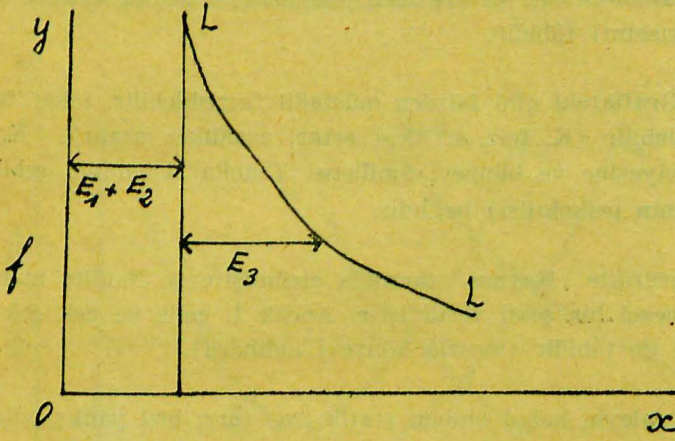
İ: grafikte **Keynes** tarzında çizilmiştir ve likidite münhanisine tipik keynesçi bir şekil verilmiştir. Ancak İ, gelir ve pek çok bünyevî faktörlere de tâbidir (meselâ bünyevî iddihara).

Binaenaleyh, kabul olunan statik irae tarzı bizi yanlış yola sevk-etmemelidir. Vaziyeti hakikate uygun bir tarzda izah edebilmek için, her tipik devrede, zimnen nazarı itibara aldığımız âmilleri ileri sürmeliyiz.

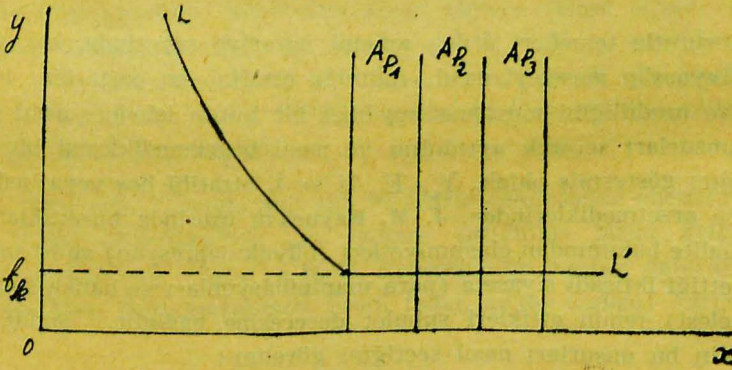
Dahası da var; bu dört miktar, mecmu miktarlardır. Binnetice, şemamızın hakikati tahrif etmemesi için, bunları, kabil olduğu kadar ileri giden bir tahlile tâbi tutmalıyız.

Bu suretle temelleri atılan **umumî** nazariye sayesinde, hiç olmazsa **J. M. Keynes**'in meseleyi nasıl mütalâa ettiğini, en basit bir tetkikin vüs'at ve mudilliğini meydana koyduğu bir bütün içinden, nasıl hoşuna giden unsurları **seçerek ayırdığını** ve nasıl beğenmediklerini bir tarafa bıraktığını göstermiş olduk. Y_n , E_n , K ve İ, bizatihî hoş veya nahoş bir manzara arzetmediklerinden, **J. M. Keynes**'in üzerinde bıraktıkları tesir a) aktüalite bakımından ehemmiyetleri (büyük depresyon) ve b) müellifin tercih ettiği iktisadî siyasete (para manipülasyonları ve banka sisteminin müdahalesi) temin ettikleri suhulet derecesine bağlıdır. Şimdi, **J. M. Keynes**'in bu unsurları nasıl seçtiğini görelim :

J. M. Keynes, pek çok sebeplerden mütevellit olan, umumî mahiyette bir iddiharı nazarı itibara almıyor. **Gayet hususî mahiyette** olan spekülasyon ankesi E_3 ü tecrit ediyor ve bunu faiz haddine tâbi telâkki ediyor. Buna mukabil, faizi, muamelât ankesi E_1 ile ihtiyat ankesi E_2 ye tâbi addediyor ve E_1 ile E_2 nin, mecmu gelire aynı istikamette ve aynı nisbette tahavvül ettiklerini kabul ediyor. Mecmu likidite fonksiyonu aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi ikiye ayrılıyor ve para arzı sabit kalınca, a) faiz

haddinin yükselmesinden, yani yatırımın kifayetsizliğinden, b) j_k noktasından itibaren likidite münhanisini X mihverine müvazi ise,

iktisadiyatın natamam istihdam vaziyetinde kalmasından, yalnız E_3 mes'uldür.

Görülüyor ki, iddihar gayet hususî bir tarzda mütalâa edilmektedir. Ancak, aşağıdaki tabloda anlaşılacağı üzere, bu mecmu miktarı, başka türlü de, kısımlara ayırmak kabildir.

J. M. Keynes'de gruplama	J. M. Keynes'de grupların kısımlara ayrılması	J. M. Keynes'inkinden farklı gruplama
E ₁ Muamelat	<ul style="list-style-type: none"> Dar mânada muamelât Küçük rizikolar 	<ul style="list-style-type: none"> Hareketsiz müvazene vaziyeti muamelât ankesi (en mücerret nazari model) Normal muamelât ankesi (hakikata daha yakın nazari model)
E ₂ İhtiyat	<ul style="list-style-type: none"> Küçük rizikolar Büyük rizikolar (harici mahiyette) 	<ul style="list-style-type: none"> Dinamik bir rejimin muamelat ankesi (en mücerret nazari model) Anormal muamelat ankesi (hakikata daha yakın nazari model)
E ₃ Spekülasyon	<ul style="list-style-type: none"> Esham ve tahvilâtın fiat temevvüçleri hakkındaki tahminlere müstenit. Diğer âmillerin fiat temevvüçleri hakkındaki tahminlere müstenit. 	<ul style="list-style-type: none"> 1) Saikler <ul style="list-style-type: none"> a) büyük rizikolar b) «finans» 2) Mahiyet <ul style="list-style-type: none"> a) tesadüfl b) devri c) bünyevî đ) kronik

Bu tablo tetkik ve ihtiva ettiği kategoriler müşahhas vaziyetlerin tahliline tatbik edilince : 1) ihtiyat ankesinin, konjonktürün herhangi bir safhasında veya anormal bir devredeki hususî vazifesi yeniden tayin edilebilir; 2) **J. M. Keynes**'in modelinde ihmal edilen bünyevî âmiller (kapitalizmden evvelki iktisadiyatlar, kapitalist iktisadiyatlar, veya herhangi bir şekil arzeden kapitalizmler) yeniden nazari itibara alınabilir; 3) mecmu miktarlarla ifade olunan statik müvazene vaziyetinde, saklı kalan muhtelif devreler (çok kısa devre, kısa devre, uzun devre) arasındaki farklar gözetilebilir ve gözetilmelidir. Bunun için de, faiz haddine nazaran elastikî olan tek taraflı ve **a priori** bir ankes mefhumuna başvurmak icab etmez.

Saniyen, **J. M. Keynes** esham ve tahvilât mübayaasının marjinal müessiriyetini, aynı sermayenin marjinal müstahsiliyetinden ayırmaktadır. E₃ ankesinden kastedtiği spekülasyonu yalnız uzun vâdeli faiz tahavvüllerine ait tahminler tayin etmektedir. **J. M. Keynes**'e göre, bu tahavvülleri tevlit eden, müteşebbislerin hesapları değil, borsa oyunlarıdır. İspat etmeksizin ileri sürdüğü bu iddia sayesinde, **J. M. Keynes**, 1) yatırımlara borsada atfedilen kıymet ve 2) bu kıymetin tayininde kütle psikolojisinin ve müteşebbis hesaplarına düşen hisse

hakkında, tahlil ve anketler yapmak külfetinden kurtuluyor. Halbuki, normal zamanda, iktisadî tesirler, borsa ameliyelerinin mühim bir kısmı üzerinde hissedilebilir.

Nihayet, **J. M. Keynes**, para arzı mefhumunu pek fazla basitleştirmiştir. Bütün eserinde **makrokararlar** (bundan kastedilen, hâkim vaziyette bulunan iktisadî bir failin, diğer bazı iktisadî failerin hattı hareketine tesir eden bir karardır) hakkındaki en iptidaî bir nazariye dahi bulmak kabil değildir [4]. Neticede, para siyaseti ve munzam para yatırımının uzun vâdeli mecmu tesirlerini inceden inceye tetkik etmek lüzumu hissedilmemiştir.

Gerçi, formel bakımdan, **J. M. Keynes**'in faiz nazariyesini daha umumî bir faiz nazariyesi çerçevesine ithal etmek kabildir. Maamafih, kanaatımca, müellifle muarızları arasındaki büyük münakaşada, anlaşmazlık esasa, yani tasarrufa taallük etmektedir. **J. M. Keynes** ve muakkipleri, **tasarruf** veya iktisadiyatın **nakdî seyyaliyetile, bir müddet için sarfedilmiyen para** veya iktisadiyatın **iktisadî seyyaliyetinin** nazari ve tatbiki bakımdan birbirine karıştırılmasından mes'uldürler. **K. Wicksell** «faiz haddini her şeyden önce paranın bolluğu veya kıtlığı tayin eder» demiştir [5]. Ve bu bakımdan, **J. M. Keynes**, **Wicksell**'in ibaresinin tazammun ettiği bütün hatalara düşmüştür. Küçük failerin iradî tasarrufu, piyasa iktisadiyatında kendine has vasıf ve vazifeleri muhafaza etmiştir.

F. Hayek, küçük failerin iradî tasarrufiyle mecburî para tasarrufu arasındaki ziddiyeti pek muhtemel olarak mübalâğa etmiştir [6]. Küçük failer tasarrufunun mühim tahavvüller geçirdiğini, mecburî tasarrufun ise, kredi ibdaı kontrolü neticesinde, ehemmiyetsiz temevvüçler kaydettiğini nazari olarak isbat etmek kabildir. Maamafih, müşahedeler hakikatte bir ziddiyet mevcut olduğunu göstermektedir ve bu keyfiyeti nazariye de izah edebilir. Nitekim, gelişme devresinde, ellerindeki mevcut para mütemadiyen azaldığından, bankalar ikrazlarını âni olarak azaltmaya meyyaldırlar ve aldıkları bu «makrokararlar», iktisadî rasyonellik bakımından **pratik** bir kıstastan mahrum bulduklarından, «topyekûn» bir kararın tevhit edebileceği tehlikelere maruzdurlar.

[4] Bu mefhumun tarifi ve bir umumî nazariye taslağı için bakınız: **François Perroux**, Les macrodécisions — Economie Appliquée — Archives de l'I. S. E. A., No. 2, Nisan - Haziran, 1949, s. 321 - 354.

[5] Interest and Prices, Londra, 1936, s. 108.

[6] Prices and Production.

Elyevm pek büyük ehemmiyet atfedilen, **vergi mahiyetindeki tasarruf** da [7] küçük failler tasarrufunun yerini tutamaz. Kaba taslak dahi olsa, hiç bir mekanizma, bu kabil tasarrufun müstahsilietini temin edemez. Keza, bu mevzuda bütün yazılanlara rağmen, bu tasarrufun istikrarlı olduğu da şüphelidir. Nitekim, mevzuunu teşkil eden yüksek ve âtil tesmiye olunan gelirler toplandıktan sonra, bu sefer **yeni iktisadi bünyenin** en yüksek tabakasını teşkil eden gelirler tatbik sahasına girmiş olacaklar. İmdi, gelir farklarının müsmiriyetini tayin etmek için, elimizde kullanışlı ve sahih hiç bir kıstas yoktur. Kaldı ki, bu tasarrufun nisbeti tayin edilirken, siyasi mülâhazalar da nazarı itibara alınıyor.

Bu ilk tahlil serisini bir neticeye bağlamak istersek, diyebiliriz ki : **J. M. Keynes**'in faize dair nazariyesi tek taraflı ve polemik mahiyettedir. Kendisi, ilmin icab ettirdiği tahlillerde ve ilmî bir kontrolün teminatı altında yapılması gereken müşahedelerde bulunmamıştır. Nazariyesinin esasını teşkil eden, **kapitalizmin inhîtatına** dair entüsiyondur. İddiharın umumî nazariyesinden tamamiyle farklı ve hattâ bu nazariyeye zid olan hususî mahiyetteki «para tuzakları» (**trappes monétaires**) nazariyesi de, bu entüsiyona müstenittir.

II — İddiharın umumî nazariyesi ve J. M. Keynes'in tarif ettiği iki «para tuzakı».

J. M. Keynes'in eserinde, E_3 , **şekil** (likidite, esham ve tahvilâta tercih edilmektedir) ve **saik** (faizin müstakbel tahavvüllerine dair tahminlerle elâstiki ankes hacmi arasındaki rabıta basit ve tek taraflı telâkki edilmektedir) bakımından gayet hususî ve mahdut bir iddiharı ifade etmektedir. Buna mukabil, E_3 , **muhi** (aynı zamanda nazarı itibara alınan iktisadi mutalar) ve müşahede edildiği **devre** bakımından gayet belirsizdir. Hakikî bir iktisadiyatta, aynı devre üzerine uzanmayan birçok iddihar mevcuttur. Ve **J. M. Keynes**, teşhisini kabul ettirebilmek için, hakikate mugayir olarak, 'tesadüfî, devrî ve bünyevî iddiharlar arasında bir fark gözetmiyerek ne istatistik, ne tarih ve ne de nazariyenin kat'iyetle meydana koyabildikleri **kronik** bir iddiharı ileri sürmektedir.

İkinci tahlil serimizde, bu hususları isbata çalışacağız.

J. M. Keynes diyor ki : «fazla yüksek» faiz, mecmu yatırım hacmini azalttığından muzırdır. Ancak, bu kaziiyenin doğru olabilmesi için,

[7] Birçok memleket arasında, buna sayarı dikkat bir misal olarak Büyük Britanya zikredilebilir.

mecmu yatırım hacmi bilâvasıta faiz haddine bağlı bulunmalıdır. **J. M. Keynes** gibi, neo - klâsikler tarafından da kabul olunan bu rabita, bugün itirazlarla karşılanmaktadır. Faiz tahavvüllerinin yatırım hacmi üzerindeki tesirleri mübalâğa edilmiştir.

Muayyen bir marjinal müstahsiliyet mevzuubahis olunca, faiz haddinin azalması müessir olabilmek için, kaydedilen tenezzül mühim olmalıdır. Müstakbel marjinal müstahsiliyet hakkında yapılan tahminler ne tek taraflı ne de kat'idirler, meselâ, 3 veya 7 suretinde ifade edilmezler ve daha çok şu şekli arzederler : Bilfarz azamî marjinal müstahsiliyet 9, asgarisi 6 kabul olunur ve bu hudutlar dahilinde kalan her müstahsiliyet seviyesinin ne derece muhtemel olduğu tayin edilir. Binaenaleyh, faiz haddindeki küçük bir azalışın mekanik bir tesiri olmayacak, bil'âkis istikbale dair kompleks bir tahmine yol açılacak ve bu tahminde, muayyen bir müstahsiliyet seviyesinin ihtimali de nazarı itibara alınacaktır. İmdî, bir çok müteşebbis tipi mevcut bulunduğundan, tahminler farklı olabilir : kimi daha düşük fakat daha sağlam, kimisi de daha yüksek, fakat daha az muhtemel bir kâr arıyabilir.

Muhakememizi bir' kademe daha ileri götürelim. Nazarî olarak, munzam yatırımın neye mal olduğu, sermaye ve faiz vâhitlerine göre ifade edilebilir. Fakat, müteşebbisler, tatbikatta, bu yolu tutmayıp mürekkep munzam yatırım miktarlarını nazarı itibara alırlar. Meselâ, müteşebbis şu istihsal âmillerini fazladan kullanabilir :

- 1 makina vâhidi M
- 1 ham madde vâhidi H
- 1 çalışma vâhidi Ç

Müteşebbisin istikbale dair tahminleri bu üç unsurla alâkalıdır. Eğer üçünü de borçlanma yoluyla temin edecekse, bunların mübayaası için lâzım olan mecmu para miktarının faizini ödeyecektir. Ancak, makinanın ömrü 5 sene olabilir, ham madde stokunu senede 5 kerre yenilemek icab edebilir ve çalışma vâhidine verilecek ücreti de bu 5 senelik müddet zarfında her hafta ödemek gerekebilir. Binaenaleyh, muhtelif istihsal unsurlarının fiat tahavvülleri, birbirinden müstakil olarak nazarı itibara alınmalıdır. İstihsal âmillerinin ve müstahselin fiatları hakkındaki tahminler eski fiatlara istinat eder. Eğer ilerideki tahavvüllerin tedricî ve az şiddetli olacakları zannediliyorsa, tashihlerle iktifa edilebilir. Fakat büyük ve derin iktisadî değişiklikler bekleniyorsa — meselâ mühim yeniliklerin vukubulduğu devrelerde — fiatlar, maziye istinad edilmeksizin, yeniden tayin edilirler. Bu sebeplerden dolayı, fiatlara dair tahminler kendilerine has bir tarzda tesir icra ederler ve

bu tesiri, müstakbel müstahsiliyeti faiz haddine yaklaştırmak suretiyle, izah etmek kabil değildir.

Bu ciheti başka türlü de belirtebiliriz :

Meselâ, bir müteşebbis, mevcut teçhizlerine yeni bir makine ilâve ederek işçiden tasarruf temin edebilir. Eğer bu müteşebbis rasyonel bir tarzda hareket etmişse, 1) yeni makinenin temin ettiği işçi tasarrufunu, 2) bu makinenin mal olduğu paranın faizini hesapladıktan sonra, elde mevcut iki rakkamı mukayese etmiş olması lâzımdır. Ancak mukayese, ücretlerin istikbaldeki tahavvülleri hakkında bir tahmin tazammun eder. Eğer ücret temevvüçleri şiddetli değilse, diğer şartlar değişmediği takdirde, faiz kat'î bir tesir icra edecektir. Bilâkis, bu temevvüçler şiddetli ise, münasip yatırımı tayin eden hesapta, ücrete dair tahminlerin yeri, faize dair tahminlerinkinden çok daha ehemmiyetli olacaktır.

Filhakika, birçok sebeplerden dolayı, yatırım gibi mecmu bir miktarı faize bağlamak için, pek sun'î basitleşmelere başvurulmalıdır.

1 — Faizin tesiri, yatırım gruplarına ve alelhusus yatırımın yapıldığı devreye göre değişir. Faiz, bir istimal malının maliyet fiyatının bir kısmını teşkil eder. Keza kapitalizasyon âmilidir, şöyle ki, faiz haddi düşükse, mevzu bahis malın geliri yükselir ve yüksekse azalır. Demek, normal zamanda, faizin yatırım (meselâ inşaat) üzerindeki tesiri ehemmiyetlidir. Buna mukabil, daha kısa bir devre devam eden bir yatırımda, faizin maliyet fiyatındaki payı az ise, bu tesir de az ehemmiyetli olacaktır.

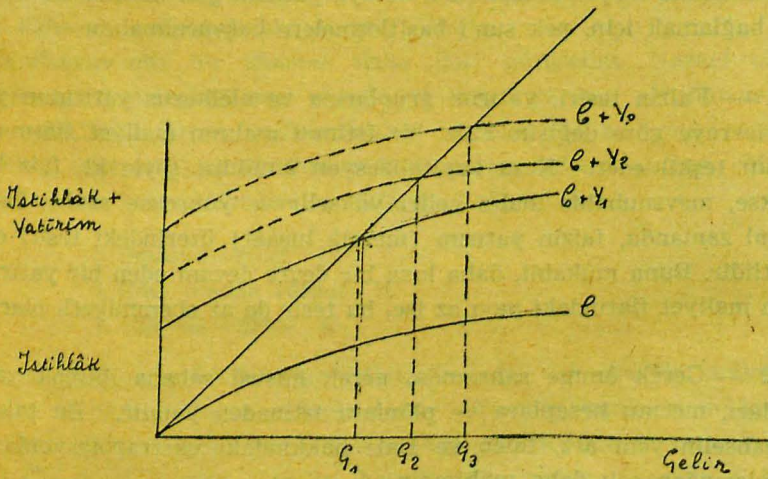
2 — Gerek âmme sahasında, gerek hususî sahada, birçok yatırım grupları, mecmu hesaplara ve plânlara istinaden yapılır. Bu takdirde, müstahselin yeni arz, talep ve fiyatı hakkındaki ekstrapolasyonlar faiz hesaplarından çok daha mühimdir.

3 — Muhakkak ki, inhisar derecesi de yatırım hacmi üzerinde müessirdir. Bu nihaî ve mecmu tesirin muhtelif modellerde ne olduğu hakkında pek az malûmat mevcuttur. Maamafih, bu tesirin mevcudiyeti kabul edilirse, **J. M. Keynes**'in faize atfettiği ehemmiyet azalmış olur. Muayyen bir faiz kabul edilirse, ve diğer şartlar değişmezse, inhisar derecesinin artması veya azalması, mecmu yatırım hacmini çoğaltır veya azaltır. Neticede, halen mevcut istihisalle, potansyel istihisal arasındaki farkı, **J. M. Keynes** gibi «para tuzaklarının» tesirine değil, inhisarinkine atfetmek lâzımdır.

J. M. Keynes, kapitalizmin işlemindeki buhrandan bilhassa faizi mes'ul tutarak, bir paradoks yapıyor, çünkü devrimizde, yatırım hacminin yalnız, veya başlıca, faize bağlı olduğu pek şüphelidir.

Başka bir paradoks da, **J. M. Keynes**'in, faizi merkezî ehemmiyette telâkki etmekle beraber, faiz haddi tahavvüllerine muhtaç olmıyan bir tefsirde bulunmasıdır. Bu da gayet tabiidir. **J. M. Keynes** ve tesiri altında kalanların, gayet haklı olarak, üzerinde ısrarla durdukları mecmu miktarlar yoluyla iktisadî intibak, fiat yoluyla varılan intibaktan tamamıyla farklıdır : fiatın (yani faizin) sabit kaldığı bir modelde, iki mecmu miktarın (yani yatırım ve tasarrufun) intibakı saf bir halde görülebilir.

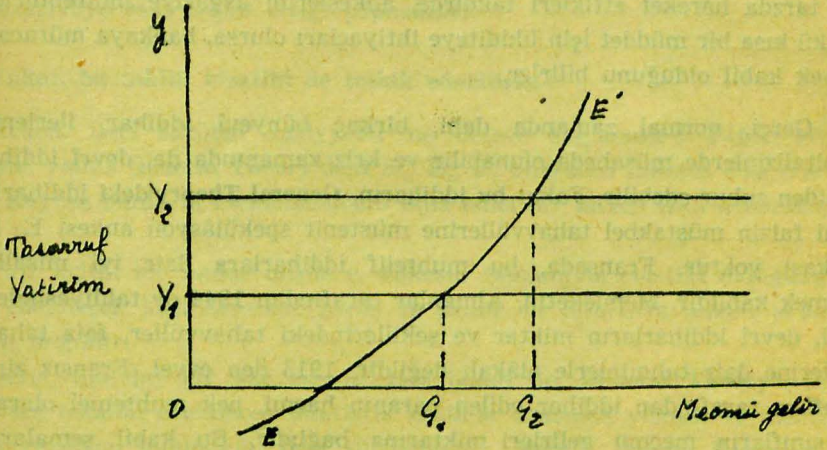
Başka bir hedef güderek çizdiğimiz bir şemayı yeniden ele alalım. [8] Mevzuumuz icabı, mihverler üzerindeki miktarların yerini değiştirelim. x mihverü üzerinde, mecmu gelirin muhtelif seviyelerini, y mihverü üzerinde de istihlâki ve munzam yatırımı gösterelim.

Mecmu muvazene gelirin seviyeleri, G_1 , G_2 , G_3 , munzam yatırım arttıkça otomatik bir tarzda artmaktadır. Muayyen bir istihlâk meyline tekabül eden ne kadar yatırım seviyesi varsa, bir o kadar da muvazene geliri mevcuttur.

[8] Bu şemanın tarif ve istimali için bakınız: François Perroux, Histoire des doctrines économiques, Fournier et Constans, Place de la Sorbonne, C. D. U. Paris, 1947.

L. Klein'in bir şeması, aynı rabitaları meydana koymaktadır [9].

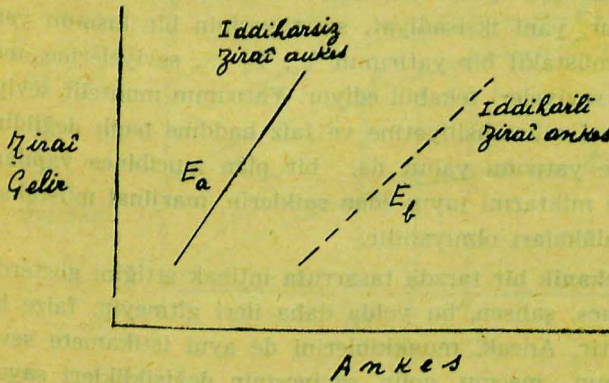
Absis üzerinde, meomu gelirin muhtelif seviyeleri, ordinat üzerinde de, tasarruf ve yatırım. $E E'$, meomu gelirin muhtelif seviyelerine tekabül eden tasarrufu göstermektedir; meomu gelir düşük olursa, tasarruf menfi olur, yani iktisadiyat, sermayesinin bir kısmını yemeğe başlar. Çoğalan müstakil bir yatırımın $Y_1, Y_2, \dots$ seviyelerine, meomu gelirin $G_1, G_2, \dots$ seviyeleri tekabül ediyor. Yatırımın muhtelif seviyeleri sermayenin marjinal müstahsiliyetine ve faiz haddine bağlı değildir. Bu yatırım, bir âmme yatırımı yahut da, bir plân mucibince yapılan bir yatırım olabilir ve miktarını tayin eden saiklerin, marjinal müstahsiliyet ve faiz haddiyle alâkaları olmayabilir.

Yatırımın, mekanik bir tarzda tasarrufa intibak ettiğini gösterdikten sonra, J. M. Keynes, şahsen, bu yolda daha ileri gitmeyip, faize büyük bir tesir atfetmiştir. Ancak, muakkiblerini de aynı istikamete sevkede-memiştir. Yatırımın, meomu gelir seviyesinin değişiklikleri sayesinde tasarrufa intibak ettiği nazariyesi, J. M. Keynes'in tayin ettiği hudutları aşmıştır.

General Theory'de son bir paradoks daha mevcuttur. Yaşadığımız devirde para ve bankaya ait teşekküller öyle bir istikamet ve derecede inkişaf etmişlerdir ki, küçük faillerin, nakit muhafazasından memul edebilecekleri faide gayet cüz'îdir. Likiditeyi tercih, böyle bir serbest

piyasa iktisadiyatının başlıca kusur ve tehlikelerinden birini teşkil eder. Ancak, normal zamanda, muasır kapitalizmdeki küçük failer rasyonel bir tarzda hareket ettikleri takdirde, ankeslerini asgariye indirebilirler, çünkü kısa bir müddet için likiditeye ihtiyaçları olursa, bankaya müracaat etmek kabil olduğunu bilirler.

Gerçi, normal zamanda dahi, birkaç bünyevî iddihar, ilerlemiş kapitalizmlerde müşahade olunabilir ve kriz zamanında da, devrî iddihar yeniden zuhur edebilir. Fakat bu iddiharı, **General Theory**'deki iddiharla, yani faizin müstakbel tahavvüllerine müstenit spekülasyon ankesi E_a ile alâkası yoktur. Fransada, bu muhtelif iddiharlara dair iyi misaller vermek kabildir. Memleketin, Almanlar tarafından 1944 de tahliyesinden-beri, devrî iddiharların miktar ve şekillerindeki tahavvüller, faiz tahavvüllerine dair tahminlerle alâkalı değildir. 1913 den evvel, Fransız ziraî sınıfları tarafından iddihar edilen paranın hacmi, pek muhtemel olarak, bu sınıfların mecmu gelirleri miktarına bağlıdır. Bu kabil şemalarda görünen ifrat basitleştirmelere bilhassa işaret etmek suretiyle, hâdiseyi aşağıdaki grafik sayesinde izah edebiliriz.

Karışık bir vaziyet veya bir kriz mevcut olmadığı zamanlarda bile, iddiharı artış nisbeti, ziraî nüfus mecmu gelirinin artış nisbetinden daha fazladır. E_b münhanisi, ziraî nüfusun âdetlerini ifade etmektedir ve bu hâdis, ancak tarih ve kollektif psikolojî sayesinde izah edilebilir. Bu şerait tahtında, tasarrufun yatırımdan fazla olması kabildir ve bu vaziyet, J. M. Keynes'in nazarı itibara aldığı saiklerden tamamiyle başka olanlardan dolayı meydana gelip, temadi edebilir.

Bu suretle, likiditeyi tercih ve para tuzaklarına dair tahlilin sahasını tayin etmiş oluyoruz. Görüldüğü gibi, bu tahlilin, tam mânasiyle umumî bir nazariyeye esas teşkil ettiği şüphelidir.

Fakat, bu tahlili bizatihi de tetkik edebiliriz.

Acaba, ileri sürülen kazıyyeler ne derece sağlamdır? Diğer bir ifadeyle, yalnız **General Theory**'deki E_1 , E_2 , E_3 ankesleri mevcut olsa bile, **J. M. Keynes** bunların mekanizmasını ikna edici bir tarzda izah edebilmiş midir?

Faiz kritik bir hadde düşünce, ankesin tamamiyle elâstikî olduğunu isbat edebilecek kâfi derecede geniş ve sahih bir istatistik anketi el'ân mevcut değildir.

Gerçi, mahdut bir kaç eserde, faiz haddi ile, **General Theory**'deki ankeslere tekabül edebilecek istatistik mutalar arasında yüksek ve menfi bir korrelasyon bulunduğu ileri sürülmüştür. Meselâ, **Avram Kisselgof**, büyük sınaî şirketlerin muamelâtına lâzım olmayan likiditelerle faiz haddi arasında yüksek ve menfi bir korrelasyon bulmuştur [10]. Keza, iki harb arasındaki devre için, Amerika Birleşik Devletlerinde, ihbarlı mevduat ile, karakteristik addedilen sınaî şirketlerin esham ve tahvilâtının vasatî randımanı arasında yüksek ve menfi bir korrelasyon bulunmuştur. Buna benzer çalışmalar [11], İngilterede de yapılmıştır [12].

Ancak, bu istatistik anketlerin ehemmiyeti ne olursa olsun, kontrolleri meselesinden mütevellit güçlüklerden dolayı, verdikleri neticeler sahih değildir.

Nazarî ankeslere aşağı yukarı muadil istatistik mutalar bulmak müşküldür. Hususî eşhasın mevduatı hakkındaki malûmat, ellerinde mevcut banknot miktarına dair bilgiye nazaran daha iyidir. Ve bu sebepten dolayı bilhassa mevduat üzerinde durulmuştur. Ancak şu üç çift yani 1) tasarruf mevduatı ile muamelât mevduatı, 2) ihbarlı mevdu-

[10] Liquidity preference of large manufacturing corporations (1921-1939), *Econometrica*, Ekim 1945, s. 334-344. **H. G. Wallick** tarafından, *The Current Significance of liquidity preference*, *The Quarterly Journal of Economics*, Nisan 1946, s. 504 deki notta zikredilmiştir.

[11] **L. Klein** — a. g. k. s. 70.

[12] **A. J. Brown** — Interest, Prices and the Demand Schedule for idle money. *Oxford economic papers*, numara 2, 1939, s. 46, **L. Klein** tarafından a. g. k. da zikredilmiştir.

atla vâdesiz mevduat, 3) muamelât ve ihtiyat ankesleriyle spekülasyon ankesi birbirine tamamiyle tekabül etmemektedir.

Spekülasyon ankesini, tasarruf mevduatıyla bir tutmak pek kaba taslak bir ameliye teşkil eder, ihbarlı mevduatın tayini umumiyetle daha kolaydır. Bu mevduat, «spekülasyon ankesi» veya «kısır ankesin» de aynı değildir. Şüphe götürmeyen bir husus, ankesin bir kısmının esham ve tahvilât için bekletilmeyip, istimal ve istihsal emteası satın almak için hazır tutulduğudur. Keza, vâdesiz mevduatın bir kısmı da, fiilen ihbarlı mevduatın ifa ettiği vazifeyi görür ve vâdesiz mevduatın artması, küçük rizikoların da dahil olduğu muamelât ankesinin çoğalmasından tamamiyle başka bir şey ifade edebilir.

Bundan maada, bir korrelasyon emsali ele alınınca, A ve B arasındaki korrelasyondan, muhakkak B nin A üzerine tesir ettiği mânası çıkarılamaz. Bir üçüncü C âmili hem A, hem de B üzerine tesir edebilir. Bu kaide, bizi alâkadar eden hususa da tatbik edilebilir. Gerek faiz haddinin düşmesinin ve gerek ankesin artmasının müşterek bir illeti olabilir. Meselâ trend veya tarihî inkişaf ankesi çoğaltabilir (mecmu hasılanın artması) ve faiz haddini düşürebilir (sermaye terakümü, kredi dağıtma teşekküllerinin tekâmülü). Keza, bünyevî tahavvüller muayyen bir mevduat kategorisinin inkişafını kolaylaştırabilirler.

Bu şerait tahtında, elde edilen bir kaç korrelasyonu, **J. M. Keynes**'in nazariyesine mesned ittihaz etmek doğru olmaz.

Konjonktürel gelişme ve gerileme safhalarının sahih bir tasvirini vermek istediğimiz zaman, **J. M. Keynes** ve onu tefsir eden bazı müelliflerin tek taraflı nazariyesi, yardımcı mahiyette olmak şöyle dursun, bilâkis bir güçlük kaynağıdır.

J. M. Keynes'e göre, gerilemede, iktisadî faaliyet ile mecmu gelir, ve binnetice, $E_1 + E_2$ azalır. Gerileme yoluna tamamiyle girilince, faiz haddi düşer, ve bütün ahali, bir müddet sonra bu haddin yeniden yükselmesini ve binaenaleyh, tahvilât fiyatının azalmasını bekler. Zarara girmemek için, tahvilât satın almayacak ve hattâ bilâhare daha düşük bir fiattan mübayaa etmek üzere elindeki mevcudu da satılığa çıkaracak. **J. M. Keynes**'in ileri sürdüğü bu husus gerçi doğrudur, fakat kemmi bakımdan daha mühim ve bir o kadar da âşikâr olan diğer bazı noktalar mevcuttur.

1) Gerilemede, müteşebbislerin bir kısmı, borçlarını ödemek için, istemiye istemiye, ellerindeki emtia ile esham ve tahvilâtı satmak mecburiyetinde kalırlar. Hâdiselerin tazyikiyle, sehim ve tahvillerini sattıkları zaman, müteşebbislerin davranışının **J. M. Keynes**'in tarif ettiğiyle, hiç bir alâkası yoktur.

2) Gerileme müddetince, müteşebbisler ve ahali emtia fiatlarının düştüğünü müşahede ederler ve bu vaziyetin devam etmesini beklerler. Paranın kıymeti yükseldiğinden, bilâhare daha müsait fiatlar bulmak ümidiyle mübayaalarını kısarlar. Yani, tahvilâtın değil, emtianın müstakbel fiatıyla alâkalı bir **iktisadî** spekülasyon saikiyle paralarını muhafaza ederler.

J. M. Keynes'in, gelişme devresine ait tefsiri de tek taraflı ve natamam gözüküyor.

İktisadiyat harekete geçince, iktisadî faaliyet ve mecmu gelir artar. $E_1 + E_2$ de bu sebepten dolayı artar. Keza, faiz haddi yükselir ve bir müddet sonra, ahali, durgunluğun başlayacağına dair tahminler yürütür. Binaenaleyh, esham ve tahvilât alır ve ankesi azalır. Fakat bundan maada, iki hâdise daha müşahede edilebilir.

1) Devamlı bir fiat yükselişi tahmin edildiğinden, en son artıştan evvel mübayaat çoğaltılır ve binaenaleyh ankes azalır.

2) Kredi şartları güçleşince veya faiz haddi yükselince, Bankaya müracaat etmeksizin para ihtiyaçlarını karşılamak üzere, müteşebbislerin bir kısmı ellerindeki esham ve tahvilâtı satarlar.

İmdi : likiditeye meyil gelişmede azalır ve inhitatta çoğalır dersek, pek kaba ve kifayetsiz bir formül kullanmış oluruz. Nitekim, bu suretle, saik grupları ve aynı devrenin muhtelif kısımları (gelişme, gerileme) arasında bir tefrik yapılmamış olur. Nakitle esham ve tahvilâttan birini tercih etmek, hakikatte müessir olan tercihlerden ancak birisidir.

Kaldı ki, bütün bu kritik mahiyetteki tahlilde, tetkik mevzuu nazariyenin aleyhinde birçok hususa temas etmedik.

Bünyevî iddiharları ve konjonktürel hareketler üzerindeki tesirlerini bile bile ihmal ettik. Ziraî muhitle alâkası olmayan bir misal alalım. Sosyal sigorta gayelerini tahakkuk ettirmek için toplanan paralar, statülerince, müsmir fakat tehlikeli yatırımlar yapmak salâhiyetini haiz olmayan âmme teşekkülleri tarafından idare edilir. Bu vaziyette, tasarruf ve yatırım arasındaki açığı, spekülasyon ankesi zaviyesinden başka bir zaviyeden de tetkik etmek kabildir.

Keza, **depresyonlar** veya **tarihî krizler** neticesinde zuhur eden iddiharları da nazarı itibara almadık. Halbuki, ankes tahavvüllerinin faiz haddine dair tahminlere bağlı bulunmadıkları bu vaziyette, spekülasyon ankesine has rol pek cüz'îdir.

Söylediklerimizi umumî bir neticeye bağlamak istersek, diyebiliriz ki :

A) Likiditeyi tercih nazariyesi, **mekanik, statik ve hususî mahiyettedir.**

B) «Para tuzaklarına» gelince, şimdiye kadar verdiğimiz izahat, bunların hakikatte, **J. M. Keynes'in** attettiği rolü oynadıklarını pek şüpheli kılmaktadır. Kaldı ki, bütün iktisatçıların bir zamanlar zannettiklerinin hilâfına, faiz haddinin yatırım hacmi üzerinde fazla ehemmiyetli bir tesiri yoktur. İktisadî büyüme serbest piyasa rejiminde mânilerle karşılaşıyorsa, bunun sebebinin faiz haddinin fazla yükselmesi, E_3 ün tahavvülleri veyahut da kronik bir iddiharın mevcudiyeti haricinde aramak icab eder.

IV

LİBERAL MÜDAHELECİLİK VE BU DÂVADA J. M. KEYNES'İN «HUSUSİ» HİSSESİ

(Mecmu miktarların muvazenesi, Millet mikyasında işletme muhasebesi, **Kemmî iktisadî siyaset**)

Bütün büyük İngiliz iktisatçılarınca muhafaza edilen bir an'aneye uygun olarak, **General Theory** müşahhas meselelerle (kütle halinde işsizlik, kapitalizm tedennisi [1]) uğraşmakta ve pratik çareler teklif etmektedir. İki isim ve iki sıfatla teşhis ve tedaviyi hülâsa etmek icab etse idi, **J. M. Keynes'e** şu ibare söyletilebilirdi: «Kifayetsiz masraf, munzam investisman». [2]

İşte bu formül, **Keynes'ci, Keynes** ile alâkası olmayan ve **Keynes** aleyhtarı olan muhtelif şekiller arzeden liberal müdahaleciliğin muayyen bir ifadesinin özüdür. Piyasa ekonomisi prensibini kabul etmekle beraber, Devletin rasyonel müdahalesiyle bunun tashih edilmesini istiyen bütün

[1] Hakikî veya mefruz. Bazı grupların kanaat ve düşünceleri neticesinde, herhalde «kapitalizmin tedennisi» aktüel bir dâva ve büyük bir müşkül haline gelmiştir.

[2] Bu oyunun bütün sul - tefehhümlerini ve rizikolarını kabul suretiyle.

iktisatçılarda olduğu gibi, **J. M. Keynes**'de de, etiketin ehemmiyeti, muhteviyatından çok daha azdır. Birçok müdahaleci liberaller, 1) müesseselerin değiştirilmesine matuf bir icraatı [3], 2) düzeltilmiş çerçevesi içinde, piyasa mantığına uygun [4] ahenkli müdahaleleri [5] tavsiye etmektedirler.

+

J. M. Keynes, müesseseleri mümkün olduğu kadar az tâdil eden bir müdahale lehindedir. Sisteminin tatbik edilmesi için, prensip itibarıyla, ne yeni bir Devlete, ne de iktisadî kontrol ve idareyi temin edecek hususî bir iktisadî teşekküle ihtiyaç vardır. Bir **İngiltere Bankasının**, bir **Treasury**'nin (Hazine), makul sendikaların ve «**General Theory**» yi okumuş ve anlamış ve — hiç değilse bir aksin neticesi olarak — kitabın müellifinin haiz olduğu keşif kabiliyetinin ve zekânın ufak bir kısmına sahip, ne fazla atılgan, ne fazla çekingen, doktrine ne çok fazla ne de çok az bağlı kalan birkaç «**Cambridge**» mensuplarının mevcudiyeti kâfidir. Teklif edilen müdahalelere gelince, bunlar, faiz haddinin ayarlanmasıyla, para arzının genişletilmesi ve bir nafia işleri programından ibarettir. Bu müdahaleler zarurî olarak yeni müdahalelere sebebiyet verecekler midir? **J. M. Keynes** bu hususu düşünmemiştir. Kendisi, yumuşak ve ince vasıtalara baş vuran bir inkilâpçıdır: rantıye ölecektir, fakat vefatı uzun ve tatlı olacaktır; işçi vakıa kütle halinde işsizlikten kurtulmak için reel ücretini indirmeye mecbur olacak, fakat bu azalmayı hissetmeyeceği bize tebşir ediliyor. «İhtiyar yılanlar derilerini atacaklar» [6], fakat İngiliz mekteplerinin şerefi için «**Marshall**» in zarafetine sadakat, münkaşanın hararetini telâfi edecektir. **J. M. Keynes** mütecevaz ve gürültülü bir uslûbu seçen bir arabulucudur. Kapıyı vurarak **Versailles** Kongresini terk ediyor, fakat Almanyanın sulhperver bir Avrupaya iltihakını arzu ediyor. Kütle halinde işsizliğe harb ilân ediyor, fakat bir kapitalist cemiyetin ne sınıflara ayrılmasına ne de bu cemiyetin rahatlarına itiraz etmiyor. Klâsiklerin eski fetişler olduğunu ilân ediyor. Fakat **Marshall** ve hattâ **Pigou**'nun derslerine, dikkatsiz bir okuyucunun zannedeceğinden çok fazla sâdık kalıyor: son nefesini vermeden kiliselerin kabul etmek ve affetmekten gurur duydukları münkirlerden biridir.

[3] Misal: anonim şirketlerin değişikliğe tâbi tutulması, Devlet sektörünün tahdidi ve içtimal kapillaritenin azaltılması.

[4] Bakınız: **W. Röpke**'nin «uygun tedbirler» e ait doktrini.

[5] Misaller: tâli deflasyona karşı mücadele, muhtemel asırlık uzun vâdeli deflasyona karşı mücadele, nakdî «harekete geçme» (démarrage) siyaseti.

[6] **J. M. Keynes**'in meshur bir polemigine atıf.

Bu muvazene, yüksek kültür sahibi bir kafanın, istisnâî derecede zeki ve tecrübeli bir iktisatçının, ve bundan uzaklaştığını zannettiği zamanlarda dahi memleketinin an'anesine sâdık bir İngilizin mahsulüdür. Düşüncesindeki bu muvazene, iktisadî siyaset hususundaki tavsiyelerini arzu ettiğinden daha kat'i ve cesaretle ifade etmemesini izah etmektedir. Fakat iktisadî nazariyesiyle **bu hudutlar, bu tahditler**, bu ihtiyat ve bu olgunluk arasında hiç bir illî münasebet yoktur.

J. M. Keynes'den ilham alan iktisatçıların hepsinde, üstatta görünen şahsî muvazene, aynı umumî siyaset temayülleri veya aynı tecrübe bulunamaz. Hemen hiç bir zaman, ondaki **iki taraflı, hem nazarî, hem pratik** tecrübeye sahip değildir. **Keynes**'den aldığı hızla iktisatta en yeni ve en serbest inkişafı yapmış olan **R. Harrod**, muhtemelen, tilmizler arasında, şahsî muadelesi **Keynes**'inkinden en az uzak olanı ve düşüncesinin şekli itibariyle, beynelmilel kliring plânının yaratıcısının, İngiltere Bankası guvernörünün ve İngiliz «loan» unu (Amerikadan istikrazı) temin eden arabulucunun yüksek görüş ve ince zekâsına en çok yaklaşanıdır. **Joan Robinson**'un sistemi, **Keynes**'in iklimine yabancı hissî sosyalizm ikliminde inkişaf etmekte ve **General Theory**'nin tamamıyla aksine olarak, plâncılık usullerine büyük bir temayül göstermektedir. **Oxford Institute of Statistics**'de çalışan **Kalecki, Balogh, Burchardt, Schumacher, Worswick** ve diğer birkaç genç ilim adamı hakkında kanaatımız ne olacaktır? Hepsi, kabiliyet ve cesaretle, sosyalizme, plâncılığa, bir tam istihdam bölgesi olarak teşkil edilip, Amerika Birleşik Devletlerinin hâkim ekonomisinden doğan temevvüçlerden korunmak gayesini güden bir **Commonwealth**'e yakınlık ve sempatilerini ilân ediyor. **General Theory** [7] nin **kapalı ekonomisi**, sırf teorik bir şema olmaktan ayrılmıştır. **J. M. Keynes**'in doktrininin az çok açığa vurulan neticeleri, **J. M. Keynes**'in, bilhassa hayatının sonuna doğru, pek arzu etmediği istikametlerde inkişaf ettirmiştir. 1950'nin dâvaları, 1936'nın dâvaları değildir. Bir tarihten diğerine geçince, menfaat, sınıf, millet çarpışmalarının mevzuu tamamıyla değişir. Nakdî miktarlar üzerinde tahlil tarzı, millî ekonomilerin ve dünya ekonomisinin kalkınmasından ileri gelen «reel» mahiyetteki güçlüklerle pek kabili tatbik değildir. Enflasyon ve «replenishment boom» birçok cihetlerden, Büyük Depresyonun zıddını teşkil ederler. Gerçekleştirilen sosyal muhasebelerdeki terakkiler rakkam tabloları üzerinde yeni tekniğin, mucitlerinin o kadar iyi takdir edemeyecekleri hizmetlerini ve

[7] **J. M. Keynes** tarafından, **General Theory**'nin almanca tercümesi için yazılan mukaddemeye bakınız.

eksiklerini meydana çıkarmışlardır. İkinci Dünya Harbinin sarsıntıları, devri temevvüçler ve asırlık trendlere dair münakaşalara yepyeni unsurlar katmıştır.

Liberal müdahaleciliğin merkezî düşüncesine sâdik kalındığı takdirde bile, **J. M. Keynes** tarafından tavsiye edilen iktisadî siyaset, muasır müşahit nazarında, **hususî** ve **tek taraflı** bir manzara arz ediyor. Kusurlarını tespit etmek ve yaşıyan tarafından istifade etmek için, bunu, 20 nci asırdaki iktisadî siyasetin **umumî** bir tahlili içinde mütalea etmek doğru olur.

Diğer sahalarda olduğu gibi, bu sahada da, **J. M. Keynes**, mühim olanı sezebilmek kudretine mâlik olduğu için, 1) millî işletme muhasebesiyle, kemmî iktisadî siyaset arasındaki mesafeyi, 2) tam istihdam nazariyesiyle ahenkli büyüme nazariyesi arasındaki mesafeyi tasrih etmek suretiyle, hem **Keynes'in düşüncesinin**, hem **zamanımızın** merkezî müşkül ve dâvalarını çıkarmak kabil olacaktır.

Mevzuubahis iki mesafe, üstadın tespit etmediği ve belki de etmesine imkân olmadığı iki muazzam «gap» tir. Şahsiyetinden ve verimli hayatından bize kalan **itidal** içinde yeniyi arama misalinini, gücümüz yettiği kadar takip etmek için bu mesafeleri anlamamız lâzımdır.

† I — Millî işletme muhasebesi ve Kemmî iktisadî siyaset.

J. M. Keynes İngiliz beyaz kitaplarının hazırlanması ve kullanılması uğrunda kendi şahsî nüfuzunu ortaya atmıştır. Şahsiyetini ve eserini, sosyal muhasebenin meydana getirilmesinde ve kullanılmasında elde edilen terakkilerden ayırmak mümkün değildir.

Bu muhasebe, hususî muhasebeyi ve âmme muhasebesini geçiyor ve «ex post» (devre sonunda) olarak, gayrı safî ve safî hasılanın akımını ve bu akımın muhtelif karakteristik akınlara bölünmesini tespit etmek suretiyle sentetik olarak bütün milletin hesaplarını hazırlıyor. En çok kullanılan beş mecmu miktarın tayini, bunların bölünmesi ve terkip edilmesi [8], bir millî ekonominin mecmu işletmesini merak eden iktisatçının soracağı suallere, prensip itibariyle cevaplar temin edecektir. Binaenaleyh, milletin ex post hesapları ve ex ante (evvelden) hazırlanan millî bütçe veya millî muhasebeleri, **Keynes'in** tahlili olduğu gibi, mecmu miktarlardan faydalanan bir tahlil tarzının, zarurî devamları telâkki edilebilir.

[8] Bakınız: **François Perroux**, Le Revenu National, Presses Universitaires de France, 1947; Les Comptes de la Nation, Presses Universitaires de France, 1949.

Prensip itibariyle, dedik, çünkü, **bir taraftan**, nazari kategorilerin, muhasebe bakımından tam mukabillerini bulmak kolay olmayıp, milli muhasebe kendine mahsus güçlüklerle karşılaşmaktadır [9], **diğer taraf-tan** da, milli bütçelerin veya âtiye ait hesapların tanzimi umumiyetle, bünyelerin sabit kalmasına bağlı olduğu için, ya uzun bir devre bakımından veya daha kısa ve fakat derin strüktürel değişiklikler arzeden bir devre bakımından, bunların muhteviyatı şüpheli olmaktadır [10]. Her halde sosyal muhasebe, hiç bir zaman, maksadını ve usullerini iyi tanımayan bazı iktisatçı ve tatbikatçının, hakkında verdikleri hükmü hakketmemektedir, sosyal muhasebe zaruri olarak **ne bir plâncılık siyasetine, ne de bilhassa, otoriter bir plânlaşma siyasetine bağlıdır**. Az çok otoriter mahiyette plân ve plânlaştırmaların tatbik edilmesiyle birlikte inkişaf etmiş olduğu doğrudur. Aynı zamanda, muayyen bir mektep bakımından, sosyalist ve sosyalizme temayül eden otoriter bir müdahaleciliğin bir numaralı âletini teşkil ettiği de doğrudur. Haddi zatında her muhasebe gibi, bir usul, bir teknikten başka bir şey değildir. Bir usul olmak itibariyle, doğrudan doğruya, ne bir organizasyon tipine (piyasa ekonomisi, kontrol edilen ekonomi, kısmen devletleştirilmiş bir ekonomi) ne de bir iktisadi doktrine (liberalizm, sosyalizm, müdahalecilik) bağlıdır. Sosyal muhasebe, esas itibariyle, fiatlarla ifade edilen hesaplara istinat eder ve, mevzu bahis milli ekonomide fiat teşekkülü rekabet sistemine dayandığı ve mütecanis olduğu derece ve ölçüde, fiatların cem edilmesiyle yapılan ameliyenin isabeti ve doğruluğu artar.

Kollektif plânlaştırma tatbik eden Devletlerde (Rusya) [11], kollektif olmayıp cezri bir plânlaştırma takib eden Devletlerde (İngiltere, Hollanda), kısmen otoriter plânlar tatbik eden Devletlerde (Fransa) ve muhtelif derecede kontrollerin mevcut olduğu, ve fakat plâncılığın şüphe ile telâkki edildiği Devletlerde (Birleşik Amerika, İsviçre, Belçika) sosyal muhasebeden istifade edilmekte olduğunu görüyoruz.

[9] Bu güçlükler hakkında, meselâ fransızca olarak, yukarıdaki eserlere bakınız.

[10] Bu noktalar hakkında bakınız: **J. Marczewski**, Le Budget National, Archives de l'I. S. E. A., No. 4, Octobre - Décembre 1948 ve bütün sayı. Bundan maada, sosyal muhasebe sistemi, tatbikatı ve hudutları hakkında aynı arşivler, Ocak - Mart 1949 No. 1 ve «International Association for Research on Income and Wealth» kongresinin Ağustos 1949 zabıtlarına bakınız.

[11] O zaman, kaydedilen **fiatların** ne mâna ifade ettiği meselesiyle karşılaşılır.

Hakikat şudur ki, millî muhasebe (ex post hesaplar, millî bütçeler) hâlen bulunduğu natamam vaziyetiyle dahi, **herhangi** bir iktisadî siyasete hizmetler sağlamaktadır. Bir millet ekonomisinin işleyişini tavsif eden mecmu miktarların takribî ölçüsü hakkında, devreden devreye bu mecmu miktarların geçirdikleri değişmeler hakkında ve bu ekonomi tarafından elde edilip muhtelif noktai nazarlardan [12] mütalea edilen mecmu neticeler hakkında bir fikir verir. Diğer bir değişle, millet ölçüsünde, bir işletme muhasebesidir. Bir muhasebe bir işletmeyi aydınlatır, fakat hiç bir zaman zorlamamalıdır. Muhasebesinin esiri olan bir millet kendini, aynı esareti kabul eden bir teşebbüs mevkiine koyar. Yeni bünyeler edinmek hususunda verilen kararlar dinamik teşebbüs ve milletlere münhasırdır; bu kararlara maziye dayanan veya istikbale teveccüh eden bir muhasebeye göre bir istikamet verilebilir, fakat onlar bu muhasebe-lerden **istihraç** edilemez.

Bu bariz hakikatları burada hatırlatmak lüzumunu, yayılmış batıl itikatlarla mücadele etmek ve asıl mevzuumuzu doğrudan doğruya alâkadar eden mülâhazalara geçmek maksadiyle duyduk.

Sosyal muhasebe hakkında ve **J. M. Keynes**'den ilham alan nazariye hakkında malûmat sahibi mütehasşıslar için, tehlike ne birincisinde, ne ikincisindedir. Tehlike, sıkı usullere riayet etmiyen bir sosyal muhasebe ile şematize edilmiş bir keynescilik arasında meşru olmayan bir münasebet tesis etmektedir. **J. M. Keynes**, bilhassa unuttuğu veya eksik bıraktığı şeylerle, fazla şematize bir keynescilikten mes'uldür : hem yeni yollar açmak, hem bunlar açıldıktan sonra güzergâhta icab edecek tashihleri yapmak mümkün değildir.

J. M. Keynes, 1) mikro (ufak) miktarların, «mikro - fiatların», ve fiatların umumî seviyesi mihaniğinden daha kıymetli olmayan bir **mecmu miktarlar mihaniğinin** unsurlarını meydana getirmiştir; 2) makro (büyük mikyasta) kararın ve bunun iktisadî rasyonelliğinin hiç bir tahlilini yapmadan, iktisadî bakımdan rasyonel olan **makrokararların** alınmasının mümkün olduğunu farzetmiştir.

Bu iki noktayı gözden geçirmek ve birkaç misal ile aydınlatmak lâzımdır.

[12] Refah, normal zamanda istihsal kabiliyeti, kollektif bir gayrette bulunmak kabiliyeti (harb); bütün bu noktalar hakkında, bilindiği gibi, en **teferruath** hususlar tasrih edilmelidir.

J. M. Keynes'in «New Mechanics» i [13] (yeni mihanîği) esas itibariyle şu düşünceden ibarettir : bir millet ekonomisinin işleyişi, doğru olarak, bazı mütehavvil bloklarının veya mecmu miktarların (makro miktarlar) birbirleri üzerindeki zarurî tesirleri silsilesi şeklinde tarif edilebilir. İktisadî tahlil ile, bu zarurî silsileler meydana çıkarıldıktan sonra siyaset, adetlerle ifade edilebilen hedefler uğrunda, bunlardan azamî olarak istifade etmeye çalışacak. İmdi, tecrübeye konulduktan sonra, bu esas görüş tarzı bir çok bakımdan, şayanı tenkit görünmektedir. Muasır ilim için, mecmu miktarların, mutavassıt miktarlara bölünmesi ve bünyelerin teferruatlı tetkiki elzemdir. Dolayısıyla, «New Mechanics» doğrudan doğruya kabili istifade ve kat'î olan rabitaların hey'eti umumiyesini teşkil etmeyip sırf bazı faraziyelerden mürekkep bir bütün olarak telâkki ediliyor.

Bu görüşün doğruluğunu isbat etmek için, a) investisman emsali (multiplier) (dahilî ve harcî) gibi **Keynes**'in esas bir mefhumunu tetkik edelim ve b) kısa vâdeli devri temevvücü ve ekonominin asırlık hareketlerini izah etmek icab ettiği zaman, mecmu miktarlara istinat eden usulün noksanlarını gösterelim.

Dahilî investisman emsali [14] tek bir rabita ile, mecmu gelir artışını munzam investismana bağlamaktadır. ($K \Delta I = \Delta R$), bütün miktarlar nakdî kıymetlerle ifade ediliyor. Bunun formülüne, namütenahi değişik ve muğlâk şekiller verilebilirse de, mücerret bir modelden veya — müellifin kabiliyetlerine göre — «aritmetik bir eğlenceden» (**A. Smithies**) fazla bir şey olmaz. Hâdiselere varıldığı zaman, ekonomik realite tetkik edildiği ve **totolojik** emsaller yerine **hesaplanmış** emsaller ikame etmek istenildiği zaman, emsal daha az mücerret olmaya başlar. O zaman şu üç meseleyi halletmek icab edecektir, 1) fiilî bir vaziyette, emsali tatbik edeceğimiz kıymetin (**multiplicande**) büyüklüğünü bulmak, 2) fiilî bir vaziyette **emsalin** kıymetini tespit etmek, 3) «**multiplication**» tesirinden istifade edeceğimiz devrenin, umumî hatlariyle emsalin hesap edildiği fiilî vaziyete tetabük edeceğini kabul etmek. Devreden devreye munzam investisman tekrar edildiği ve munzam nakdî investisman carî

[13] Bu tâbir hülâsa maksadiyle kullanılmıştır. **J. M. Keynes**'in düşüncesi hakkında hiç bir şüphe beslenmiş olduğunu ve bilhassa, münekkitlerinden veya tilmizlerinden bazılarının çok müfrit tefsirlerinden mes'ul olduğunu istilzam ettirmez.

[14] Emsal formüllerinin münakaşası hakkında bakınız : **François Perroux** : Histoire des Doctrines Economiques, Centre de Documentation Universitaire, Tournier et Constans 1948.

envestisman üzerinde tesir icra edeceği için, **safi** nakdî investismanın (ΔI) tespiti çok güçtür. Marjinal istihlâk temayülünün ($\Delta C/\Delta R$;

mâlûmdur ki
$$K = \frac{1}{1 - \frac{\Delta C}{\Delta R}}$$
 sabit olup olmadığını bilmiyoruz, bu

suale verilecek cevap mevzuubahis devrenin uzunluğu ve muhteviyatına bağlıdır; fevkalâde bir zamanda İngiliz ekonomisinin uzun vâdeli değişmelerini tahmin için, **M. Kaldor** tarafından sabit bir emsalin [15] kullanılması, doğru olarak, tenkit edilmiştir.

Nihayet, munzam nakdî investismanın mecmu reel gelir üzerinde tesirini, emsal usulüyle hesaplamak mümkün olmadığından maada, doğrudan doğruya ekonominin vaziyetine bağlıdır. Ekonomide, istismar edilmeyen bir istihsal kabiliyeti, ham madde ve yardımcı madde stoklarıyla, işsiz emek gücü ihtiyatları mevcutsa, mecmu reel gelirin yükseltilmesi ihtimalleri çoktur. Aksi şartlar mevcutsa, munzam investisman, enflasyona, enflasyonist sarsıntılara sebebiyet verecek ve mecmu reel gelirde yükselme değil, belki hattâ bir azalma tevhit edecektir.

Şimdi haricî investisman emsalini ele alalım. Şekilleri, temsil ettiği rabita sistemlerinin mücerret modelleri sayısı kadar çoktur. (**J. M. Keynes**'in emsali, **Harrod**'un emsali, **Polak**'ın emsali). Bu emsallerin en basiti olan **J. M. Keynes**'in emsalini ele alalım. Burada emsalin tatbik edileceği kıymet, mecmu ihracat ile mecmu ithalât arasındaki farktır. ($E - I$). Dahilî emsal halinde olduğu gibi, burada da, fiilî bir vaziyette emsalin ve emsalin tatbik edildiği kıymetin hesaplanması güçlükleriyle karşılaşmaktayız. Ve mecmu reel gelir üzerindeki tesirin ne olacağı da gene bilinemez. Fransa gibi kalkınma halinde bir memlekette, mecmu ithalât ihracattan daha yüksektir, bu bakımdan, «multiplication» tesiri menfi olmalıdır. Maamafih, kalkınma halinde bir ekonomide, makine, istihlâk malları, ham madde ithalâtının, nakdî hasılayı ve mecmu reel hasılayı yükselttiği barizdir. Filhakika, **fizikî** mahiyetleri itibariyle, **elzem** mütemmimler olan bazı reel istihsal vasıtalarının ithali, mecmu ve nakdî miktarlarla ifade edilen «multiplication» tahlilinin kendilerine atfetmesi icap eden tesirle hiç alâkası olmayan mecmu masrafta ve mecmu investismanda bir yükselme tesiri meydana getirebilir ve getirir de. İktisadî yapılarımız henüz tamamlanmış, yepyeni memleketlerdeki investisman hakkında aynı müşahedeler aynı ihtiyatî kayıtlar vardır. **Keynesci** mihanîğin kifayetsizliği böylece iki cephesiyle görünmektedir : **mecmu** miktar, **nakdî** miktar fazla aceleci müşahidi yanlışlara sevk ediyor.

[15] Bakınız : Lord **Beveridge**, Full employment in a free society, Appendix C.

Doğrusunu söylemek icab ederse, kısa temevvüçler (**Juglar**) bir genişleme hareketini takip eden bir daralma hareketi olarak, bir fiat yükselmesini takip eden bir sukut olarak, mecmu miktarların bir artmasını takip eden bir alçalışı şeklinde hiç bir zaman tefsir edilmemiştir. Fakat muasır nazariye, evvelki nazariyelere kıyasen sikl safhalarının muhtelit mahiyeti üzerinde, daha fazla ısrar etmektedir. Genişleme veya daralma hareketlerinin **hâkim oluşu**, fiat yükselmelerinin veya sukutlarının **hâkim oluşu**, belli başlı mecmu miktarların artması veya azalmasının **hâkim oluşu**, işte müşahede edilen ve tahlil edilen veriler bunlardır. Nazariyenin tatbik edildiği mevzuun bu muhtelit mahiyeti, gecikmelere (**lag**), nakledilmelere (**transmission**), **stratejik âmil veya miktarlara** ehemmiyet atfedilmeye başlandıgındanberi, bir müşkilât unsuru olmaksızın çıkmıştır. Yalnız nazariye, bu yeni metodlara ve istatistiğin derslerine sâdik kalırken, **ayni zamanda**, keynesci mihaniğin tatmin edici olduğunu kabul edemez.

İstatistikî malûmatın darlığı (iki buçuk **Kondratieff**) ve verilerle tahliller hususundaki şüphe ve tereddütler dolayısıyla asırlık hareketler hakkındaki malûmatımız iyi değildir. Diğer iktisatçılarla birlikte, bunların, **birbirinden müstakil tarihî serilerin** birleşmesine bağlanabileceklerini zannediyorum. Böyle olursa, mecmu miktarlarla ifadenin birçok faideleri olabilir : meraklar uyandırabilir, faraziyelerin doğruluğunu ölçmeye yardım edebilir. Eğer, meselâ, **mühim** yenilik [16] herhangi [17] bir rol oynuyorsa, şöyle bir kaziyyenin akibeti ne olacaktır : «takriben 25 senelik bir müddet zarfında, “envestismanın” artışı gelir üzerinde müspet bir tesir icra etmiştir» ? Yeniliklere bağlı dinamik envestismanların rolü daha mânâlıdır ve yeniliğin, müceddit müteşebbisin faaliyeti de büsbütün mânîdardır. Bu sınıfın yükselmesi tarihî iktisadî âmil **tiplerinin** zuhuru gibi hâdiseler, fiatlarla ifade edilen, mecmu miktarların birbiri üzerindeki tesirine irca edilemez.

Keynesci mihanik veya mecmu miktarları istihdaf eden herhangi bir mihanik, iktisadî tahlilin âletlerinden **birdir** ve bu âlet kâfi değildir. Bünyelerin tetkiki [18] inkişaf ettirildikçe, kanaatime nazaran, mecmu miktarlar mihaniği, **J. M. Keynes** ile keynesciler tarafından ona verilen mevkiden çok daha silik bir mevkiye düşecektir.

[16] **J. Schumpeter**'in kullandığı mânâda.

[17] **Maksadımız için, şimdiden itibaren**, bu rolün tasrih edilmesi lâzımdır.

[18] Bakınız meselâ : Harvard profesörlerinden **Wassily Leontieff**'in ileri sürdüğü sayımı dikkat usul. Bu usul kendisi ve arkadaşları tarafından tatbik edilmeğe başlanmıştır.

İktisadî siyaset sahasında, bu «kaymanın» mühim neticeleri olacaktır. Kemmi iktisadî siyasetin uyandırdığı ilk heyecanlı anlarda, birkaç mecmu miktarın kontrolü ile, iktisadî inkişafa hâkim olabilecek vaziyete geldiğimizi zannettik. Mükemmele yakın bir millî muhasebe bize doğru tespit edilmiş mecmu miktarlar **temin edebilse dahi**, tahlillere ve tecrübeye bakarak, zannımızda yanlışmış olduğumuzu itiraf etmeye mecbur olacağız.

a) «**Inflationary gap**», (enflasyon tevlit eden açık) hakkında çok yazı yazılmış ve kıymetlendirilmesinin muhtelif metodları izah edilmiştir. En basitlerinden biri, müteakip bir devre için muhtemel mecmu hasıla ile muhtemel mecmu masraf arasında veya tercih edildiği takdirde, muayyen fiatlar üzerinden, mecmu arz ile muhtemel mecmu talep arasındaki mesafe veya farkı tespit etmekten ibarettir. **Burada**, bu metodu tenkit etmek vazifesi bana düşmez. Yalnız, prensibi ve muhteviyatı itibariyle, bu metodun, **enflasyon muntakaları veya bünyeleri** ve fiat **intibaksızlıkları grupları** hakkında araştırmaya **hazırladığımı** (çok iyimser olduğumuz takdirde) tasrih etmem lâzımdır. Enflasyonist mesafenin kıymetlendirilmesinden elde edilen bilgi, fikirleri kamçılayabilir ve hükûmet ile halkta görülebilecek hareketsizlikleri sarsabilir, fakat kendi başına, doğru bir dezenflasyon veya müstakbel enflasyon ile bir mücadele siyasetini kuramaz. Eğer hükûmet mecmu miktarlar mekanizmasına bel bağlarsa, tenakuzlara varılır ve millet bu hususlarda bilgisiz ise, keyfi bir siyaset hileli bir tarzda haklı gösterilmiş olur.

b) **Mütekabil talebin elâstikiyetsizliği** kaziyyesini körü körüne kabul eden beynelmil bir siyaset de aynı neticelere varır. Amerika Birleşik Devletlerinin diğer memleketlerden yaptıkları ithalâtın elâstikiyeti carî fiatlara nazaran az ve A. B. D.'nin mecmu gelire nazaran daha fazladır; diğer memleketlerin Birleşik Devletlerden yaptıkları ithalâtın elâstikiyeti ise, gerek fiatlar, gerek mecmu gelire nazaran kuvvetlidir. **Randal Hinshaw** ve **Tinbergen**'in, vasıfları belli kısa bir devre için ileri sürdükleri rakkamlar, bu müelliflerin arzusu hilâfına, tamim edilebilecekleri iddia olunarak, müşahhas bir iktisadî siyasete hiç bir zaman mesnet edilmemelidirler. A. B. D.'nin mecmu ithalâtı, diğer memleketlerin A. B. D.'den yaptıkları mecmu ithalât, ve bunların elâstikiyeti, istatistik bakımdan iki bütün (**entité**) dürler. Bir ankete **mebde** teşkil edebilirler, araştırmalarda **tahrik** edici bir rol oynarlar ve mecmu miktarları teşkil eden unsurlara, bilfarz **muayyen bir mâmul** grupuna, ve bunların hususî elâstikiyetlerine ait tetkiklerin bir hareket noktasını teşkil edebilirler.

Zaten bu elâstikiyet emsalleri de, çok kısa, orta veya uzun devreler nazarı itibara alındığına göre değişirler ve nihayet de küçük vahitler (micro - unités), iktisadî gruplar veya hükümetler gibi iktisadî failerin kararlarına tâbidirler. Basit bir düşünce tarzının tecellisi olarak bir vakia telâkki edilen müteakabil talebin elâstikiyetsizliği, **tam istihdam memleketlerinin** otarsi politikasına mesned teşkil eder. Halbuki mecmu ithalât ve mecmu ihracat gibi mecmu miktarları terkib eden unsurlar birbirinden ayrılır ve miktarların bünyeleri derin bir tahlile tâbi tutulursa, tamamiyle başka bir siyasetin tatbikine varılır. Amerikan olmayan memleketler, piyasa ekonomisiyle kabili telif olan tashih ve müdahaleler neticesinde, A. B. D.'ne ihraçları çoğaltılabilecek mâmullere ehemmiyet vermelidirler. Birleşik Devletler ise, münasip sahalarda tatbik edilecek şuurlu bir siyaset sayesinde kâfi bir elâstikiyetin yeniden hüküm sürmesine yardım etmelidirler. (Meselâ, gümrük tarifelerini ve haricî ticaretle meşgul idarî teşkilâtta yenilikler yaparak, ve fark gözetme doktrininin tefhim ve tatbikinde daha gevşek davranarak [19].

c) Keza, **bütçe açığı** hakkında da neler söylenemez. Mecmu miktarlar mekanizmasının basitliğine kapılarak, **A. Lerner, M. Kalecki, Schumacher** gibi iktisatçılar 1) bütçe açığıyla yatırımları birbirine karıştırmışlardır, 2) Devlet borcunun miktarı ne kadar büyük olursa olsun, bunun mazarratını inkâr etmişlerdir. Bilindiği gibi, mecmu miktarlar, kendilerini terkib eden unsurlara ayrılınca, ve açığın husulünde mevcut bulunan şartlar grupları tahlil edilince, biraz evvel işaret ettiğimiz hususların (yani bütçe açığı ile yatırım arasında fark gözetilmemesi ve açığın nikbinane mütalea edilmesi) itirazsız kabul edileceği hallerin **pek hususî** ve hattâ **istisnai** addedilmeleri lâzım geldiği neticesine varılmıştır [20].

Birçok misal zikretmek gayet kolay olur [21]. İşaret etmiş olduklarımız şunu göstermeye kifayet etmektedir : modern iktisatçı için, mecmu

[19] Bu hususlar üzerinde şu etüdümdede durulmuştur: Esquisse d'une théorie de l'économie dominante, Economie Appliquée, Archives de l'I.S.E.A., 1948. **J. H. Williams** gibi salâhiyet sahibi bir amerikalı müellif de: The British Crisis, Foreign Affairs, October 1949 da, aynı hususlar hakkında ısrar etmiştir. (Bakınız: adı geçen makalenin s. 18 ve 19 una.)

[20] Bu hususlarda muazzam ve pek tanınmış bir literatür mevcuttur. Mesele hakkında toplu bir bakış edinilmesi için, Profesör **Fritz Neumark**'ın sayanı dikkat, şahsî ve muvazenelî etüdünü tavsiye ederim.

[21] Stokajı önlemeyle istihdaf eden siyaset, millet veya birçok millet mikya-

miktarlar zaviyesi iktisat nazariyesi ve siyasetinde kullanılması kabil muhtelif görüş zaviyelerinden ancak bir tanesidir ve **mecmu miktarlar mihanîği** ise, şahsî miktarlar ve bunların fiatları «mihanîği» kadar aldatıcı ve kifayetsizdir.

J. M. Keynes ve onu tefsir edenler mecmu miktarları sırf küçük miktarlardan (microquantités) neş'et etmiş gibi telâkki etmişlerdir; «mikrokararları» nazarı itibara alıp «makrokararların» mevcudiyetinden dahi bahsetmemişlerdir. **Makrokarardan** kasdettiğim şudur : hususî veya âmme şahsî olan bir iktisadî failin, cebir âletinin herhangi bir şekline tevessül ederek, diğer iktisadî failerin birbirine uymayan plânlarını evvelden (ex ante) kabili intibak bir hale getirmeye veya hiç olmazsa bu keyfiyetin husulüne çalışmaya karar vermesidir. Başka bir etüdümün [22] mevzuunu teşkil eden ve gruplar, hükümetler veya milletler tarafından alınan bu makrokararlar, hakikî iktisadiyatların mukadderatını tayin ederler. İmdi, mevcut bilgilerimizle, makrokararların iktisadî bakımdan rasyonelliğini tayin etmek kabil görünmüyor. Binnetice, bu hususu mühmel bıraksak dahi, müdahaleci, liberal müdahaleci, veya kısmen sosyalist bir siyaset teklif ederken, **tecrübe ve hâta (trials and errors) usulünü Devlet mikyasına teşmil ettiğimizi** hiç bir zaman unutmamalıyız. **J. M. Keynes** bunun farkına varmamışa benziyor. Kemmî iktisat siyaseti fikrini ortaya atarak, ancak bir **arzu** ihzar etmiş, bir **ümidi** elle tutulur bir hale getirmiştir.

Nihayet, **Keynes** iktisatçının hareket sahasını daraltmıştır ve derin ve halledilmez karışıklıklara sebebiyet verip **âhenkli iktisadî büyüme** entüsyonunu tehlikeye sokan, sakatlıyan «her ne bahasına olursa olsun tam istihdam siyaseti» fikri sabitinin mes'ulüdür.

II — Ahenkli iktisadî büyüme ve tam istihdam siyaseti.

Statik bir tetkikte, **Pareto**'nun kabul ettiği muvazene halindeki gibi küçük miktarlar (microquantités) ve bu miktarların fiatları (microprix) arasındaki mütekebil rabitalar gösterilir, yahut mecmu miktarlar arasın-

sında tatbik edilecek olan konjonktur temevvüçlerini bertaraf eymeğe mâtuf siyaset v.s....

[22] Bakınız : Les macrodécisions. Economie Appliquée, Archives de l'I. S. E. A, tome II, 1949, No. 3. Macroadecisions : Is it possible to construct their economic rationality, Kasım 1949 da **Harvard** Üniversitesinde verilmiş ve Quarterly Journal of Economics'de 1950 de intişar edecek olan konferans.

daki muvazene araştırılır ve büyük miktarlarla (macroquantités) bu miktarların vasatî fiatları arasında mevcut karşılıklı rabitalar tasvir edilir. Başlangıçta müşahede edilen bir karışıklıktan sonra, intibakların **istikamet** ve **mahiyeti dinamik** bir muhite tâbidir, ve bu muhit nazarı itibara alınmazsa, kaba taslak ve gayet umumî olarak dahi, statik bakımdan tarif edilen rabitaların nasıl ve hangi sırada tezahür edecekleri tahmin edilemez.

Bu düşünce tarzı birçok şekiller arzeder ve muhtelif teknikler sayesinde gayet ince bir tarzda ifade olunabilir [23]. Biz, burada, kısaca şunu söyleyebiliriz : herhangi statik bir izah, anlaşılabilmesi için, dinamik bir izah çerçevesi içinde yapılmalıdır. **Dinamik çerçeveyi** tasrih etmek istemiyen herhangi bir düşünce tarzı mebedinden itibaren hatalıdır. Bu tenkit gerek **Pareto**'nun küçük miktarlar muvazenesi, gerek **J. M. Keynes**'in mecmu miktarlar muvazenesi için varittir.

Bundan maada, dinamik, bugüne kadar, natamam ve pek dar bir surette fehmedilmiştir. Nitekim, bazıları kat'î olarak husule gelen değişikliğin tesirini statik muvazene vaziyetine istinaden mütalea edip **bütün** miktarların **değişme nispetlerini** nazarı itibara almamaktadırlar [24]. Bazıları da iktisadî dinamiği mücerret olarak tarif ederek ve sun'î bir tarzda fakirleştirerek tarihî ve içtimai muhitinden tecrit etmektedirler. Bu ikinci nokta bugüne kadar pek iyi aydınlatılmamıştır ve üzerinde ısrar etmeye değer.

Esas tefrik iktisadî statik ve iktisadî dinamik arasında değil, ilerliyen (**progressif**) ve gerileyen (**regressif**) tipteki iktisadiyatlar arasında yapılmalıdır. Gerek inkişaf eden, gerek gerileyen iktisadiyatlar, statik şemalar istimal edilerek tasvir edilebilirler. Keza ilerleme için de, gerileme için de dinamik usul tatbik edilir.

Gerileme tâbiriyle, millî iktisadiyatın mecmu bir vaziyetine işaret ediyorum ki, bu hususta münakaşaya mahal bırakmayacak tarihî misaller elimizde mevcuttur. Roma İmparatorluğunun yıkılma devresi iktisadiyatını, ispanyol iktisadî gerileme iktisadiyatını, katolik ve protestanlar arasındaki mücadelelerden sonra kansız ve bitkin kalan Fransanın iktisadiyatını, ve 1918 le 1922 arasındaki Rusyanın bulunduğu hercümerci misal olarak gösterebiliriz. Haricî (**exogènes**) diye tavsif ettiğimiz şerait neticesinde, iktisadî gerileme hâdiseleri birbirine bağlı olmak üzere

[23] Bilindiği gibi, en iyi ve sahih ispatlardan biri, **Samuelson** tarafından verilmiştir.

[24] Kanaatimca, **R. Harrod**'un, *Towards a dynamic economics* adlı eserinin zikredilen tabında bu husus kat'î olarak ispat edilmiştir.

teselsül etmektedirler : nüfusun azalması, teşebbüs zihniyetinin gerilemesi, karışıklıklar ve kapalı ufuklar karşısında çalışanların ye'se düşmesi, âmme kudretinin birbiriyle rabıtası olmayan ve âciz kalan mükerrer müdahale fiilleri, nakdî ve aynî akınlar (**flux**) arasındaki intizamın mevcut bulunmaması, piyasaların yıkılması, iptidai teknikler kullanan kapalı iktisadiyat şekillerine rücu ve nihayet mecmu reel hasılanın ve fert başına isabet eden vasatî reel hasılanın azalması. Siklik bir depresyonu (kısa temevvüç) veya bir **Kondratieff** münhanisinin alçalan kısmını izah için kullandığımız kategorilerin, **gerileme iktisadiyatını** izah bakımından hiç bir yardımı dokunamaz. Halbuki bu iktisadiyatın nazari ve sistematik bir etüdünü yapmak hiç te lüzumsuz olmayacaktır [25]. Bu güne kadar yapılmamış olan bu kabil bir tetkikin bilhassa müşahhas iktisadi siyasetle uğraşanlara çok büyük yardımı dokunacağı şüphesizdir.

İlerliyen (**progressif**) iktisadiyata gelince, bunu **evvelâ** ve **bilhassa** tavsif eden, **iktisadi dinamiği çerçeveleyen** umumî mahiyette bir tarihî muhittir. Bu muhit **siyasi** cepheler arzeder : meselâ, Devlet, müdahalelerinde, hususî mahiyetteki teşebbüslerine bir mâna bahşeden ve küçük birimler (micro - unités) tarafından mevcut anlaşmaya uygun görünen mantikî bir tarzda hareket eder; keza âmmenin siyasi iradesinin, hükûmetin ve idare cihazının arzettikleri şekiller, iktisadi faaliyet şekilleriyle **kabili imtizaç**dır. Bu muhit, **içtimaî** cepheler de arzeder : meselâ yükselen bir sınıf, peşinde diğer sınıfları sürükler, yükselen sınıf önderlerinin, kendilerine, sınıflarına, mevcut iktisadi ve siyasi sisteme emniyetleri vardır ve bu sistemin mantığı bedihi olduğundan ve elle tutulur neticeler kendisine atfedilebileceğinden, bütün sınıflar asgarî bir iş birliğini kabul etmektedirler.

Bu çerçeve dahilinde, iktisadi tahlil neticesinde **gayri safi** iktisadi ilerleme ve **safi** iktisadi ilerleme arasında bir fark gözetmek kabil oluyor.

Gayri safi ilerlemede, gerek nüfus, gerek mevcut imkânlar çoğalmaktadır ve nüfus ile mevcut imkânlar arasındaki nispet sabit kalmaktadır (veya kısa bir müddet için cüz'î bir miktarda azalmaktadır).

Safi ilerlemede, mevcut imkânların artış nisbeti nüfusta kaydedilenden daha yüksektir, yani mevcut imkânlarla beraber nüfus başına isabet eden reel vasatî hasıla da artmaktadır.

[25] Harvard'da uzun ve hususî bir konuşma neticesinde hocam ve muhterem dostum **J. Schumpeter** bu düşüncemi takviye etmiştir.

Dikkat edilirse, burada, umumiyetle tasavvur olunan ve mücerret bir mefhum teşkil eden iktisadî ilerlemeye doğrudan doğruya varılmadı. Umumiyetle, iktisadî ilerlemeden kasdolunan, vasatî reel hasılanın nüfus başına artmasıdır. Böyle bir çoğalma, sabit kalan bir nüfus halinde (nüfus artmıyor, imkânlar çoğalıyor) ve hattâ gerileyen bir nüfus halinde de (nüfus azalıyor, imkânlar değişmiyor) mümkündür. Teklif ettiğim tahlil, **ilerliyen tipte** iktisadiyatı, dar bir surette fehmedilen **iktisadî** ilerlemeden tefrik etmektedir. Fert başına isabet eden reel hasılanın uzun devrede artmasını mevcut bilgilerimiz ışığında tetkik edelim. Global hasıla sabit kalıp nüfus azalabilir, veyahut global hasıla nüfustan daha fazla çoğalır. İki şıkta da bir artış mevcut bulunmakla beraber, bunları aynı hal ve surette telâkki edebileceğimiz pek şüphelidir.

Demek ki, iktisadî ilerlemenin durması, veya kalkınması olmayan bir depresyon veyahut da devamlı surette normalin altında çalışan bir iktisadiyat, statik bakımdan tetkik edilince, birçok tahditler konuluyor ve iltibaslara meydan veriliyor. **Keynes** tarafından göz önünde bulundurulmuş durgunluğu [26] uzunluk ve tipi tasrih olunan bir **devreye** irca etmek kabil değildir. Nitekim, mevzuubahis durgunluğun şu hallerden hangisine ait olduğu belli değildir. 1) İnhitat emareleri gösteren bir iktisadiyatın kazaen duraklaması. 2) bir **Kondratieff** münhanisinin alçalmasından mütevellit duraklama. 3) **Kondratieff** münhanisinin alçalmasıyla az alâkası olan haricî âmiller tesiriyle meydana gelen bir duraklama. 4) Muayyen bir iktisadiyat veya bir iktisadiyat grupuna has **gerileme âmillerinin** tesiriyle meydana gelen bir duraklama. Global miktarları nazarı itibara alan statik bir tahlil bu farkları meydana koyamayacağı gibi bu istikamette yapılacak tetkiklere de sevkedemez.

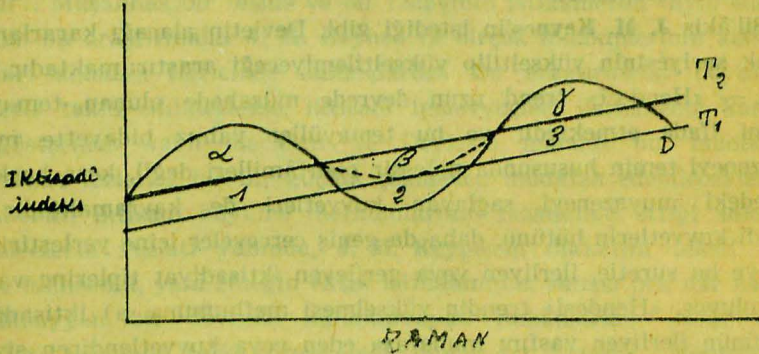
Görüldüğü gibi, konulan teşhis dar ve birçok farkı gözetmemektedir. Binaenaleyh, **J. M. Keynes**'in tervec edeceği siyaset te isabet ve müessiriyet bakımından şüpheli calibtir. Ahenkli iktisadî büyümeye dair entüsyon bu suretle muvaffak olmamış addedilebilir.

W. Röpke, **Keynes**'in şemasında, temadî eden yüksek bir konjonktür vaziyeti arandığına işaret ediyor. Bu mülâhazayı hareket mebdei ittihaz etmek suretiyle meselenin esasına varılacağını inkâr etmiyorum. Ancak **W. Röpke**'nin meseleyi ele alış tarzı ve göz önünde bulundurduğu hususlar a) iltibaslara meydan vermekte ve b) dinamik refah iktisadiyat-

[26] Tekrar edelim ki, burada mevzuubahis olan, mecmu miktarları nazarı itibara alan statik bir sistemdir.

larının (economics of welfare) tahakkuku için tavsiyelerde bulunan bütün iktisatçıların karşılaştıkları merkezi güçlük üzerinde durulmasını mümkün kılmamaktadır.

Devamlı yüksek konjonktür (yani devamlı alçak konjonktür vaziyetinin aksi) gelişme devresi (expansion) sonlarındaki vaziyette iktisadiyatın devamlı surette işlemesidir.

Yukarıdaki grafikte dalgalanmaları gösteren D hattı ve hendesi trendi gösteren T_1 hattı o tarzda çizilmişlerdir ki, saha 1 saha 2 ye müsavidir ve ilâh... İktisadiyatın, gelişme devresi sonlarındaki vaziyette işlemesi, α , β , γ sahalarını tayin eden hat sayesinde gösterilmektedir. ($\beta = \alpha + \gamma$ kabul edilirse). Konjonktür dalgaları yeni bir trend hattından daha az inhiraf etmektedir ve bu suretle ahenkli büyümeyi nazarı olarak tavsif eden iki hususu meydana koymuş oluyoruz [27].

Ancak, **W. Röpke**'nin muhakeme tarzını takib ederek, devamlı bir yüksek konjonktürü ele alırsak, 1) yeni hendesi trendin vaziyetini hattâ mücerret bir surette dahi aydınlatacak hiç bir şey söylemiş olmayız ve 2) müdahaleye uğramayan bir iktisadiyatın umumî şartlarına nazaran taayyün eden fevrî ve normal bir muvazene seviyesini mevzuubahis etmiş oluruz.

Binaenaleyh, gerek **J. M. Keynes**'in, gerek âhenkli büyümeden bahsettiğim zaman, benim seçtiğim düşünce âleminden tamamiyle başka bir âleme geçmiş bulunuyoruz.

Ahenkli büyüme vaziyetinde :

1 — Muvazeneyi tavsif eden, karakteristik miktarların intibaka

temayülleridir. İntibaka temayülden kasdolunan şudur : Muayyen bir an nazarı itibara alınırsa, iki miktar arasındaki fark tahammül edilebilecek derecede olmalıdır. Eğer muayyen bir devre mevzuubahis ise, zuhur edebilecek muvazenesizlikler tahammül edilmez bir hal almamalıdır [28].

2 — İnsanların şuurî olarak ve isteyerek buldukları intihaplara yabancı olan kuvvetlerin tevlit edebileceği fevrî muvazene seviyesi ispatsız kabul edilmemektedir.

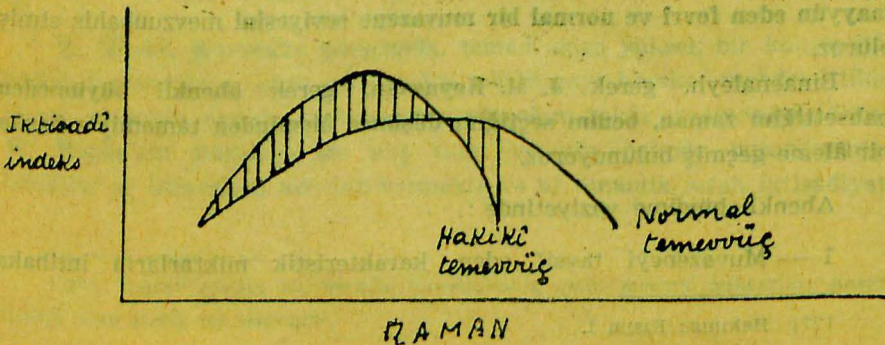
Bilâkis **J. M. Keynes**'in istediği gibi, Devletin alacağı kararlarla bu intibak **seviyesinin** yükseltip yükseltilemeyeceği araştırılmaktadır.

3 — «Hendesî» trend uzun devrede müşahede olunan temayüller serisini ifade etmektedir ve bu temayüller yalnız bidayette mevcut muvazeneyi temin hususunda müessir olan âmilleri değil, keza başka bir seviyedeki muvazeneyi sağlayan kuvvetleri de kavramaktadır. Bu iktisadî kuvvetlerin bütünü, daha da geniş çerçeveler içine yerleştirilmektedir ve bu suretle, ilerliyen veya gerileyen iktisadiyat tiplerine varmak kabil oluyor. «Hendesî» trendin yükselmesi mefhumuna, a) iktisadiyatın bütünüdürün ilerliyen vasfını muhafaza eden veya kuvvetlendiren siyasetlerin himaye ve inkişafını, b) muvazene noktasını değiştiren iktisadî kuvvetlerin inkişafını ithal etmek kabildir. Büyüme kuvvetlerinin himaye ve inkişafı, uzun devrede, herhangi başka bir hedeften ve bilhassa kısa devre temevvüçlerinin bertaraf edilmesinden çok daha mühimdir.

4 — İşlenmiş her konjonktür nazariyesi, gerek gelişme, gerek gerileme yanında patolojik hâdiselerin mevcudiyetini kabul eder [*].

[28] Beynelmîlel ticareté bir tatbik için bakınız : **François Perroux**, Esquisse d'une théorie de l'économie dominante, Economie Appliquée, Archives de I.I.S.E.A. d'une théorie de l'économie dominante, Economie Appliquée, Archives de I.I.S.E.A. 1948, No. 2-3.

[*]

Binaenaleyh, temevvüçlerin hangi kısmının faideli, hangi kısmının muzır olduğu meselesi meydana çıkmaktadır. Bir piyasa iktisadiyatında, ve belki de ademi merkezîyetin hüküm sürdüğü herhangi bir iktisadiyatta, temevvüçlerin bertaraf edilebilmesi imkânsız gibidir. Temevvücün muhtevasının normal ve patolojik kısmını tayin edebilmek için, a) **müddetlerin**, b) **'şiddetlerin** (muayyen bir müddette miktarların değişmesi), c) bir devrenin morfolojik muhtevasının ölçülmesi lâzımdır (fakat kâfi değildir). Müşahhas bir teşhis ve bir tedavinin istikametini tayin edebilecek olan bu araştırmalar **J. M. Keynes** ve birçok muakiplerinin alâkadar oldukları sahanın haricinde kalmışlardır. Bu araştırmalar büyük bir ciddiyetle takib edilmezlerse, iktisadî temevvüçleri ilerlemenin karşılığı gibi göstermek kabil olacaktır ve Devletin mahdut bir müdahalesi taraftarları tezlerini hiç bir güçlük çekmeden müdafaa edebileceklerdir.

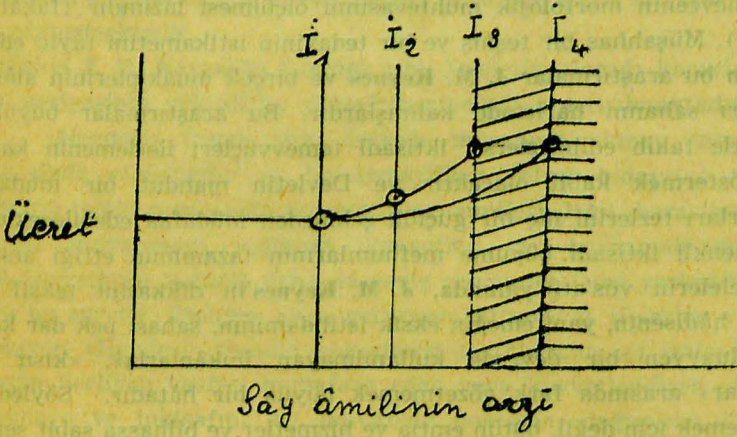
Ahenkli iktisadî büyüme mefhumlarının tazammun ettiği anket ve müdahalelerin vüs'ati yanında, **J. M. Keynes**'in dikkatini teksif ettiği yegâne hâdisenin, yani emeğin eksik istihdamının, sahası pek dar kalıyor.

«Muayyen bir devrede kullanılmayan imkânlarla», «kısır kalan imkânlar» arasında fark gözetmemek büyük bir hâtabdır. Söylediğimiz yalnız emek için değil, bütün emtia ve hizmetler ve bilhassa sabit sermaye, iptidai madde ve mamuller stokları, ve nihayet para için de vârittir. Eğer **J. M. Keynes**'in yaptığı gibi, **mecmu** miktarların **enstantene** bir resmini çekmiş olsak, şu hususları aydınlatmadan vazgeçmiş oluruz : 1) muayyen bir mecmu miktarı terkib eden unsurlar hakkında alınacak hususî mahiyette kararlar nedir ?; 2) bilâhare müsmir bir surette istimal edilmeyi a₀ ânında bekleyen hususî miktarları nasıl tayin edebiliriz?; 3) vasıfları belli bir devreler silsilesi içinde, hangi tahlillerle, kaba taslak ve basit istatistik usuller sayesinde olsa da, «normal» ve «anormal» mevcutlar birbirinden tefrik edilebilir ? **J. M. Keynes**'de, **istimal olunmayan emtia** nazariyesini kötöleyen bu kusurlar, bilhassa emeğin kullanılmaması meselesinde pek bariz olarak müşahede edilebilir.

Gerek **J. M. Keynes**, gerek tilmizlerinde, sâyin tam istihdamı mefhumu pek müphemdir. Bu mefhumun mânasını tayin edebilmek için, şu **dört** çareye başvurmak kabil ise de, hiç biri tatmin edici bir netice vermemektedir.

1 — Acaba tam istihdam, **emek arzının elâstikiyetini kaybettiği noktaya** mı isabet ediyor ? Ancak, bu hudut pek belirsizdir. Bundan kastedilen a) $\dot{I}_1$ noktası olabilir. (Arz münhanisi, $\dot{I}_1$ noktasından itibaren x mihverine muvazi değildir); b) $\dot{I}_2$ noktası olabilir ($\dot{I}_2$ had bir noktadır. Nitekim, $\dot{I}_2$ den itibaren ücret ve fiatlarda vukubulacak yükselmeler

iktisadiyat için gayri kabili tahammül denebilir); c) I_3 noktası (I_3 den itibaren ücretlerin yükselmesi arzı arttırmamaktadır); d) I_4 noktası (I_4 tam bir elâstikiyetsizliğe tekabül etmektedir. Yani ne ücretleri yükselterek ne de emir vererek arzedilen miktarlar artırılabilir. Zaten malûm olduğu gibi, emir ve plân J. M. Keynes'in düşüncesinden uzaktır [29].

2 — Tam istihdam, muhtelif istihsal âmilleri arzının elâstikiyetini kaybettiği noktaya mı isabet etmektedir? Ancak, mecmu miktarlara müstenit tahlil kifayetsiz gelecektir. Unutmamalıdır ki, emek ve sermaye gibi istihsal âmilleri birbirini tamamlamaktadır. Diğer taraftan, sây ve sermaye ilânihaye taksim edilemezler, keza tamamıyla seyyal değildirler ve aralarındaki nisbet keyfi olarak tayin edilemez. Binnetice, emeğin tam istihdamıyla, sermayenin tam istihdamı, muayyen bir istihsal şubesinde veya iktisadiyatın bütününde muhakkak aynı zamanda müşahede edilemiyebilir. Keza, stratejik bir istihsal şubesindeki sermaye bu şubede emeğin tam istihdamını mümkün kılmakla beraber, iktisadiyatın kalan kısmında sây ve sermayenin tam istihdamını temine yetmiyebilir. J. M. Keynes'in, tam bir tarifi verilmemiş olan, «tıkanıklık» kategorisine ithal ettiği bu güçlükler, yalnız nakdî ve global mahiyette tedbirlerle bertaraf edilemez.

3 — Acaba tam istihdamın kıstası tam yatırım olamaz mı? Bu takdirde, sermayenin evvelden tahmin edilen marjinal müstahsiliyetini

[29] Dost ve meslekdaşım Worswick'in tezlerinin oldukça mufassal bir münakaşası için bakınız: François Perroux: Histoire des Doctrines Economiques Contemporaines, Centre de Documentation Universitaire, a. g. tabı.

tayin eden bir eğri veya bir eğri grubu mevcut ise, ve sifıra yakın bir faiz için azamî yatırım tayin edilse bu yatırıma tekabül eden istihdama tam istihdam diyebiliriz. Artık tamamiyle fanteziye kaçmış bulunuyoruz. Evvelâ, yatırım seviyesiyle istihdam seviyesi arasında tek taraflı ve toptan tayin edilebilecek bir rabita hakikatte mevcut değildir : Gerek teknik, gerek istihsal emsalleri değişebilir. Saniyen, **J. M. Keynes**'in de belirttiği sebeplerden dolayı, faiz umumiyetle sifıra yaklaşmaz ve faizin muayyen bir hadden aşağıya inmeyeceği hakikate uygun olmakla beraber, munzam yatırımın, meselâ munzam âmme yatırımlarının, hudutları bu hadle doğrudan doğruya alâkalı değildir.

4 — Acaba tam istihdamla, izalesi kabil işsizliğin bertaraf edilmesi aynı şey değil midir? [30]. O halde, elde mevcut kıstas izalesi gayrı kabil işsizlik olacak. Ancak bunu nasıl tayin edebiliriz. Faal nüfusun % 4 üne bedel rakkamlar ileri sürmek, hiç bir ciddi esasa dayanmadığından, cehlin bir nev'i itirafından başka bir şey değildir. Mevcut bilgilerimiz sayesinde, muhtelif işsizlik kategorileri (teknolojik, bünyevî [31], isteksiz) arasında kat'î bir fark meydana koyamıyoruz. Halbuki ancak bu fark gözetilebildiği zaman, rakkamlara istinat etmek iddiasında bulunan anpirizmden kurtulabileceğiz.

Modern tahlillerde, «tam istihdam» mefhumundan, çok zaman, «yüksek istihdam derecesi» mefhumuna geçmiş olunması, bir tesadüf eseri değildir. Ancak, **Keynes**'i takib etmek için çapraşık yollara sapıldıktan sonra, bedihî bir hakikatle karşı karşıya geliniyor.

Keynes'in terviç ettiği siyasetin vuzuhsuzluğu, varılacak gayenin tarifine de tesir etmektedir. Keza kullanılacak vasıtaların müessiriyet derecesiyle de alâkalıdır. Hattâ, yalnız **J. M. Keynes**'in derpiş ettiği çarelere başvurulsa bile, tam istihdamı temine çalışan Devlet körü körüne hareket edemez. Nitekim : 1) iktisadiyat tam istihdam vaziyetine yaklaştıkça, potansyel bir gerginlik ve istikrarsızlık safhasına girmiş olur; 2) tam istihdam vaziyetinin ötesine geçildiyse, enflasyon safhasına ve bilhassa fiat ve ücretin birbirini kovalaması safhasına girer ve Devlet, «her ne bahaya olursa olsun», tam istihdam siyasetinde ısrar ederse, birçok fuzulî masraflara yol açılır ve had bir vaziyete varıldığı takdirde, mevcut sistem yıkılabilir [32].

[30] Bakınız : Kısım I.

[31] Kısım I de verilen mânada.

[32] «En mühim mesele şudur : Acaba mevcut hududu aşmak daha az

Tam istihdam vaziyetinin müstakar olduğu hiç bir zaman isbat edilememiştir [33].

Seçtiği mahdut sahada dahi, **J. M. Keynes** bizi ikna edebilecek ciddi deliller ileri sürememiştir.

* * *

Son Mülâhazalar

Kapitalist iktisadiyatın işlemlerini izah eden umumî bir nazariyenin unsurlarıyla karşılaştırarak, **Keynes**'in nazarı itibara aldığı hususî vaziyetin vasıflarını belirtmeye çalıştım. Yazıma son verirken, münakaşayı biraz genişletmek ve **Keynes**'in tahlillerinin vüs'atı ve meydana koydukları imkânlar hakkında şüphelerimi izhar etmek istiyorum.

Bir bakımdan, bu vüs'at ve önümüze konulan imkânlar itiraz kabul etmezler. Büyük vahitler iktisadiyatını, küçük birimler iktisadiyatına intibak ettirmek çarelerini aramıyor ise de, **Keynes**, bizi, meselenin bütününe ele almaya dâvet ediyor. Keza, mecmu gelirin dinamik bir tetkikini andıran hiç bir izahta bulunmamakla beraber, her meseleyi, mecmu gelirin tahavvüllerini göz önünde tutarak halletmeye alıştıyor. Nihayet fiat yoluyla temin olunan intibaklar ve mecmu miktarlar yoluyla temin olunan intibakların müteakıl tesirlerini ölçmüyor ise de, fiat hareketlerinden mütevellit fevrî ve otomatik neticelerden şüphelenmemize mecbur ediyor. Bir kısım klâsiklerin tedris tarzı ve an'anelerinde görünen tenbelliğe nazaran muhakkak ki mühim bir ilerleme mevcuttur.

Fakat zamanımızın ihtiyaçları ve disiplinimizde temin edilen yenilik göz önüne getirilince neticenin ehemmiyetsiz olduğu görünüyor. **J. M. Keynes**'in meydana getirdiği tamamiyle yeni mefhumlar pek cüz'îdir [34]. **J. M. Keynes**'in cür'eti bilhassa meseleleri mutat tarzın aksine irae etmesindedir. Yoksa, zamanımızdaki ve kapitalizmin bu devresindeki esas tehlikeler ve âcil ihtiyaçlar kavranmamıştır.

---

müstahsilliyet ve daha az gelir demek değil midir?». **J. H. Williams**. The British Crisis, Foreign Affairs, Ekim 1949, s. 9. Meselenin bu makaledekinden daha mufassal bir münakaşası için bakınız : **François Perroux** : a. g. yazı.

[33] Bilindiği gibi, **M. Kaldor** bu husus üzerinde ısrarla durmuştur. Bakınız : Stability and Full Employment, Economic Journal.

[34] **J. Schumpeter** bu hususa işaret etmiştir. Bakınız, Science and Ideology, American Economic Review, 1949, s. 345 ve m.

Keynes'in fehmettiği âlem şimdiden pek eskimiştir. Amelenin psikolojisi pek basit bir tahlile tâbi tutulmuştur : fazla gürültücü olmayan sendikalar, hesaplarını nakdi ücretleri göz önünde bulundurarak yapmaktadırlar. Keza, bu nakdî ücretlerin uyandırdıkları hayallere, fazla itiraz etmeksizin kurban gitmektedirler. Ve hattâ, tam istihdam vaziyetinden bil'istifade gayri kabili tatbik ücretler de istememektedirler. Gittikçe daha fazla yayılmak istidadını gösteren müdahaleciliğin, müteşebbis için herhangi bir mahzur arzedeceği veya ciddî bir zarar tevhit edeceği düşünülüyor; ve bu müdahaleciliğin, daha inkişaf ederek, teşebbüs ve piyasa iktisadiyatını ortadan kaldıracılabileceğine işaret etmemek müreccah görünüyor. Devlet veya devlete ait bankalar, icab edince münasip kararları almak için lüzumlu ihtisas, kabiliyet ve usullere sahip addedilmektedirler ve tazyikin neye mal olabileceği hesaplanmamaktadır.

Milletin iktisadî rejimi, kapalı bir iktisadiyatınki telâkki edilmektedir, ve bidayette, mütevali yaklaşma usulünün ilk merhalesi olarak ele alınan bu kapalı iktisadiyatı, seneler geçmesine rağmen, dünya ekonomisine intibak ettirmek bakımından güçlük çekilmektedir.

Bu ve daha birçok hususiyetlerinden dolayı **J. M. Keynes**'in sistemi şimdiden maziye karışmıştır. Bu sistem, iki cihan harbi arasındaki devreye, yani dünyanın henüz ikiye ayrılmadığı, atom enerjisinin bulunmadığı ve **Cambridge** mektebi zarif statik usulünün hâlâ senbolik bir kıymeti olduğu bir zamana aittir.

Ne yazık ki gelen günler geçenlere benzemiyor !

Gerçi, bundan dolayı **Keynes**'e karşı duyduğumuz hayranlığa hale gelecek değildir, ve gördüğü hizmetlerden dolayı beslediğimiz minnettarlık azalacak değildir. Fakat bugün **Keynes**'in niçin büyük olduğunu araştırınca, bunun sebebini entüsyonunda ve duyduğu huzursuzlukta görmekteyiz, fakat asla tahlillerinde ve hiç bir şeye fazla ehemmiyet vermiyerek bu huzursuzluğa set çekmesinde bulmamaktayız [*].

[*] Bu etüdün I. ve III. kısımlarını **Dr. Haydar Furgan**, II. ve IV. kısımlarını ise, Dr. **Osman Okyar** tercüme etmiştir.

Dr. Haydar Furgan
Osman Okyar
Doktrin sahibi